

**JEAN PAUL SARTRE VE SÖREN KIERKEGAARD'DA ÖZGÜRLÜK
SORUNU**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Sistemik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı**

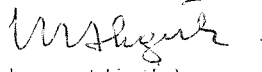
Duygu YILDIZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL

**Mayıs 2012
DENİZLİ**

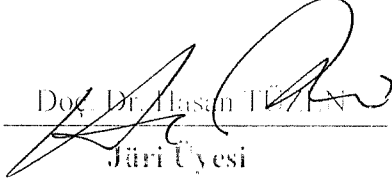
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Felsefe Anabilim Dalı, Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı öğrencisi Duygu YILDIZ tarafından Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL yönetiminde hazırlanan “ **Jean-Paul Sartre ve Sören Kierkegaard’da Özgürlük Sorunu**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 21. 05. 2012 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet AKGÜN

Jüri Başkanı

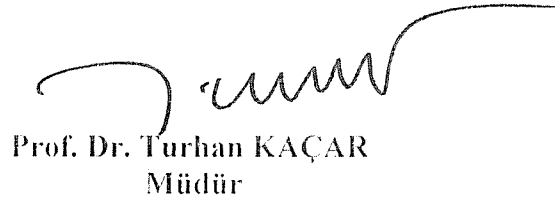

Doç. Dr. Mustafa T. EN
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 12/06/2012 tarih ve 11/05 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

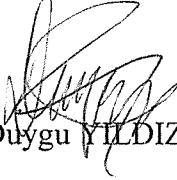

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Müdür

TEŞEKKÜR

Bu bilimsel çalışmayı oluşturma s¼recim boyunca benden hiçbir yardımını esirgemeyen, beni y¼nlendiren ve desteğini s¼rekli hissettiğim çok değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Fikri G¼L'e, her konuda yardımcı olmaya çalışan arkadaŐlarım, maddi ve manevi her koŐulda yanımda yer alan aileme sonsuz teŐekk¼r¼ bir borç bilirim.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza :
Öğrenci Adı Soyadı : Duygu YILDIZ

ÖZET

JEAN PAUL SARTRE VE SÓREN KIERKEGAARD'DA ÖZGÜRLÜK SORUNU

Yıldız, Duygu
Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ABD
Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL

Mayıs 2012, 85 Sayfa

Kierkegaard ve Sartre'm özgürlük kavramına bakışlarını incelemek için bu konuyu seçtik. Özgürlük düşüncelerini nasıl temellendirdiklerini açıklamaya çalıştık. Konuyla ilgili ulaştıkları sonuçları değerlendirmek, özgürlüğün düşünsel ve eylemsel alandaki yerini olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla birlikte sorgulamak ve özgürlüğün beraberinde getirdiği sorunların yansımalarına ışık tutmak amacıyla bu çalışmayı gerçekleştirdik.

Çalışmamızı üç temel bölüm halinde ele aldık. Giriş bölümünde özgürlük düşüncesinin egzistansiyalizmle ilgili olan ilişkisini ortaya koymaya çalıştık. Genel hatlarıyla Jean-Paul Sartre ve Søren Kierkegaard açısından egzistansiyalizme yaklaştık.

Birinci bölümde Jean-Paul Sartre'ı ele aldık ve Sartre'm varoluş felsefesinin temelini oluşturan kavramlara yöneldik. Sartre'm, varlığa ilişkin ayrımını değerlendirerek özgürlük düşüncesinin anlamını ele aldık. Sorumluluk duygusuna yönelerek, 'bulantı' ve 'saçma' düşüncelerini anlatmaya çalıştık.

İkinci bölümde Søren Kierkegaard'm varoluş felsefesine değindik. Egzistansiyalizmi Kierkegaard perspektifinden inceleyerek özgürlük, umutsuzluk, kaygı, benlik... gibi temel kavramların altını çizerek Kierkegaard için önemini ele aldık. Bununla birlikte etik alanda özgürlüğü ve beraberinde getirdiği avantaj ve dezavantajları inceledik.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Kierkegaard ve Sartre'm özgürlük anlayışlarını etik ve ontolojik açıdan kıyaslayarak ortak olan ve farklı olan yönlerini görmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Sorumluluk, Varoluşçuluk, Seçim, Kaygı, Korku, Bulantı, Saçma

ABSTRACT

THE LIBERT PROBLEM ABOUT JEAN-PAUL SARTRE AND SÖREN KIERKEGAARD

Yıldız, Duygu
Master Thesis in Philosophy
Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL

May 2012, 85 Pages

We chose this subject because of the search Kierkegaard and Sartre's opinion about liberty. We tried to explain how to ground freedom opinion. We carried out this study for evaluate reached result about the subject, the query about the place in the fictive and actual area with the positive results and negative results.

We handled our study about three basis chapter. In the entrance chapter, we tried to produce the relation of the freedom opinion with the existentialism. We approximated the existentialism in terms of the Jean-Paul Sartre and Sören Kierkegaard with general line.

In the first chapter, we handled to the Jean-Paul Sartre and we tended concepts that constitute foundation of the existantial philosophy. We examined the meaning of the freedom opinion that evaluating the distinction about property of the Sartre's. We tried to explain the ideas about "nausea" and "absurd" with turning to the sense of responsibility.

In the second chapter, we mentioned existential philosophy of the Sören Kierkegaard's. We handled existentialism with examining in the Kierkegaard's perspective and also we handled the importance for the Kierkegaard with emphasizing to the these main notions;freedom,despair,anxiety,ego...etc. At the same time, we investigated liberty in the ethic area and also advantages and disadvantages that bringing with.

In the third and final chapter to the our study, we tried to see liberty percept of the Kierkegaard's and Sartre's and also we tried to see directions to the common aspect and different aspect by comparing in terms of ethic and ontological.

Keywords: Liberty, Responsibility, Existentialism, Choice, Anxiety, Fear, Nausea, Absurd

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
GİRİŞ.....	1
	6

BİRİNCİ BÖLÜM

SARTRE

1.1. SARTRE'İN VAROLUŞÇU FELSEFESİNİN ODAĞINI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR	6
1.1.1. Kendinde Varlık.....	17
1.1.1. Kendisi İçin Varlık.....	19
1.1.3. Öteki.....	23
1.2. SARTRE'İN EGZİSTANSİYALİZMİNDE ÖZGÜRLÜK, SORUMLULUK, BULANTI VE SAÇMA İDELERİ	28
1.2.1. Paralel Kavramlar: Özgürlük ve Sorumluluk.....	28
1.2.2. Özgürlük ve Sorumluluğun Beraberinde Getirdiği Saçma ve Bulantı Duygusu... ..	36
	41

İKİNCİ BÖLÜM

KIERKEGAARD

2.1. KIERKEGAARD'IN VAROLUŞÇU FELSEFESİNİN ODAĞINI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR.....	41
2.1.1. Benlik Ve Varoluş.....	48
2.1.2. Kaygı, Korku, Umutsuzluk.....	55
2.1.2.1. Kaygı ve korku.....	55
2.1.2.2. Umutsuzluk.....	59
2.2. ETİK VAROLUŞ ALANINDA ÖZGÜRLÜK VE SEÇİM.....	63
	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARTRE VE KIERKEGAARD'IN ÖZGÜRLÜK SORUNUNA ETİK VE ONTOLOJİK YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	84
ÖZGEÇMİŞ.....	87

GİRİŞ

Özgürlük; ÖZ'ün GÜR'leşmesi. Kişinin, bir başkasının istek ve arzularına göre değil de, kendi isteğine göre hareket edebilmesi.

Özgürlük sorunu yıllar boyu tartışılan bir problem olarak insan zihnini meşgul etmiştir. İnsanlar, tarih kadar eski olan özgürlük idesi üzerine düşünmüş ve özgürlük kavramını bir kalıba sokma girişiminde bulunmuşlardır. Kimi zamanlar özgürlük idesi kişiyi endişe ve korkuya sürüklerken, kimi zaman sonsuz ve sınırsız bir mutluluk hali olarak tasarlanmıştır. 'Yürek darlığı' şeklinde ifade edildiği de olmuştur, baskıdan kurtuluş olarak tanımlandığı da. Hakkında birçok yorum yapılan, farklı ifadelerle açıklanmaya ve dile getirilmeye çalışılan özgürlük idesi üzerine birbirinden farklı açıklamalar yapılsa da bir türlü fikir birliğine varılamamıştır. Fakat özgürlük kavramı üzerinde sabit bir fikir belirlenmemiş olması bu kavramın belirsizliğinin değil, kapsamlı olduğunun göstergesidir.

Felsefi akımlar arasında hatırı sayılır bir yer teşkil eden egzistansiyalizmde de özgürlük düşüncesiyle ilgili farklı tanımlar çıkar karşımıza. Bireyin dünya ile münasebeti, seçme özgürlüğü, bunun ne anlama geldiği ve nasıl tanımlandığı gibi sorular tüm egzistansiyalistler için güncel ve merkezi sorulardır. Varoluşun odak noktasıdır. Kuşkusuz birçok alanla ilintili olan özgürlük kavramının egzistansiyalizm açısından ne ifade ettiğine geçmeden önce egzistansiyalizme genel hatlarıyla değinmek istedik.

Egzistansiyalizm, 17. Yüzyıla kadar uzanan köklü, felsefi bir akımdır. 1800'lü yıllarda ise sanayi devrimiyle birlikte toplumda deformasyon meydana gelmeye başladı ve toplumsal yapı alt üst olarak insanların birbirlerine yabancılaşmasına sebebiyet verdi. Makine üretimi ve sanayileşmenin artışı insan gücüne duyulan ihtiyacın azalmasına ve bireylerin birbirlerinden uzaklaşmasına neden oldu. Yaşanılan bu yabancılaşma süreci

sanayi üretiminin gelişmesiyle birlikte gün be gün artış göstererek önüne geçilmez bir hal aldı. Bireylerin hayat algısının değişmesine ve var olmak için tüketmeye ihtiyaç duyan bireylerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Zaman içinde her şey anlamını yitirmeye başladı. Toplum içinde artık bireyin varlığının bir önemi kalmayarak, çoğunluğun tercihine göre hayat standardı belirlenmeye başladı. Bu durum insanlar arasındaki rekabet ortamının artmasına da neden olarak, bireyleri adeta bir yarış içine sürükledi. İnsanlar 'öteki'nden geri kalmamak adına çaba sarf etmeye başladı. Popüler kültürün egemenliği altına giren toplum için artık sabit, durağan bir değer kalmamış oldu. İnsanların içinde buldukları bu kaos ortamı değerler bunalımının oluşmasına sebep oldu ve bunun neticesiyle var olmanın önemi ortaya çıkmaya başladı.

Sokrates adı, varoluşçu filozoflar için büyük önem taşır. Çünkü egzistansiyalist filozoflar görüşlerini Sokrates'e dayandırır. Sokrates'ten feyz alarak düşüncelerine yön verirler. Onlar için Sokrates insan varlığına ilk işaret eden filozoftur. Özellikle Kierkegaard, Sokrates'i varlığını gerçekleştiren ilk filozof olarak görür. Sokrates'in savunduğu '*Kendini bil*'¹ ifadesinin varoluşu bir mesaj içerdiğini iddia ederler. Fakat egzistansiyalistler için tek isim Sokrates değildir; bunun anı sıra Descartes da ön saflarda yer alır. '*Düşünüyorum, o halde varım*'² cümlesi, bireysel anlamdaki mevcudiyetin kanıtlanması olarak görülür.

"... kişinin kendi kendini belirlemesi ve hiçbir etki altında kalmadan, yani otonom bir şekilde seçimde bulunması ve bu seçimler doğrultusunda hareket edebilmesi,"³

şeklinde tanımlanan özgürlük düşüncesi ilk çağ filozoflarında siyasi bir içerik taşıyarak karşımıza çıkar. Düşünürlerin içinde yaşadıkları toplum ve toplumsal değerler, onların düşüncelerine yansiyarak şekillenmesine sebep olur. Bu yüzden ilkçağ filozoflarının özgürlükle ilgili düşünceleri siyasi temellidir. Hıristiyanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte özgürlük idesi politik yaklaşımdan uzaklaşarak daha ruhani ve dinsel bir anlam içermeye başladı.

"Hıristiyanlık, Antik Yunan'ın kişileri köle-efendi gibi belli sınıflara ayıran yapısını ve insanlar arasında zengin-fakir ayrımını kaldırarak herkesin Tanrı tarafından yaratılmış

¹ Furkan Akderin, (2012), *Platon-Bütün eserleri- Sokrates'in Savunması*, İstanbul, Say Yayınları, 49- 87.

² Ahmet Cevizci, (2002-Ekim), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, Gözden Geçirilmiş İlaveli Beşinci Baskı, 267.

³ Fikri Gül, (2010, Ekim), *Özgürlük Sorununa Etik- Politik Bir Yaklaşım, 1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, Bursa, 99.

eşit varlıklar olduğunu sorgulayarak insanlar arasındaki eşitsizliklerden doğan toplumsal ayrımı ortadan kaldırmayı vaat etti.”⁴

Ortaçağdaki özgürlük fikrinin temelinde tüm bireylerin Tanrı tarafından yaratıldığı düşüncesi yer alır. Bu eşitlik düşüncesi Hz. Âdem'in işlediği günahın insanlara mal edilmesini de beraberinde getirdi. Bireyin sahip olduğu akıl, günahkârlığının sebebi olarak gösterildi. Ortaçağda hakim olan dini dogmaların kabulü için kullanıldı. Tamamen yok sayılmayan akıl ikinci plana mahkum edildi. Dini motiflerin egemenliğinde içsel özgürlük idesi gün ışığına çıkartıldı. Kilise, Hıristiyanlık dinini bir maşa gibi kullanarak insanlar üzerinde baskı kurmaya başladı. Din kisvesi altında kilise düşüncelerini bireylere empoze etmeye başladı. Bu ortam içinde ortaya çıkarak başkaldırışını '*Yetsin artık oluş, bırakın var olalım*' ifadesiyle ortaya koyan Nietzsche, egzistansın ilk sinyallerini vermiş oldu.

Birbirleri için adeta birer rehber olan düşünürlerin her biri bir diğerine ışık tutmuş, kılavuzluk etmiştir. Temellerini Sokrates ve Descartes'ın atmış olduğu egzistansiyalizm akımı Kierkegaard'la birlikte bir adım öne çıkmış ve Sartre'la beraber zirveye ulaşmıştır. Sartre ve Kierkegaard, egzistansiyalizm akımının iki farklı kanadında yer almalarına rağmen birbirlerinden çok da bağımsız değildir. Kierkegaard Sartre için yol gösterici olmuş ve ona öncülük etmiştir.

Egzistansiyalizme kadar ortaya konan hiçbir düşünce akımı insanın temel sorunu olan var oluşu bu kadar derinlemesine incelememiştir. Egzistansiyalizmi farklı kılan özelliği, insanı ele alış biçimi olmuştur. Birçok düşünce akımının aksine, bireye genel bir anlam yüklemekten kaçınarak bireyi nesnelleştirmekten uzak durur. Kişinin deneyimlerine ve bu deneyimlerin tekilliğine, biricikliğine yönelir ve insan doğasını anlamının bu yoldan geçtiğini savunur. Öznelliğe ve bireyselliğe anlam yükler.

Varoluşçuluk idesinin en önemli sorunu öz-varoluş ilişkisidir. Öz ve varoluş arasındaki münasebeti yeniden konumlandırmaya çalışır. Bu noktada egzistansiyalist düşünürler kendi aralarında bir ayrım yaşarlar. Ateist kesim ve teist kesim olarak ikiye ayrılırlar.

Egzistin realitesi hususunda hem fikir olan teist ve ateist kanat, egzistin oluşumu ve gerçekleşmesi aşamasında farklı yollara saparak ayrım yaşar. Egzistansiyalizmin teist

⁴ Elif Akgül, (2010, Ekim), Üç Özgürlük Paradigması, 1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi, 113.

kanadına yöneldiğimizde karşımıza çıkan ilk isim Søren Kierkegaard'tır. Kierkegaard'ın yanı sıra Karl Jaspers ve Gabriel Marcel gibi düşünürler de egzistansiyalizm akımının teist kanadında yer alan diğer filozoflar arasındadır. Teist egzistansiyalistler için varoluş hakikati vardır. İnsanlar için Tanrı tarafından dayatılmış bir öz yoktur. Birey bilinç sahibidir ve bu bilinçle hareket ederek eylemlerini gerçekleştirir. Bilinç sahibi olan birey aynı zamanda Tanrının var olduğuna dair bir işaretler ve yaratıcının kanıtıdır. Hakiki varoluş akli değil içsel olarak keşfedilen bilgidir. Bireyin yaşamındaki tüm şahsi deneyimler onun, özünü oluşturmaya olanak sağlar.

Ateist egzistansiyalistlerin görüşleri ise daha farklı doğrultuda temellenir. Nietzsche, Sartre, Camus, Heidegger gibi düşünürlerin yer aldığı ateist kanada göre varoluş önden önce gelir. İnsan, önce var olur akabinde kendisini tanımlayarak özünü inşa eder. Nasıl olmak istiyorsa öyle olur. Bireyin varoluşu esnasında Tanrının hiçbir payı yoktur. Ateist varoluşçu düşünürler için insan bu dünyaya fırlatılmış, terk edilmiştir ve kendini nasıl gerçekleştirirse öyle var olur. Kendisini nasıl ve nerede görmek istiyorsa orada yer alır. Belirlenmişlik yoktur, kendi çizdiği yolda kendi başına yürür ve varış noktasını yine kendi belirler. Bu sebeple determinizm ifadesi ateist egzistansiyalistler için hiçbir anlam taşımaz çünkü; onlar için önceden belirlenmiş bir düzen mevcut değildir. Her birey özgürlüğe sahiptir ve ne olmak istiyorsa o olur, ne seçmek istiyorsa onu seçer ve seçimlerini yaşayarak kendisini gerçekleştirir. İstek ve arzularını kendi iradesi aracılığıyla seçerek yaşar ve böylece özünü belirlemiş olur. Varoluş insanın içinden bir tanesini seçebileceği olanaklar bütünüdür. Kişinin içinde bulunduğu şartlar altında, ona sunulan alternatifler arasından seçtiği ve gerçekleştirdiği tercihler bireye kim olacağını gösterir.

Herakleitos'un ifade ettiği gibi varlık bir oluşturma. Varoluş da olmuş bitmişliği ve nihayetliği değil, devinimi olan bir oluş sürecini ifade eder. Sürekli olarak kendini yeniler. Geçen her saniye yeni kararlar vererek, yeni seçimler yaparak kendi varoluşunun devamını sağlar, özünü oluşturmaya devam eder. Bu devinim sürekli ve aralıksız olarak gerçekleşir.

Genel hatlarıyla ele aldığımız varoluş felsefesinin ayrıntılarını ilerleyen bölümlerde inceleme fırsatı bulacağız. Bunun yanı sıra Sartre ve Kierkegaard'ın

idelerine yöneldiğimizde ateist ve Teist kesimle ilgili ayrıntılara da Sartre ve Kierkegaard bağlamında değinmeye çalışacağız.

Giriş bölümünde genel çizgileriyle öne çıkardığımız egzistansiyalist felsefenin detaylarını çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alacağız. Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın ilk başlığında, varoluş felsefesinin ateist kanadında yer alan ve adını Fransız edebiyatında da sıklıkla duyuran Jean- Paul Sartre'ın egziste ilişkin açıklamalarına yer vereceğiz. Sartre için egzistansın ne ifade ettiğine, felsefesinde yer verdiği kavramlara ve özgürlüğe bakış açısına yöneleceğiz.

İkinci bölümde teist kanadın önemli ismi Søren Kierkegaard'ın egzistansiyalizme dair fikirlerini, felsefesinin odak noktasında yer verdiği kavramları ve yine ana başlığımız dâhilinde özgürlük idesiyle ilgili düşüncelerini anlamaya çalışacağız.

Üçüncü ve son bölümümüzde ise düşünceleriyle öne çıkan bu iki ismin özgürlüğe bakış açılarını karşılaştırarak, ulaştıkları sonuçların yansımalarına ışık tutarak değerlendirmeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

SARTRE

1.1. SARTRE'İN VAROLUŞÇU FELSEFESİNİN ODAĞINI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR

Egzistansiyalizme dair fikir sahibi olan ya da egzist hakkında iyi- kötü bir şey bilen hemen herkes Sartre adını duymuştur. Temellerini Kierkegaard'ın oluşturduğu egzistansiyalizm akımı Sartre'la birlikte zirveye yerleşmiştir.

Hümanizm akımının egemenliğinin fazlasıyla hissedildiği egzistansiyalizmin ana temasına bakıldığında varoluş ve öz arasındaki münasebetin önemini fark edilir. Özün mü önce geldiği, yoksa varoluşun mu özden önce geldiği problemi egzistansiyalist akımın odak noktasıdır. Öz- varoluş ilişkisi, Sartre açısından egzistansiyalizme ışık tutulduğunda da temelde yer alır. Fakat burada göz ardı edilmemesi gereken en önemli unsur Sartre'ın ateizm düşüncesidir.

Egzistansiyalist düşünürler çıkış noktası bakımından ilk etapta aynı fikri savunup, öz ve varoluş ilişkisini çözümlenmeye çalışsalar da teist ve ateist kanat olarak iki gruba ayrılırlar. Varoluşun gerçekliğiyle ilgili aynı kanıda olan egzistansiyalist düşünürler, varoluşun nasıl meydana geldiği konusunda fikir birliğine varamazlar ve bu noktada birbirlerinden ayrılırlar. Sartre da ateist kanadın en önemli ve adını en çok

duyuran isimlerinden biridir ve Sartre için ateist kanadın temel taşı ifadesini kullanmak yanlış olmaz.

Jean-Paul Sartre egzistansiyalizm ve ateizm ifadelerinin geçtiği yerde akla gelen ilk isimdir. Fransız edebiyatının güçlü kalemlerinden olan Sartre'ın, egzistansiyalizmin yükselişinde ve adını duyurmasında payı büyüktür. Sartre'ın da içinde yer aldığı ateist varoluşçular için varoluş özden önce gelir. Ateist egzistansiyalistler için insanın önce varoluşu gerçekleşir, ardından özü oluşur. Özü oluşturan yine insanın kendisidir. Özün oluşması aşamasında hiçbir dış müdahale yoktur. Ateist egzistansiyalistler için insan dünyaya atılmış, bırakılmış ve fırlatılmıştır. Bu dünyada yapayalnızdır. Terk edilmiştir ve kendisini nasıl gerçekleştirirse öyle olacaktır. Kendi seçimlerini yaşayacak ve böylece özünü elde etmiş olacaktır. Olmak istediği şey, elde etmek istediği yaşam tamamen kendi elindedir ve kendisine bağlıdır. Ne istiyorsa seçebilir ve istediği, seçtiği şeyi yaşayabilir. Sınırlayıcı bir güç olmaksızın her şey kendi ellerindedir.

Bu kadar sınırsızlık kişide aynı zamanda ümitsizliğinde doğmasına neden olur. Ümitsizlik idesi egzistansiyalist filozofların tamamının bulunduğu ortak bir paydadır. Bu ümitsizlik hissi bireyin kendi içliği karşısında yaşanır. Dünyaya fırlatılıp terk edilen insan, ümitsizliği de beraberinde getirir. Sığınacağı bir liman olmayan ve dünyada yapayalnız kalan insan ümidini kaybederek karamsarlığa kapılır.

Sartre'ın egzistansiyalizmin çıkış noktası '*Biz ne isek, özümüz odur*' cümlesidir. Kişi, özünü herhangi bir dayatma olamadan, dilediğince ve özgürce oluşturur. Önceden belirlenmiş bir öz mevcut değildir. Belirlenmişlik olmadığı için determinizm ilkesi Sartre için hiçbir şey ifade etmez. Determinizm açısından doğadaki her şey belirli bir düzene göre hareket eder, belli bir yasa çerçevesinde işleyişini sürdürür. Fakat Sartre'ın düşüncesinde determinizme yer yoktur. Birey, hiçbir baskı altında kalmadan, kendi istek ve arzularına göre, kendi iradesiyle seçer ve özünü kendi inşa eder. Bağlı olduğu herhangi bir yasa ya da kurallar mevcut değildir.

Sartre'ın egzistansiyalist felsefesinin temel öğretisi insan bilincinin özgürlüğüdür. Bilinç sahibi olan insanın özgür olabileceğini Baudelaire adlı eserinde şu ifadelerle dile getirir:

“ Sizler beni kovdunuz... ayrı var olmaya mahkum ettiniz... Madem öyle, size karşı ben üstleniyorum bu varoluşu şimdi... çünkü herkes karşısında ve herkese karşı kendi bilincime vardım.”⁵

Sartre insan bilincini özgürlüğün oluşturduğunu söyler. Sartre açısından bakıldığında iradenin özgürlüğü söz konusu değildir, irade sadece özgürlüğün ön koşulunu teşkil eder. Ancak irade sahibi insanın özgürlüğünden bahsedilebilir.

Sartre’ın varoluş dinden ahlaktan bağımsız olarak tanımlanır; çünkü Sartre’daki varoluş özgür seçime dayanır. Birey tamamıyla hürdür, her şeyi kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirir. Tanrı ya da üstün bir güç tarafından ortaya atılan ön koşullar yoktur. Hatta Tanrının var olması fikri Sartre için yolda karşısına çıkan bir engelden farklı değildir. Tanrının bulunduğu ve hüküm sürdüğü bir evrende insanın özgürlüğünden söz etmek pek de doğru olmaz. Sonsuz güce sahip, kural koyucu ve engellenemeyen, kudretli bir varlık karşısında aciz, zavallı bir insanın söz sahibi olması beklenilemez. Sartre da bu sebepten yola çıkarak Tanrının varlığını, insanın özgür olma fikrine engel olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Aslında Sartre ateizme on bir yaşından sonra yönelir. Ona göre Tanrının var olduğu hissine yalnızca bir kez kapılmıştır. Bu olayı da *Sözcükler* adlı eserinde şöyle anlatır:

“ Kibritlerle oynamış, küçük bir halıyı yakmıştım; bu büyük suçumu örtmek üzere idim ki birden Tanrı beni gördü. O’nun bakışını başımın içinde ve ellerimin üzerinde hissettim, feci derecede ortada olan canlı bir hedef gibi dönüp duruyordum banyo odasında. Derin bir öfke beni bu durumdan kurtardı; böyle büyük bir dikkatsizlik karşısında köpürdüm, küfrettim. Hay Allahım Ya Rabbim, Hay Allah’ım Ya Rabbim diye mırıldandım. Bundan sonra Allah artık hiç bakmadı bana... Yüreğimde kök salmadığı için, bir süre sıkıntıyla yaşadım içimde, sonra öldü.”⁶

Feuerbach da Sartre gibi ateist bir düşündürdür ve o da, tıpkı Sartre gibi Tanrı’yı insan bilincinin bir ürünü olarak görür. Sartre için Tanrı fikri bireyin kendi imkânsızlığının, eksikliğinin ve sınırlılığının farkına varmasıyla ortaya atılmıştır. Baudelaire adlı eserinde Baudelaire ağzından Tanrı’yı tanımladığı gibi;

“ Tanrı, hükmedebilmek için var olması bile gerekmeyen tek varlıktır.”⁷

Toplu Oyunlar eserinin *Şeytan ve Yüce Tanrı* adlı oyununda ise şu cümlelere yer verir:

⁵ Jean- Paul Sartre, (2003), *Baudelaire*, Çev: Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki Yayınları, 15.

⁶ Jean- Paul Sartre, (2010), *Sözcükler*, Çev: Selahattin Hilav, İstanbul, Can Yayınları, 74.

⁷ Sartre, *Baudelaire*, 43.

“...Tanrı’ya mesajlar gönderiyordum. Hiç yanıt gelmiyordu. Tanrı benim adımlı bile bilmiyordu. Her dakika Tanrı’nın gözünde ne olduğumu kendi kendime soruyordum. Şimdi bunun cevabımı biliyorum! Hiç bir şeyim ben. Tanrı beni görmüyor, Tanrı beni duymuyor, Tanrı beni tanımıyor. Başımızın üstündeki şu boşluğu görmüyor musun? O Tanrı işte... Yokluk, Tanrı o. Tanrı insanların yalnızlığı. Yalnızca ben varım ortada... Mucizeleri ben yarattım, bugün kendimi suçlayan da benim, kendimi yalnızca ben affedebilirim. Ben, yani insan. Eğer Tanrı varsa, insan hiçtir, eğer insan varsa...”⁸

Sartre için özgürlük aslında Tanrı’dan kopuş gibidir. Varoluşunu önceden belirleyen herhangi bir yasanın ya da gücün olmaması insanın özgürlüğüdür. İnsan, seçimler yaparak olmak istediği özünü oluşturur. Kendini nasıl görmek istiyorsa öyle yaratır, nerede olmak istiyorsa orada olur. Bu düşünce de Tanrı’nın ontolojik olarak bulunmadığı bir dünyada, insanın özgürlüğünü ifade eder. Kişi, sürekli kendini meydana getirmeye ve oluşturmaya çalışır. Çünkü birey, başka türlü var olamaz.

Gabriel Marcel için ise Tanrı düşüncesi Sartre’a göre tam terstir. Marcel teist bir egzistansiyalist olarak özgürlüğü Tanrıya yönelme, Ona bağlama olarak tanımlar. Marcel açısından özgürlük Tanrıdan kopuşla değil, Tanrıya yönelmeyle kavranılan bir idedir.

Jean-Paul Sartre için kuralları belirleyen bir Tanrının mevcudiyeti yoktur. Sartre’a göre tek kural koyucu insanın kendisidir. Otonom bir varlık olan insan aynı zamanda kurallarını da kendi belirler. Sartre’ın bu yaklaşımı bize Kant’ı hatırlatır. Etik alanının önemli isimlerinden olan Kant, ahlak konusunda oto determinist bir tavır benimser. Ona göre ahlaki boyuttan bakıldığında determinizmin hakimiyetinden söz etmek mümkün değildir. Tıpkı Sartre gibi Kant da insanı özgür bir varlık olarak tanımlar. Kant için özgürlük kavramı salt akıl kavramı ve a priori bir idedir. Deney dünyasında bir karşılığa sahip değildir. Aynı zamanda özgürlük, ahlaklılık için de ön koşuldur. Birbirlerinden bağımsız düşünölemeyen iki kavramdır yani; özgürlüğün olmadığı yerde ahlaki eylemlerden söz etmek mümkün değildir. Kant için özgürlük, ahlak yasasının varlık nedenidir. Bu yüzden özgürlük ve ahlaklılık doğrudan ilişki içerisindedir. Ahlaklılığın ön koşulu özgürlüktür. Ama Kant’ın tanımladığı bu özgürlük yasadızlık, düzensizlik anlamında değildir.⁹ Kant için insan özgürdür fakat bu özgürlük başıboşluk şeklinde gerçekleşmez. Kişinin özgürlük kisvesi altında her dilediğini yapması ya da başına buyruk yaşaması söz konusu değildir. Belirli kısıtlamalarla karşı

⁸ Jean- Paul Sartre, (2007), *Toplu Oyunlar-Şeytan ve Yüce Tanrı*, Çev: Işık M. Noyan, İstanbul, İthaki Yayınları, 664.

⁹ Gül, Özgürlük Sorununa Etik- Politik Bir Yaklaşım. , *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 100- 104.

karşıyadır. Fakat insanı kısıtlayan bir Tanrının varlığı da bilinemez. Agnostik düşünürlerden olan Kant, Tanrının varlığı ya da yokluğunun bilinemeyeceğini düşünür. Bu yüzden insana sınır koyan ve kısıtlama getiren şey Tanrının varlığı değildir. Kişi, içinde yaşadığı kuralları akli sayesinde kendi belirler ve akıyla koymuş olduğu kurallara riayet ederek yaşamını sürdürür. Akıl sahibi olan her varlık, eylemlerini gerçekleştirmede zorunlu olarak özgürdür. Burada bahsi geçen özgürlük, kişinin otonom olarak koyduğu kurallara itaattir. Bu kurallar da ahlaklı davranışlar için zorunluluk taşır. Özgürlük, ahlaklılığın ön koşuludur. Sartre için de Tanrının varlığı ya da yokluğu varoluş için bir engel teşkil etmez. Varoluşu ve özünü gerçekleştiren, kuralları koyan tek kişi özgür ve otonom olan insanın kendisidir.

Sartre için, Tanrının olmaması sebebiyle önceden belirlenmiş bir öz de yoktur. İnsanlar sadece var olurlar. Kendi benliklerini sonradan yaratırlar. Sartre'a göre insan, olmuş ve tamamlanmış, nihayete ermiş bir varlık değil, kendini gerçekleştirebilecek olanaklar bütününe sahip, oluş halinde bir varlıktır. Seçimleriyle kendini oluşturan insan, aslında kendi tasarısından başka bir şey değildir. İnsan istediği neyse o olur.¹⁰

Sartre için seçilmiş öz fikri hüküm sürer. Kişi, olmak istediği şeyi seçerken, aynı zamanda özünü de seçmiş olur. Otonom bir varlık olan insan kendi kendisini yarattığı için ölçüt ve yasaları da yine kendisi koyacaktır. *Toplu Oyunlar* adlı eserinin *Şeytan ve Yüce Tanrı* isimli oyununda; '... ben kendi kendimi seçtim'¹¹ diyerek ifade eder seçilmişlik düşüncesini ve yine aynı oyunun devamında Sartre dünyaya fırlatılmış olarak gördüğü insanı hiçlik şeklinde tanımlar.

Akılsal edimlerle bir şeye yöneldiğimizde insanın özgür olduğunu savunabiliriz, çünkü akıl iradeyi seçim yapmaya yöneltir. Akıl sahibi bir varlık olan insan bu akli sayesinde bilinçli seçimler yapar ve özünü inşa eder. Teist varoluşçu düşünürlerden biri olan Albert Camus'ya göre akıl ve mantıkla donatılmış olan insan aslında akıl dışı, anlamsız ve saçma sapan bir evrende yaşamaktadır. En nihayetinde ölümle tanışacak olan insan mutlu olmaya çalışarak yaşamını sürdürür. Öleceğini bile bile yaşamaya devam eder. Bu da aslında trajikomik bir olaydır ve temelde yaşamın kendisi saçmadır. Çünkü dünyada, yaşama ve insana anlam katabilecek herhangi bir ibare yoktur.

¹⁰ Sartre, *Toplu Oyunlar-Gizli Oturum*, 60.

¹¹ Sartre, *Toplu Oyunlar-Şeytan ve Yüce Tanrı*, 502.

Camus'a göre insan, bu anlamsız ve saçma dünyada aklını ve mantığını kullanarak hareket etmeli ve herhangi bir karşılık beklemeden hayatı sevmelidir.¹²

Sartre ise Camus'nun tam aksine insanların seçme özgürlüğü olduğunu önemle belirtir. Sartre'ın felsefesinde ilk göze çarpan insanı özü belli olmayan, önceden tanımlanmış bir varlık olarak ele almasıdır.

Önceden belirlenmiş bir özü yaşamak fikri, Sartre'ın felsefesine taban tabana zıt bir düşüncedir. Özgür olan insan seçimleriyle kendisini belirler, olmak istediği konuma gelir. Bilinç sahibi bir varlık olması sebebiyle seçimlerini gerçekleştirir. Yapılan seçimler ve atılan her adım kişinin kimliğini oluşturmada etkin bir rol üstlenir, bireye özünü kazandırır.

Özgürlüğü reddetmekle özgür olunur mu? Birey seçimlerini niçin ve neye göre yapar? Seçmek için belirli bir zorunluluk var mı? Herhangi bir sebebe dayalı mı gerçekleşir seçimler ya da seçmeme gibi bir ihtimal var mıdır ortada? Sartre tüm bu soruların cevabını, amaçsız ve saçma olarak gördüğü dünya gibi saçma idesi temelinde açıklar. Ona göre aslında seçim yapmak için ortada hiçbir şey ve herhangi bir dayanak yoktur. Seçmenin bir amacı yoktur. Amaçsız yaşanan bir evrende seçimlerde bulunmanın ne gibi bir anlamı olabilir ki...

Sartre seçim yapmayı anlamsız olarak tanımlamakla beraber, seçimin zorunluluğundan bahseder. Akli ve bilinç sahibi olan insan seçim yapmaya mecburdur. Bilinç ve seçim bir yerde aynı şeyi ifade eder. Seçim yapmak ya da yapmamak tamamen kişinin iradesine bağlı bir durumdur ve kişi bu konuda sınırsız özgürlüğe sahiptir.

“ Nasıl yaşanacağını ve nasıl iyi yaşanacağını bilmek için, öncelikle hangi koşullarda yaşamak zorunda olduğumuzu bilmemiz gerekir; tanı reçeteden önce gelir”¹³

Önüne sunulan birçok alternatif arasından kişi dilediğini seçer ve ona göre yaşamını sürdürür. Seçimlerini bir nevi bilinçsiz gerçekleştirir. Zorunlu olarak seçer ya da seçmek zorunda kalır. Seçmeye mecbur bırakılır. En başından beri özgürlüğü savunan Sartre için seçim konusundaki zorunluluk özgürlük idesiyle bağdaşmıyor

¹² Jeremy H. Blackham , (1998), *Altı Varoluşçu Düşünür*, Çev: İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul, Anka Yayınları, 140.

¹³ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 145.

olarak görülebilir. Ama Sartre'ın burada bahsettiği zorunluluk özgürlüğe zıt bir zorunluluk değildir.

Seçim yapmak zarureti gerektirir fakat kişi, her konuda özgür olduğu gibi seçimini gerçekleştirip gerçekleştirmemek konusunda da tamamen özgürdür. İster yaptığı seçime uygun olarak yaşamaya devam eder, ister seçimini gerçekleştirilmeyi seçer. Seçim yapmak kadar seçim yapmamak da kişinin elindedir. Seçim yapmadığı takdirde kişi, kendisini tesadüflerle dolu bir dünyanın kucağına bırakmış olur. Sonucunu kestiremediği, kendisine ne getireceğini bilmediği bir evrende iyice savunmasız kalır. Sonucunu bilmediği bir hayatı, kendi hayatı olarak benimsemeye mahkum olur. Böyle bir durum karşısında kişi daha fazla sıkıntıya girer. Belirlenmemişliğin, indeterminizmin hakim olduğu bir evrende kendini boşluğa bırakılmış gibi hisseder. Başına ne geleceğini bilemez ve yaşayacaklarını önceden kestiremez. Attığı adımın getirisini tasavvur edemeyen birey, savunmasızca ortada kalır. Bu tarz bir durumla karşılaşmamak adına seçim yapmaya yönelir. Seçim yapan, yaptığı seçimleri gerçekleştiren birey, seçim yapmamaya kıyasla daha pozitif bir konumda yer alır. Seçim yaptığı takdirde belirlenmemişlikler arasından dilediğini seçme lüksüne sahip olur. İnsan olmayı seçmemiştir belki kişi ama asıl mesele varlığı değil, varoluş tarzını seçmektir zaten. Önemli olan ne olduğun değil, nasıl olduğun ve kendini nasıl var ettiğindir önemli olan. Bu sebeple varoluş tarzını belirlemek çok daha önemli bir aşamadır. Önemli olan varoluşunu seçmektir.

Kişi, olanaklara yönelmek ve tasarılarını gerçekleştirmek için eylemde bulunmak zorundadır. Önüne sunulan alternatifler arasından dilediğini seçen insan belirsiz ve anlamsız olan evreni, kendi çabalarıyla ve seçimleriyle biraz daha anlamlı hale getirme uğraşına girer. Sürekli olarak kendini oluşturma ve getirisinin ne olacağını tam olarak bilemediği alternatifler arasından seçtiği yol vasıtasıyla hayatına şekil vermeye başlar. Özünü oluşturmaya çabalar. Varlığını kazandıktan sonra varoluş şeklini biçimlendirmeye çalışır. Kendi içindeki ve dışındaki ilişkilere karar verir. Gerçekleşen şeyleri ya kabul eder ya da onlarla mücadele içine girer. Geçmişe bakarak, gelecekteki ihtimalleri göz önünde bulundurarak seçer. Kendisini daha sonra idare edecek ilkeleri, sonuçlarını bilemeden, ne getireceğini kestirmeden salt öngöründe bulunarak seçer. Seçim konusunda özgür olan birey, seçtiklerinin sonuçlarına katlanmak zorunda kalır.

Tamamıyla özgür ve aynı zamanda sorumludur. Eylemlerinin, seçimlerinin ve davranışlarının sorumluluğu bireyin kendi omuzlarında yüküdür.

Bireyi her zaman bilinçli seçimler karşılamaz. Gerçekleştirilen seçimler esnasında kişinin başına seçmediği şeyler de gelebilir. Bir başkasının düşüncesiyle oluşan sınırlar, kişinin özgürlüğüne müdahale edebilir. Bir başka seçimin neticesiyle yüz yüze gelebilir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan kişi, yine özgür bir varlık olarak perspektifini kendi belirler. Nasıl bir tavır takınmak, nasıl bir tutum sergilemek istiyorsa öyle davranır. Olaylar karşısında konumunu ve tutumunu kendi belirler. Seçimini gerçekleştiren birey hep iyi olana yönelmek ister. İyi olarak gördüğü, düşündüğü şeyi seçmeye çalışır. Neticesini kestiremese bile iyi olarak düşündüğüne yönelmeye çabalar. Sokrates'in savunduğu gibi 'kimse bilerek kötülük yapmaz'¹⁴, kötü olanı seçmek ve yaşamak istemez. Her zaman iyi olanı arzular ve iyiyi elde etmeye çalışır. İyi olduğunu tasarladığı şeyi seçmek ister. Ama tüm bu çabalarına rağmen neticesini tam olarak kestiremez ve kendini kısmi bir belirsizliğe bırakmaz zorunda kalır. İnsan kendi değerlerini kendi yaratır. Seçim yapmak ya da yapmamak kişinin hür iradesine bağlıdır, kendi ellerindedir. Seçmemeyi seçmek de bir seçimdir aslında. Kişi, seçmeyerek seçim yapmamayı seçmiş olur. Bu yüzden seçmemek de seçimdir. Fakat seçim yapmayan, daha doğrusu seçmemeyi seçen kişinin sorumluluğu seçim yapan kişiye oranla daha fazladır. Sırtındaki yük artar. Seçim yapmayan kişi, seçimini gerçekleştiren kişiye oranla daha fazla sıkıntıya girecek ve daha fazla bulantı duygusu hissedecektir. Belirsizliklerle çevrili evrende seçimini gerçekleştirmeyerek daha büyük boşluklara sürüklenecektir. Kesin hüküm veremediği hayatı, daha da büyük bir yük olarak binecektir omuzlarına. Bu gidişata biraz da olsun ket vurabilmek adına seçim yapmaya yönelir. Seçmeye yöneldiğinde belirsizlikler bir nebze de olsa ortadan kalkacaktır. Birey dilediğini seçerek hayatına yön verme girişiminde bulunacaktır. Kendisine sunulan seçenekler içinden, sonucunu tam olarak tahlil edemese de, kendisine en uygun olanı öngörerek seçecek ve seçimine uygun yaşamaya devam edecektir. Bu bağlamda seçmek ve yaşamak anlamdaştır.

Sartre seçimi zorunluluk olarak görmesinin yanı sıra insanların seçim yapmalarını eksiklik olarak da tanımlar. Ona göre kişi, kendini eksik olarak hissettiği ya da öyle gördüğü için seçimini gerçekleştirir. Kendinde olmasını istediği şeyi seçer.

¹⁴ Akderin, *Platon-Bütün eserleri- Sokrates'in Savunması*, 49- 87.

Seçtiği şeyler için de hiçbir kısıtlama yoktur, eksikliğini duyduğu ve istediği her şeyi seçmekte özgürdür. Seçimleri konusunda tamamıyla özgür olduğu için özgürlük ve eksiklik eşdeğer kavramlardır.

Gerçekleştirilen tüm seçimler kişinin hayatında büyük etki uyandırır. İnsan, seçim yaparken aslında kendi özünü seçer ve oluşturur. Sürekli projeler kurarak ve tasarlayarak olduğu şeyin ötesine geçmeye çalışır. Sartre'ın 'seçilmiş öz' kavramıyla dile getirmek istediği şey budur. Kişinin seçimleriyle özünü belirlemesi bir yerde seçimi sayesinde kendini yaratmasıdır. Kendi değerlerini kendi seçimleriyle yaratır. Özgür irade sahibi olan insan ne olmak istiyorsa o olur, ona yönelir. Kendini nasıl gerçekleştirirse öyle olur. Özgür olan birey varoluşunun belirlenmemiş olduğunun bilincindedir. Talip Karakaya'nın ifadesiyle, özgür olmak kişi olarak var olmakla aynı şeydir.¹⁵

Birey varoluşunu kendi seçimleriyle gerçekleştirir. Tanrı tarafından kendisine verilmiş bir özü yaşamak yerine seçimleriyle ve tercihleriyle olmak istediği şey olur. Sartre bu düşüncelerini Baudelaire ağzından şöyle dile getirir:

“... var oluşunun kendisine boşu boşuna verildiğini anladı... Hangi irade karar vermişti onun dünyadaki bütün varlıklar arasında... Emily olmasına... kendisi mi seçmişti acaba? Yoksa Tanrı mı? Ama belki de Tanrı kendisiydi”¹⁶

Sartre'ın deyimiyle Tanrı kendisiydi belki de insanın kendisiydi. Çünkü birey kendini seçimleriyle yarattığı ve seçtiği şeyler aracılığıyla olmak istediği kişi oldu. Sahip olduğu özgürlük sayesinde kendi yaratıcısı oldu.

Özgürlük, kişinin kendi kendisini oluşturmasının ön koşuludur. İnsan seçimlerle kendi özünü tamamlamaya çalışır. Özünü inşa etmek için çabalayan kişi de seçim yapmaya yönelir. Kişi, olanaklara doğru yönelmek ve tasarılarını gerçekleştirmek için eylemde bulunur, eylemde bulunmaya mahkumdur. Kişi kendisini dilediği gibi seçer ve seçtiği insan olur.¹⁷ Ama ulaşmak istediği bu özü değerlendirme aşamasında kişinin karşısında hiçbir kıstas yoktur. Kıyaslama yapabileceği kriterler mevcut değildir. Değerlendirme yaparken kullanabileceği ya da model olarak alabileceği belirlenmiş ve tamamlanmış bir öz yoktur. Bu yüzden, kesinlik taşıyan, olmuş bitmiş bir öz olmadığı

¹⁵ Talip Karakaya, (2010, Ekim), Varoluşçu Felsefede “Başkası ve Özgürlüğün Sınırı” Problemi, *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 83.

¹⁶ Sartre, *Baudelaire*, 13- 15.

¹⁷ Karakaya, Varoluşçu Felsefede “Başkası ve Özgürlüğün Sınırı” Problemi, *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 83.

için, böyle bir öze ulaşmak da mümkün değildir. Kendi özünü gerçekleştirmiş, tamamlanmış bir insan olmadığı için değerlendirmeye almak söz konusu olamaz. Aynı zamanda kişi de kendi özünü tam olarak elde etmiş olmadığı için kavrayamaz ve bu vesileyle iç huzura erişemez. Sartre'ın deyimiyle; insan bir projedir ama nihayeti olmayan bir proje. Tamamlanmış bir öze kavuşmayan insan natamam olarak kalır.

Bireysel olarak gerçekleştirilen edimlerin neticesi salt bireysel değildir, aynı zamanda toplumsal sonuçlara da sebep olur. İnsan kendini seçerken bütün insanları da seçer. İlk etapta şahsi olarak görünen her seçim, temelde tüm insanlarla ilişkilidir. En basit görünen seçim bile, az ya da çok, iyi ya da kötü, bir diğerini etkiler. İnsan yaratılışı itibarıyla toplumsal bir varlıktır ve topluma bağımlı olarak yaşar. Bireysel mevcudiyetinin temelinde toplum vardır, çünkü insan eksik bir varlıktır, kendi kendine yetemez. Öznel varlığını tek başına, kendini toplumdan soyutlayarak yaşayamaz. Çevresindeki tüm insanlardan kendini geri çekerek yaşamını sürdürmeye devam edemez. Toplum içinde yer alan bireyin seçimleri de toplumla ilişkilidir. Kendi seçimlerinde bulunan insan, aynı zamanda toplum için de seçim yapmış olur. Bireyin kişisel olarak gerçekleştirdiğini düşündüğü tüm eylemler kendisiyle birlikte toplumu da etkisi altına alır. Salt birey için gerçekleşmez edimler. Her seçim, bir başkasının karşısında oluşur. Tüm seçimler, en basitinden en çetrefillisine kadar, bir diğerini etkiler. Bu yüzden kişi, seçimde bulunurken solipsist ve egoistçe tavır takınmak yerine diğergen davranarak kendisi dışındaki bireyleri de hesaba katmalı ve buna uygun seçim yapmalıdır. Sartre'ın özenle vurguladığı gibi 'bireysel edimler bütün insanlığı bağlar.'¹⁸

Kendisinden sıklıkla söz ettiren ve ön planda olmayı başaran Sartre, varlığa ilişkin ayrımıyla da diğer düşünürler arasından sıyrılmayı başarmıştır. Sartre, varlığı fenomenolojik bir perspektiften yola çıkarak değerlendirir. Fenomenoloji denildiğinde akıllarda beliren ilk isimlerden biri Edmund Husserl'dir. Husserl fenomenolojiyi "deyim ya da tecrübelerimizi köklerinden ve gelişiminden ayrı ve tarihçi sosyolog ya da psikologların sunduğu nedensel açıklamalardan bağımsız olarak, gerçekte olduğu şekliyle dolaylımsız tarzda betimleme şekli" olarak ifade eder. Kişinin dünyayı algılayışı görünen şekliyle sınırlıdır. Görünenden yola çıkarak kişi dünyaya yönelir. Gördüğü kadarıyla dünyayı anlamlandırmaya çalışır. Fakat Husserl'in felsefesinin asıl konusu görünüşler değil, bilincin kendisidir. Görünüşler de önem arz eder fakat karşısında o

¹⁸ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 910.

görünüşi gören bir özne, bilinç sahibi bir varlık olmadığında hiçbir anlam taşımaz. Fenomenoloji de bu yüzden bilince yönelir.

Husserl, bilincin bir şeyin bilinci olması gerektiğini düşünür ve Descartes'in *Cogito*'suna karşı çıkar. Husserl için bilinç her zaman bir şeyi düşünür, düşünmeden var olan bir bilinç yoktur. Düşünen bilinç aynı zamanda düşündüğünün de farkında olan bilinçtir. Husserl'e göre Descartes '*düşünüyorum o halde varım*' ifadesini eksik olarak dile getirmiştir. Çünkü Husserl için Descartes'ın '*düşünüyorum o halde varım*' ifadesi yerine '*düşündüğümü düşünüyorum*' ifadesini kullanmalıydı. Bu yüzden '*düşünüyorum o halde varım*' cümlesi eksik bir cümledir.¹⁹

Fenomenolojinin asıl hedefi öze ulaşmaktır. Öz de fenomenlerin içinde yer alır. Fenomen ise varlığın görüldüğü biçimiyle varlık olması demektir. Varlık kendini gösterdiği biçimiyle varlıktır. Kendini olduğu gibi gösteren bir şeyin özünü kavrama konusunda ise sezgisel yola başvurulur. Sezgi, fenomenolojik varlığın özüne inilmesi konusunda aracıdır. Sezgi sayesinde öze yönelir.²⁰

Husserl için bilincin en önemli özelliklerinden bir tanesi yönelim halinde olmasıdır. Bilinç sürekli bir şeye yönelmek durumundadır. Nesne olmadan yönelim gerçekleşmez, ama salt nesne de yeterli değildir yönelim için. Yönelimin olabilmesi için saf bir bilince de gereksinim duyulur. Saf bilinç her türlü yargıdan muaf, dış etkenlerden bağımsız bilinçtir. Ancak ve ancak bu özelliklere sahip bir bilinç fenomenin içindeki özü yakalayabilir, ona ulaşabilir. Bu aşamada da fenomenolojinin önemli bir yöntemi olan 'paranteze alma' işlemi gündeme gelir. Bilincin arı hale gelebilmesi için bazı şeyleri paranteze almayı başarması gerekir. Suje, herhangi bir objeye yöneldiğinde temaşa ederek objeyle ilgili bir takım yargılar edinir. Bu, doğal tavidir. Bu aşamada bilince düşen görev ise doğal tavrı paranteze alabilmeyi ve ekarte edebilmeyi başarmaktır. Zihni ön yargılardan kurtarabilmektir. Fakat ön yargıların tamamının zihinden atılması mümkün değildir; bu tarz ön yargılar ancak geçici olarak yok sayılabilir ve bu sayede saf bilince ulaşılabilir. Fenomenolojinin amacı tam da budur, fenomenlerin özünü temaşa etmektir.²¹

¹⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 511- 513.

²⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 409- 410.

²¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 511- 513.

Bu açıklamadan sonra fenomenoloji için özleri varoluşa yerleştiren bir felsefedir ifadesini kullanmak yanlış olmaz. Bu bağlamda fenomenoloji ve egzistansiyalizm birbirleriyle yakından ilgilidir. Fenomenolojiye yönelen düşünürler öze önem verip ona ulaşmaya çabalarken, egzistansiyalist düşünürler varoluşa ve öz- varoluş ilişkisine öncelik tanımışlardır. Bu sebeple fenomenoloji, varoluşçuluğun gelişmesinde önemli bir konumdadır ve adeta basamak görevindedir.

Sartre fenomenolojinin özelliklerinden ilham alarak varlığı varoluş tarzı bakımından ikiye ayırarak değerlendirmeye alır. Varlığı ‘kendisi için varlık’ ve ‘kendinde varlık’ olarak iki farklı kategoride inceler. Tezimizde ise Sartre’ın bu varlık ayrımını ele alırken üç başlık halinde sıralamayı uygun gördük. Öncelikle ‘kendinde varlık’ terimiyle Sartre’ın ne ifade ettiğine yöneleceğiz. ‘Kendinde varlık’ a bir açıklama getirdikten sonra ikinci olarak ‘kendisi için varlık’ ın özelliklerine değineceğiz. Son olarak ise ‘kendisi için varlık’ ve ‘kendinde varlık’ tan yola çıkarak ‘öteki’ düşüncesine ışık tutmaya çalışacağız.

1.1.1. Kendinde Varlık

Jean Paul Sartre’ın egzistansiyalist felsefesinin temelinde ‘kendinde varlık’ ve ‘kendisi için varlık’ ayrımı yatar. Sartre açısından kendisi için varlığın ne ifade ettiğine geçmeden önce kendinde varlık anlayışına Sartre bağlamında açıklık getirmeye çalışacağız.

Sartre’ın *l’etre en soi* olarak adlandırdığı kendinde varlık, nesnelere dünyasına işaret eder. Fenomen varlığı niteler. Nesne dünyasına denk gelir. Sartre da tıpkı Kant gibi bilinç dışı varlığı fenomene indirger. Ama Kant, ontolojik olarak numen- fenomen ayrımı yapmasına rağmen hem numenin hem de fenomenin varlığı kabul eder. Fenomenin varlığını kabul ettiği gibi numenin varlığını da kabul eder. Sartre ise reddeder. Kant’ın numeni kendinde vardır, fakat Sartre’da kendinde varlık düşüncesi nedensiz ve saçmadır. Kant numenin bilgisine ulaşamayacağını savunsa da varlığı konusunda gerçekliğini kabul eder. Sartre’da ise kendinde varlık şaibelidir.

Nesneler dünyasına işaret eden kendinde varlık, mevcudiyetini kendi var oluşuna kapamış bir varlıktır. Zamansallığa tabi değildir. Ne ise odur. Mümkün olandan türetilemez ve zorunlu olana da indirgenemez. Kendinde varlık kendisiyle doludur ve kendisine gönderimde bulunmadığı için gizemden de yoksundur. Bu yüzden kendisini gerçekleştirilmesinden söz etmenin mümkün olmadığı bir varlıktır.²² Kendinde varlık aynı zamanda kendi kendine yeten varlıktır. Kimseye ya da hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Sınırsız bir varlıktır.

“Eğer varlık Tanrının karşısında var olsaydı, bu, varlığın kendi kendisinin dayanağı olmasındandır, Tanrısal yaratmanın en ufak izini bile taşınamasındandır. Kısacası, kendide-varlık, yaratılmış bile olsaydı, yaratma aracılığıyla açıklanamazdı, çünkü kendinde-varlık varlığını yaratılışının ötesinde sahiplenmektedir. Bu, “varlık yaratılmamış” demekle aynı şeydir.”²³

Yaratılmamış olan *l'etre en soi*, var olmak için hiçbir şeye gereksinim duymaz. Nesneler dünyasındaki herhangi bir varlığı düşündüğümüzde var olması, mevcudiyet kazanabilmesi için bir şeye ya da birine gereksinim duymadığını fark edilir. Kendi mevcudiyetini kendi başına kazanır, herhangi birine ihtiyacı yoktur. Biri olsun ya da olmasın, nesne yine nesnedir. Bir başkasına göre veya bir başkasıyla şekillenmez. Formu bellidir ve tek başına yeterlidir. Kendi kendine yetendir. Kendinde varlık, kendisi dışında hiçbir şeyi dikkate almaz ve umursamaz. Salt kendi kendine yetendir.

Bununla birlikte nesneler dünyasının taşıdığı bir anlam yoktur. Kontenjan varlık olarak mevcudiyet kazanmıştır *l'etre en soi*. Saçma ve donuktur, aynı zamanda mümkün varlıktır. Var olma sebebi saçmadır ve sebepsizdir kendinde varlık. Sebepsiz olan bir varlığın hakkında açıklama yapılamayacağı gibi, kendinde varlıkla ilgili de açıklama yapılamaz. Bir başka varlıktan yola çıkılarak da ifade edilemez. Bu yüzden hakkında bir açıklama yapmak mümkün değildir. Açıklaması olmayan şey de saçmanın kendisidir. Kendinde varlığın nedeni olmadığı gibi anlamı da yoktur.

Sartre, kendinde varlığı saçma olarak tanımlamaya çalışır. Ona göre eşyalar dünyası saçma bir dünyadır. Kendinde varlık saçmanın ta kendisidir. Kendisiyle ilgili açıklama getirilemeyen, ifadesiz ve umutsuz bir dünyadır. Ne bir nedene sahiptir, ne de herhangi bir manaya. Sartre, kendinde varlığı kaypak ve donuk olarak tanımlar.

²² Macit Gökberk, (2000) , *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1158.

²³ Jean-Paul Sartre, (2009-Haziran), *Varlık ve Hiçlik*, Çev: Turhan Ilgaz- Gaye Çankaya Eksen, İstanbul, İthaki Yayınları, 41- 42.

Kendinde varlık kısmen bir boşluk gibidir aslında, hiçbir şeyi ifade etmeyen, kimseyle ilişkilendirilemeyen bir varlıktır.

Dünyaya yönelindiğinde nesnelere dünyasından oluştuğu görülür. Nesnelere dünyası kendinde varlık olduğu için dünya da kendinde varlığa örnek olarak gösterilebilir. Bu yüzden dünya da saçma ve anlamsızdır. O da sebepsiz ve donuktur. Sartre içinde bulunduğu dünyaya bir açıklama getiremediği için kendisini bulantı duygusuyla dolu hisseder. Anlamsız dünyada mutsuzlukla yaşar. Onun yaşayışı manasız bir yaşayıştır. Anlamını bile bilmediği, herhangi bir değer atfedemediği saçma dünyada, manasız bir şekilde yaşama çabası sarf eder.

Sartre *l'etre en soi* 'yi bu şekilde dile getirir. Saçma ve anlamsız olarak nitelendirdiği kendinde varlık, bir kenara bırakılacak türden de değildir. Çünkü kendisi için varlık ve kendinde varlık aslında birbirleriyle ilişkilidir. Birbirlerinden tam olarak kopmaları mümkün değildir. Kendinde varlığı değerlendirebilmek için kendisi için varlığı da tanımlamak gerekir.

1.1.2. Kendisi İçin Varlık

Sartre için kendisi için varlık, yani *l'etre pour-soi*, bilince karşılık gelir, insan bilincini ifade eder. Bilinç de varoluşun özünü anlatır. Kendisi için varlık, kendinde varlık gibi kendi içine kapanmış bir töz değildir. İşte tam da bu noktada Sartre'ın kendisi için varlığı Descartes'ın Cogitosundan ayrılır. Çünkü Descartes'in Cogitosunda insanın kendini tanımlayışı refleksif olarak mevcuttur. Kendinde bir içeriğe sahip değildir. Descartes için bilinç doğası gereği vardır. Sartre ise bu görüşe destek vermez ve “her bilinç bir şeyin bilincidir” der. Descartes'in bilinci ise kendi dışına çıkamaz. Ruh töz olarak düşünüldüğünde yönelen ve yönelineni kendi içinde barındıran bilinç olacaktır. Her kendisi için varlık bir başka varlığın mevcudiyetini gerektirir. Kendinde varlık gibi tek başına varlığını sürdüremez, bir başka varlığa ihtiyaç duyar. Başka bir varlığa yönelerek ortaya çıkar. Ama Descartes'in bilinci kendi içine kapanık bir bilinçtir ve kendi dışına çıkamaz.

Sartre 'her bilinç bir şeyin bilincidir' derken kendisi için varlığın daima bir varlığa muhtaç olduğunu anlatmaya çalışır. Ona göre;

“Bilinçli olmak bir şeyin bilincinde olmak demektir; bilinç kendini, kendi olmayan şeyden ayırır ve onu ifade eder. Bir şeyin bilincinde olmak, bir şeyin bilincinde olmanın farkında olmak demektir.”²⁴

Yönelim halinde olmayan bir bilincin anlamı yoktur. Yöneleceği bir şey olmadığı takdirde bilinç hiçtir. Sartre için bilincin varlığı hiçliğin varlığıdır.

Bilinç, yani kendisi için varlık, adından da anlaşılacağı üzere kendisi içindir. Yönelim halinde olan ve nüfus eden bir varlıktır. Bunun yanı sıra tüm bunların da farkındadır. Sartre bilinci yönelen bilinç olarak tasvir eder. Bilinç, ancak yönelme eğilimiyle mümkündür. Çünkü o, kendinde varlıklar arasında bir töz konumunda değildir, harekete geçmek zorundadır. Bilincin yönelim halinde olması gerekir çünkü yönelmeyen bilinç ifadesizdir. Bilinç daima bir şeyin bilinci olmak yoluyla, kendine gönderme yapar ve kendini başka bir yerde, başka bir şey olmayan olarak oluşturur²⁵

Sartre insanı bilinç varlığı olarak görür. Bilinci tanımlarken de 'bilinç her neyse o değildir; her ne değilse odur.' ifadesini kullanır. Bu açıklamasıyla insan da sonsuz bir değişme kapasitesi olduğunu, olanaklar bütününe sahip olduğunu anlatmak ister. Her saniye yeni ihtimallerle doludur ve seçilmediği sürece her şey mümkün kalır. Şu an olduğu şeyle insanı tarif etmeye, tanımlamaya kalkışmak kişiyi hataya sürükler. Çünkü insan tanımlanmaya başladığı an itibariyle o şey olmaktan çıkar ve başka bir şey olmaya yönelir. İnsan salt olduğu değil aynı zamanda olabileceğidir. Her an yeni seçimler yaparak kendini oluşturmaya, yeni benini yaratmaya ve özünü şekillendirmeye yönelir. Tüm bu olup bitenlerde bilinç sayesinde gerçekleşir. Bilinç sahibi olan insan bilinci aracılığıyla seçimler yaparak başka yönlere sürüklenir. Bilinç insanı özgürlüğe ve geleceğe yöneltir.

Eksik ve belirsiz olan bilinç aynı zamanda zamansallığa da tabidir. Nesnelere dünyası için zamansallığın bir anlamı yoktur. Fakat aynı şey bilinç için geçerli değildir. Bilinç zamansallıkla ilintilidir. Nesnelere üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Nesnelere birleştiremez veya değiştiremez. Varlıklar kendilerine yönelen bir bilinç olmadığı takdirde her ne iseler o olarak kalmaya devam ederler. Kendilerinden bir ödün

²⁴ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 114.

²⁵ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 116.

vermezler ya da bir şey kaybetmezler. Bu yüzden kendinde varlıkların yani eşyalar dünyasının var olabilmek için bilince ihtiyacı yoktur. Kendi kendine yeter ve var olmayı sürdürür. Ama bilinç için durum farklıdır. Onun yöneleceği bir nesne olmadığı takdirde hiçbir anlamı yoktur. Her bilinç kendinde varlığa muhtaçtır ve ona yönelmek zorundadır. Bilincin yönelimi kendi eksikliğinden kaynaklanır. Kendisi için varlık kendi kendine yetemediği için eksikliğinden dolayı seçer, aynı zamanda seçimlerinde tamamıyla özgürdür. Hatta özgürlüğe mahkumdur. Buradan yola çıkarak özgürlüğün ve eksikliğin eş anlamlı olduğu sonucuna ulaşılabilir.²⁶

Tüm bu özelliklerden yola çıkarak aslında kendisi için varlık ve kendinde varlığın birbirinden çok daha bağımsız olmadığı söylenebilir. *l'etre en soi ve l'etre pour-soi* bir bütünün iki ayrılmaz parçası gibidir. Kendisi için varlık var olabilmek için daima bir varlığa ihtiyaç duyar eksikliğinden dolayı bir başka varlığa muhtaçtır. Bu yüzden yöneleceği bir varlık arar. Yönelim gerçekleşmediği takdirde, yani kendisi için varlık kendinde varlığa yönelmediği takdirde kendisi için varlık bir hiçtir. Bu durumda kendisi için varlık ve kendinde varlık birbirlerine muhtaçtır ve ayrı düşünülemez.

“...kendi-için kendi kendine ancak kendinden kalkarak ve kendine karşı temellendirebilir.”²⁷

Kendisi için varlık varlığa yönelmediği zaman kendinde varlığın oluşumu tehlike altına girer. Çünkü dünyayı düzenleyen şey temel de kendisi için varlığın kendinde varlığa yönelmesidir. Bu tarz bir yönelim gerçekleşmediği takdirde tüm düzen bozulacak ve kaos oluşacaktır. Bu kargaşanın oluşumuna kendisi için varlığın kendinde varlığa yönelmesi ket vurur.

Kendinde varlık ve kendisi için varlık ayrımı yapılırken bilinç ve nesne dünyasının yeri ve konumu net bir şekilde açıklanabilir. Birbirleriyle olan ilişkileri bağıntıları ortaya konulabilir. Bu ayrımında herhangi bir sorunla karşılaşılmaz ama söz konusu insan olduğu takdirde sıkıntı boy gösterir. Nesnelere dünyası ve bilinç ayrımında insanın yeri neresidir? Bu konuda kesin çizgilerle ayırım yapmak ve bir sınır çizmek mümkün değildir.

İnsan diğer canlılardan ve nesnelere ayrıdır. Çünkü diğerlerinden farklı olarak bilinç sahibi bir varlıktır. Nesnelere dünyasıyla olan münasebeti diğerlerinden farklıdır.

²⁶ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 604- 606.

²⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 147.

Bilince sahip olan insan etrafında yer alan nesnelere anlam yükler ve onlara değer atfeder. Bu yönüyle insan bilinç sahibi bir varlık olarak görülür ve bu yönde konumlandırılırsa kendisi için varlık kategorisinde yer alır. Bu durumda da yönelim halinde olması gerekir. Çünkü yönelim yoksa insan da mevcut değildir bilinçte. Sartre bu düşünceden yola çıkarak Descartes'i eleştirir. Descartes'in savında yönelen bir bilinç vardır. Ama bununla birlikte iki de sorun vardır. Bunlardan ilki her bilinç bir şeyin bilinciyse her düşünüşte bir şeyin düşünüşüdür fikridir. Yani amaçsız bir yönelim yoktur. Fakat Descartes da yönelim yoktur. Çünkü içerikten yoksundur. İçeriksiz bir yönelimin olması ise düşünülemez. Bu noktada Descartes'in eksiği yönelen nesneden bağımsız olarak düşünmüş olmasıdır. Descartes'in 'düşünüyorum' ifadesi yerine 'bir şeyi düşünüyorum' demesi çok daha uygun ve yerinde olurdu. Descartes'in düşündüğünü dile getirirken yöneldiği şeyi ifade etmemesi eksik bir anlatım yapmasına sebep olmuştur. İkinci sorun ise şudur; yönelme hali basit bir yönelme değildir. Ona 'ben' bilinci eşlik eder. Descartes'de ise 'ben' bilinci yönelme haline eşlik etmez. Descartes'in bilinci refleksif ötesi bilinçtir. Bilinç kendisi içindir, yönelendir, nüfus edendir ve tüm bunların farkındadır. Nesnelere arasında bir töz edasıyla duramaz, harekete geçmek zorundadır. Yönelmeyen bilinç hiçtir. Bilinç hem her şeyin bilincine sahiptir hem de her şey olmadığını bilincindedir.²⁸

Sartre her şeyi bilincin bir yansıması olarak algılar. Onun için realiteye sahip olan tek varlık bilincin varlığıdır. Bilinç dışında kalan her şey bilinçten oluşan yansılardan ibarettir. Bilinç dışındaki varlıkların mevcudiyetleri şüphelidir. Bu düşüncesiyle Sartre eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Çünkü bu iddiaya göre Sartre kişiyi solipsizme sürüklemektedir. Ben merkezli düşüncenin egemenliği altında bırakır bireyleri. Fakat Sartre bu iddiaları kabul etmez savunma olarak da bilincin varlığını gösterebilmek için diğerlerine de ihtiyaç duyulduğunu dile getirir ve katı solipsizmden uzaklaşır.

Sartre için beden bilincin cisimleşmiş halidir. Beden ise cisimleşmiş ve aynı zamanda ötekiyle ilişki içinde varlıktır. Kendinde varlığın varoluş şartıdır. İnsan, kendinde varlık kategorisinde ele alındığında bilinç sahibi olmasının yanı sıra yönelime de sahip olduğu için sıkıntıya neden olur. Beden kişinin kendi bilinciyle 'öteki' arasındaki asli ilişkiyi ortaya çıkarır.

²⁸ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 266- 269.

1.1.3 Öteki

'Öteki' ve 'ben' arasındaki akt Sartre felsefesinin öne çıkan başlıklarındandır. 'ben'ler arasındaki iletişim Sartre egzistansiyalizminin en can alıcı noktalarından bir tanesidir. 'Ben', Sartre için kişinin özünün, kendisini ifade eder. Kendi dışında kalan bedenleri ise 'öteki' olarak tanımlar. Sartre için beden kişinin kendi bilinciyle 'öteki'nin bilinci arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir araçtır.

İlk başta 'ben', kişinin kendi dünyasının merkezindedir. Çevresindeki tüm nesnelere, eşyalar, yani kendinde varlıkların tümü kişinin kendisi için, 'ben' için vardır. Var olan her şey salt 'ben'i hizmet etmek için varlığını sürdürür. Ama aynı zaman içinde başka insanların ortaya çıkmasıyla 'ben'in dünyası elinden alınmış olur. Çünkü her 'ben' etrafındaki nesnelere sadece kendine ait olduğunu düşünür ve 'ben' merkezli yaşar. 'Ben'den başkalarının olduğunu fark etmesiyle birlikte salt kendisine ait olduğunu sandığı dünya bir anda onu terk edip bir başkasının dünyası konumuna gelir. Bu da 'ben' ve 'ben'in dışındaki yani 'öteki' arasında sıkıntı oluşmasına sebep olur. Her ben kendi başına hüküm sürdüğü düzen içinde mutlu olarak yaşarken ortaya çıkan diğer 'ben'ler rahatsızlık verir. Her 'ben' egoistçe kendini düşündüğü için diğer 'ben'lerin varlığını kabullenmek istemez. Bu yüzden diğer insanlarla, yani başkalarıyla, olan iletişim düşmancadır. Kendini sürekli seçimleriyle yaratmak durumunda kalan insan için dünya umutsuz ve anlamsız bir yerdir. Bununla birlikte başkalarını da hissetmeye başlamasıyla merkeze kendini koymayı bırakarak 'öteki'lere yönelmek zorunda kalır.²⁹

'Ben'in asli varoluşu 'öteki'nin müdahalesiyle değişir. Kendinde varlık insan olarak ele alındığında sıkıntı yaşanır. Çünkü böyle bir durumda kişi, kendisini bilinç sahibi varlık konumundan çıkartarak nesne gibi görmüş olur. 'Ben'in gözünde herhangi bir nesne olan şey bir bilinç sahip yönelme durumu olduğunda ve kendini bilinç varlığı olarak gördüğünde kendini nesneden farklı göremez. 'Ben', 'öteki'nin bilinç aracıyla yöneldiği bir şey konumuna gelir. 'Ben' in bakışı altında olan 'öteki', 'ben' için nesne konumundayken birden bire 'ben' üzerine yönelir ve o esnada sıkıntı boy göstermeye başlar. Çünkü bu sırada 'öteki', 'ben' için artık nesne olmaktan çıkar ve insan olmaya

²⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 312- 316.

başlar. Bu durumda da 'ben', 'öteki'nin özgürlüğü için nesne haline gelir ve onun oyun alanı olur. Bu kargaşa ortamında 'ben' olmadığını da iddia eder. Böyle bir durumda 'öteki'nin varlığı 'ben' için endişe verici bir hal almaya başlar.

Başta kendi dünyasının merkezinde bulunan 'ben' artık 'öteki'nin yöneldiği bir nesne konumundadır. 'öteki'nin bakışının hükmü altına girmek 'ben'e rahatsızlık verir. Bir nevi 'öteki'nin oyun alanı haline gelen 'ben' bu durumu kabul etmez ve özgür olduğu savında bulunur. Nesne olarak 'öteki' ortaya çıktığı zaman özne olarak 'öteki' dağılır ve parçalanır.³⁰

'Öteki' nin 'ben' e yönelmesiyle birlikte 'ben' bütün önemini kaybeder ve 'öteki' için herhangi bir nesneden farksız konuma gelir. Bu durumda da bilinçsiz bir nesne olur. 'ben' in bunu kabul etmesi özgürlüğünü tamamıyla yok sayması anlamındadır. Kendisi için varlık ve kendinde varlık çatışma haline girer ve kaos yaşanmaya başlar. 'Öteki' ile oluşan çatışma kaçınılmaz ve sonuçsuz bir çabadır. 'Ben', kendi özsel varlığına bağımlıdır ve 'ben', kendisi için varlığının zorunlu bir koşuludur.³¹

'Ben' kendisi için sınırsızdır, saf bir olasılıktır ama 'öteki' için sınırlı bir varlıktır. 'öteki' de aynı şekilde kendini sınırsız olarak tanımlar fakat dışarıdan bakıldığında yani 'ben' gözünden değerlendirildiğinde o da sınırlı hale gelir.

“...çocuk herhangi bir kişi olmadığı inancına varmaktadır, oysa tam tersine bu inanca vararak herhangi biri olmaktadır. Başkalarından başkadır, bu kesin; ama bu başkalarının her biri de aynı şekilde başkadır.”³²

'Ben' in kendini nesne gözüyle görmesi mümkün değildir. Fakat bunun yanı sıra bir özne olarak 'öteki' de 'ben' için bir nesne olamaz. Çünkü 'öteki' de kendisini nesne gözüyle göremez. Böyle bir durumu kabullenmek 'ben' için rahatsızlık vericidir. Kendisine çok fazla bağlanan 'ben' için kendisini başkalarının gözüyle görmesi olanaksızdır.³³

'Ben' ancak başkasının bakışıyla kendisini fark eder. Başkalarının bedenlerini bilir ve 'öteki'ni bu yolla kavrar. Aynı zamanda 'öteki' de 'ben'in bedenini fark eder.

³⁰ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 324- 327.

³¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 326.

³² Sartre, *Baudelaire*, 15.

³³ Sartre, *Baudelaire*, 69.

Böylece 'öteki' nin varoluşu 'ben'in onunla ilişkisini gerektirir. 'Ben' ve 'öteki' arasındaki ilişki ise sorunsuz bir ilişki değildir.

Sartre'in eserlerinde bedene dair ifadeler hep itici bir şekilde dile getirilmiştir. Tiksinti uyandıran detaylarla aktarılır. Bunun amacı rahatsız etmektir. Çünkü bilinç bedenden rahatsızdır. 'Ben' ile 'öteki' arasında da bir rahatsızlık ve yabancılaşma mevcuttur. 'Ben' için 'öteki'ni kabullenmek oldukça zordur.

“Benim için bir nesne olarak öteki nedir? Dünyanın tamamının etrafında örgütlendiği somut bir merkezdir, ama benim dünyam dahilinde tasarlanmış ve yerleştirilmiş bir aşılış aşkınlık... yabancı bir bölgedir.”³⁴

'Ben' ve 'öteki' birbirleri olmayı, her biri için diğerinin nesne konumuna yerleştirilmeyi reddeder. Bu karşılık kabullenmeyişi ise nesnelliği yok eder. İkisi de aynı zamanda diğeri için nesne olamaz.

“O halde, bir başkasının özgürlüğüne hükmedemem ve bir başkasının bakışının nesnesi olduğumda, iki özgürlük üstünlük mücadelesi verebilmişçesine, kendi bakışımı ona yöneltebilirim, ama bunu yaptığımda o benim için bir nesneye dönüşür ve 'ben' i bir nesne kılan öznenin tüm faydasını kaybeder. Bu tutumumu sürdürebilir ve tüm insanları birer nesneye indirgeyebilirim; onlara karşı kayıtsız kalabilirim ve kendimi bir tür pratik tek bencillik ile kuşatabilirim... Ama bu, açıkça kendini aldatmadır ve er Ya da geç bu hayalden sert bir şekilde uyanırım.”³⁵

'Ben', 'öteki'nin varlığını yok sayarak yaşamaya devam edemez. Ne kadar zor olursa olsun 'öteki'nin varlığına alışmak zorundadır. İçinde bulunduğu dünyanın kendisinin olduğu kadar 'öteki'nin de dünyası olduğunu kabullenmek zorundadır. Her 'öteki' kendi dünyasının 'ben'idir ve her ben, diğer 'ben' için 'öteki'dir. 'ben' benliğinin farkına varabilmek için 'öteki' nin varlığını kabullenmelidir.

“...başkası, bir başka Ben, bir Benim için nesne-Ben olduğu ölçüde ve aynı zamanda, Benim yansıttığı, yani onun için nesne olduğum ölçüde beni ilgilendirir... Ben başkasına nasıl görünüyorsam öyleyim. Ayrıca mademki başkası bana görüldüğü gibidir ve varlığında başkasına bağımlıdır, benim kendime görünme tarzımda- yani kendime ilişkin bilincimin gelişme uğrağı- başkasının bana görünme tarzına bağımlıdır. Benim başkası tarafından kabul edilmesinin değerine bağımlıdır”³⁶

³⁴ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 122.

³⁵ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 126- 127.

³⁶ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 325.

“Bedenimi yaşarım; bir başkası bedenimi tanır ve kullanır. Bir başkası için bir nesne olduğum sürece, o benim için bir öznedir ve bir başkası tarafından bir beden olarak bilinen, kendim için var olurum.”³⁷

'Öteki'nin nesne konumundan kurtulabilmesi için 'ben' tarafından benimsenmesi gerekir; çünkü 'öteki'nin özgürlüğünü kısıtlayan şey 'ben' in varoluşudur. Özgürlüğün gerçekleşebilmesi için 'ben'in 'öteki'ni benimsemesi gerekir. Hiç kimseye benzememek için insan herkese benzemek cesaretini göstermelidir.³⁸

Sartre için başkasının, 'öteki'nin varlığını kabul etmek 'ben' için oldukça sıkıntı verici bir durumdur. 'Ben'i bunalıma sokar. Sartre için nasıl 'ben' 'öteki'ni kendi bakış açısının içine yerleştirip, onu nesneye dönüştürüp aşkınlığını yok ediyorsa, aynı şey 'ben'in de başına gelir, 'ben' de öteki için nesneye dönüşür, aşkınlığını yitirmiş olurum. Bu da 'ben'i 'öteki'lerden korkmaya yöneltir.³⁹ 'Ben'in içinde bulunduğu sıkıntı verici bu durum anlamsız ve saçma olan dünyayı iyice içinden çıkılamaz bir hale getirir.

“Demek cehennem bu. Buna asla inanmazdım. Hatırlarsınız: Kükürt, odun yığını, ızgara... Ah! Ne gülünç. Izgaraya gerek yok ki: Cehennem Başkalarıdır.”⁴⁰

'Ben', 'öteki'ni kendi bakış açısına göre ele alıp onu nesneye dönüştürür fakat aynı durum 'ben' in de başına gelir. 'Ben' de 'öteki' için nesneye dönüşür ve aşkınlığını yitirir. Bu da 'ben'in 'öteki'nden uzaklaşmasına sebebiyet verir. Ama 'öteki'nden korkmak ve uzaklaşmak 'ben' için bir çözüm önerisi değildir. Başkaları 'ben'in dünyasını elinden aldığı için cehennem olsalar da, 'ben' bu durumu kabul edip onlarla yaşamak zorundadır. 'Ben' dünyayı kendi isteği doğrultusunda, kendi görüşüne göre tasarlar. Yarattığı bu dünya 'ben' in tek dünyası olur. Fakat 'ben'in bir şeye sahip olması için o şeyi 'ben'in tasarlaması gerekir. Böyle bir durumda da dünya tek bir dünya olmaktan çıkar. Herkesin kendisini merkeze koyarak beklentileriyle şekillendirdiği dünyalar topluluğu olur.

Her bilinç tıpkı 'ben' gibi, dünyasını kendi görüşüne göre tasarlar, kendisine ait dünyayı kendi yaratır. Her 'ben', kendini, kendi dünyasının odak noktası haline getirir. Fakat seçimleriyle kendi varoluşunu oluşturup özgürlüğünü elde etme çabası sarf ederken 'öteki'nin de farkında olmalıdır. Rousseau'nun deyiimiyle; en büyük özgürlük

³⁷ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 124.

³⁸ Jean-Paul Sartre, (2010) , *Akil Çağı- Özgürlüğün Yolları- 1*, Çev: Gülseren Devrim, İstanbul, Can Yayınları, 17.

³⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 309- 315.

⁴⁰ Sartre, *Toplu Oyunlar- Gizli oturum*, 62.

'öteki' ile karşılaştığında özgür olmadığının farkına varmaktır. Sartre'ın ifade ettiği gibi, özgürlüğün sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir.⁴¹ Çünkü özgürlük her zaman kendisi dışında bir şeyle, çeşitli engellerle ve kendisini sınırlayan şeylerle ilişki içinde var olmaya devam eder.

'Ben' ve 'öteki' birbirlerine bağımlı olarak, her biri diğerinin özgürlüğünü kısıtlamadan ve onu yok saymadan yaşamak zorundadır. 'Öteki'nden bağımsız bir 'ben' tasarlanamayacağı gibi 'ben'den bağımsız bir 'öteki'nin varlığı da söz konusu olmaz. Her 'ben', 'öteki'nin de varlığını hesap ederek yaşamak zorundadır.

“...aynı anda da varlığımın bütün yapılarını dopdolu kavramak için başkasına ihtiyacım var.”⁴²

⁴¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 547.

⁴² Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 548.

1.2. SARTRE EGZİSTANSİYALİZMİNDE ÖZGÜRLÜK, SORUMLULUK, BULANTI VE SAÇMA İDELERİ

1.2.1. Paralel Kavramlar: Özgürlük Ve Sorumluluk

Sartre egzistansiyalizminde özgürlük idesi ön plana çıkmış bir halde karşımıza çıkar. Sartre özgürlüğü, insana verilen, ona yüklenen bir değer olarak değil, insanın kendisi olarak görür. Onun için özgürlük bir varlık gibi değildir. Özgürlük insandır.⁴³ Sartre insanın özünün özgürlük olduğunu savunur. Bireyi tanımlarken özgürlükle ilintisine değinmeden geçmez.

Klasik etik anlayışında yer alan özgürlük idesine bakıldığında özgürlüğün, kişinin onu kullanmasıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Etik konusunda kişi, edimlerini gerçekleştirme aşamasında özgür iradeye sahiptir ve özgürlüğü sayesinde harekete geçerek eylemlerini faal hale getirir. Fakat Sartre açısından özgürlük kişiye sunulan bir opsiyondan farklıdır. Özgürlük tek değer kaynağıdır ve en önemli şeydir. Özü oluşturan tek realite özgürlüktür. Özgürlük gerçekleştirilen tüm eylemlerin temeli ve vazgeçilmez koşuludur. Olmazsa olmazdır kişinin, birincil niteliğidir. Ama bununla birlikte Sartre kişilerin özgürlüğe mahkum olduklarında derin bir şekilde savunur.

Sartre için birey bu dünyaya fırlatılmış, atılmış bir varlıktır. Zaruri olarak gerçekleştirdiği seçimler aracılığıyla kendisini yaratır ve bulunmak istediği konuma olmak istediği mevkiye yerleşir. Terk edildiği ve bir başına bırakıldığı bu dünyada kendini oluşturma ve özünü inşa etme çabasına girer. Model olarak alacağı hiçbir değer yoktur önünde. Kendisine verilmiş değer ve yargılara sahip değildir. Bu tarz yargılara göre hareket etmesi özgürlüğünü reddetmesiyle eşdeğerdir. Daha önce ortaya konmuş değerlere uygun yaşamak özgürlüğün inkarı manasına gelir. Kişi özünü oluştururken,

⁴³ Karakaya, Varoluşçu Felsefede “Başkası ve Özgürlüğün Sınırı” Problemi, *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 83.

kendini yaratırken tamamıyla özgürdür. Çünkü önceden dayatılan bir özü yaşama fikri Sartre'ın iddiasına aykırı bir fikirdir. Dostoyevski 'Tanrı yoksa dilediğini yapmakta özgürsün' der. Sartre da tıpkı Dostoyevski gibi düşünür ve Tanrının özgürlük için sınırlayıcı olduğunu savunur. Tanrının var olduğu bir evrende kişinin özgürlüğü mümkün değildir, çünkü Tanrı kural koyucu ve emredendir. Kendi yasalarına göre insanları yönlendirir. Bu durumda da kişi, kendi isteğine göre değil, Tanrının buyruklarına göre yaşamak zorunda kalır. Fakat Sartre için ne bir Tanrı ne de başka bir ilahi güç insanı yönlendiremez ve ona bir öz dayatamaz. Sartre için Tanrının var olduğu ve öze müdahale ettiği düşüncesine inanarak yaşamak özgürlüğün feda edilmesine sebebiyet verir. Sartre ise insanın özünün özgürlük olduğunu savunduğu için Tanrı idesini yok saymıştır. Sartre için Tanrı insanın seçimlerine müdahale eden kişiyi özünden ve özgürlüğünden uzaklaştıran, sabit ve önceden belirlenmiş özler yaşamasına sebep olan bir varlıktır. Bu yüzden, insanın özünü yok ettiği düşüncesiyle Sartre Tanrıyı kabul etmemiştir. Sartre için insan; terk edildiği bu dünyada özgür olmak zorundadır, özgürlüğe mahkumdur. Mahkumdur; çünkü dünyaya atılmış ve bırakılmıştır. Buna rağmen özgürdür; çünkü kendi kendinin bilincine vardığı an itibariyle her şeyden ve herkesten sorumlu hale gelir. Böyle bir konumda özgürlük seçilen bir durum değil dünyaya fırlatılmışlıktan doğan bir zaruret halidir.

“ Sartre'ın özgürlük anlayışı, ona 'bizim karşı karşıya kaldığımız durumlara, içinde bulunduğumuz koşullara tabi olmadığımızı, koşullar tarafından belirlenip belirlenmeye karar veren biz olduğumuz için bu koşulların bizim kararlarımıza bağlı olduğunu' söyleme imkanı verecek kadar radikal olan bir özgürlük anlayışı olmak durumundadır.”⁴⁴

Seçimlerimiz ve verdiğimiz kararlar bizi biz yapan şeylerdir. Ne olmak istediği ve nasıl olmak istediği kişinin kendisine bağlıdır. Birey ne yapmak istiyorsa dilediğince yapmakta özgürdür.

“ Özgür olmak! Kendi kendinin nedeni olmak; Benim, çünkü ben olmak istiyorum, diyebilmek! Kendi kendinin başlangıcı olabilmek”⁴⁵

Birey sürekli kendini meydana getirme ve kendini oluşturma çabasındadır. Bu çabada özgürlük varsa geçerlidir. Özgür birey dilediğini seçer ver ona göre yaşar. Bu durumda özgürlük kişinin kendi kendisini oluşturma sürecinin mihenk taşıdır. Oluşum ve yaratma süreci özgürlük sayesinde başlar. Özgür olmak aynı zamanda

⁴⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1163.

⁴⁵ Sartre, *Akıl Çağı- Özgürlüğün Yolları- 1*, 53.

mahkumiyetinde sembolüdür. Özgürlüğünden başka bireyi çevreleyen hiçbir sınır yoktur. Fakat bireyin zorunlu kılındığı bu özgürlükten kurtulabilmesine imkan yoktur. Birey adeta müebbet hapse mahkum edilmiş gibi özgürlüğe mahkumdur. Özgürlük bir aksesuar gibi çıkartılıp kenara bırakılacak ya da sıkıldığında kullanılmayacak bir şey değildir. Bu durum bireyde sıkıntı yaratabilir. Özgürlüğünden bunalıp ondan uzaklaşmak isteyebilir. Özgür olmaktan sıkılan birey onu yok sayma yoluna girebilir ama bu da başarısız bir eylem olur. Kişi özgürlüğünü yok saymayı deneyip kendini aldatsa bile özgür olmaya son veremez. Ömür boyunca özgür yaşamak zorundadır. Özgürlük maskelense de yok edilemez.⁴⁶

Özgürlük bir zorunluluktur. Birey seçen özne olarak tamamen özgürdür. Yalnızca özgür olmama konusunda özgürlüğe sahip değildir. Sürekli ve daima eylemde bulunmaya mahkumdur. Çünkü insan başka türlü var olamaz.

Seçimlerini yapan birey, bu seçimleri kendi iradesiyle gerçekleştirir. Fakat bu seçimler sırasında özgürlüğü kısmi de olsa da sınırlamaya maruz kalır. Çünkü yapılan her seçim imkanlar dahilinde gerçekleşir. Kişi kendisine sunulan alternatifler arasından seçim yapmak zorundadır. Seçenekleri sınırlı olduğu için özgürlüğü de kısmen sınırlanmış olur. Temelde özgürlük kişiye sunulan seçenekler dahilinde gerçekleşir. Seçimler özgürdür fakat sunulan imkanlar kısıtlıdır. Kısıtlı imkanlar arasında seçim yapan birey alternatifler arasından onun için en iyisi olacağını öngördüğü şeyi seçerek kendini olmak istediği konuma taşır.

Özgürlüğün aslında bağımlılık olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmaz. Özgürlükle bağımlılık arasında tuhaf bir ilişki söz konusudur. Kişi özgürlüğe mahkumdur. Fırlatılıp atıldığı terk edilip bir kenara bırakıldığı bu dünyada özgür iradesi ve yaptığı seçimlerle kendi kaderini kendi çizer. Seçimlerini gerçekleştirerek kendini belirler. Özgürlüğe olan mahkumiyeti gibi seçmeye de mahkumdur birey. Kendi karar ve tercihleriyle özgürlüğünü gerçekleştirmek zorundadır.

“...ben özgür olmaya mahkumum. Bu demektir ki özgürlüğüme, onun kendisinden başkaca sınır bulunamaz, ya da dilerseniz özgür olmaya son verme özgürlüğüne sahip değiliz.”⁴⁷

⁴⁶ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 131.

⁴⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 558.

Sartre bireyin içinde bulunduğu bu anlamsız ve saçma dünyayı seçimlerle yönlendirerek kalıba sokmaya ve anlamlandırmaya çalışır. Onun için özgürlük yürek darlığı şeklinde yaşanır ve kişide korku uyandırır. Sartre için özgürlük insanın yüreğinde *olduran* ve insan gerçeğini *olmak* yerine *kendi* yapmaya zorlayan hiçliktir.⁴⁸

Kişi hissettiği 'hiçlik' duygusuyla birlikte terk edildiği dünyadan kurtulmanın yolunu yine kendinde arar. Çünkü kendisinden başka sığınacağı hiçbir liman ve tutunacağı ve hiçbir dal yoktur. Bırakıldığı bu dünyada yapayalnızdır. Dünyaya atılmasıyla birlikte başlayan varoluş sürecinde varoluşun bütün sorumluluklarını üstlenmiş olur.

“...insan, özgür olmaya mahkum olduğundan dünyanın tüm ağırlığını omuzlarında taşır; insan dünyadan ve var olma tarzı olarak kendi-kendisinden sorumludur.”⁴⁹

Kendisinden sorumludur; çünkü kendisi dışında hiçbir değer yargısını kabul etmez. Kendi değerlerini kendisi yaratır ve gerçekleştirdiği seçimlerle sorumluluğu üstlenmiş olur. Eş zamanlı olarak dünyadan da sorumludur; çünkü içinde bulunduğu dünyayı forma sokmak yine kendisine aittir. Yaşadığı dünyayı kendi arzuları doğrultusunda şekle sokar. Yaşamak istediği dünyaya tercihleriyle form verir.

Kendi kendini belirleyen insan hep kendinden öteye geçmeyi hedefler. Tasarımları aracılığıyla olduğu şeyin ötesinde var olmaya çabalar. Daha iyi olmaya, daha üstün konumda bulunmaya çalışır. Kendini aşmak ister. Bu durum Nietzsche'nin '*üstün insan*' kavramını anımsatır. Nietzsche de '*üstün insan*' tasvir ederken diğer insanlardan daha farklı daha yüce ve çağının ötesinde olarak tanımlar. Tüm insanlardan ileri seviyede ve daha niteliksel olduğunu aktarır. Sartre'ın bireyi de Nietzsche'nin '*üstün insan*' gibi daha iyi olma gayretindedir. Bulduğu statüyü aşmak için uğraşır. Hep öteyi hedefler, olduğu mevkinin ötesinde var olmaya çabalar.⁵⁰

“...özgürlük imkanların, özellikle de şimdi olabileceğimizden daha fazla olabilme imkanının bilincinde olmanın bir sonucu olmak durumundadır.”⁵¹

Kaderlerini seçimleri vasıtasıyla kendi elleriyle çizen kişi için seçim yapmak çok mühim bir mevzudur. Seçmek yaşamak demektir. Seçtiği şeyler yaşamına yön verir ve seçişinde özgür olduğu için sonuçlarına katlanır. Geçmişe yönelerek gelecekte

⁴⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 560.

⁴⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 687.

⁵⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 750- 752.

⁵¹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1163.

olacakları seçer. Kişi sadece olduğu değil aynı zamanda olabileceğidir. Olmuş ve tamamlanmış bir varlık değil oluş halinde bir varlıktır. Kendi kendini seçer ve seçtiği insan olur. Seçmeme lüksüne de sahiptir tabii ki, ama seçim yapmamakta bir seçimdir. Seçmemeyi seçmekte seçim yapmaktır.

“ İnsan... seçmek ve kendisini seçmek, kendi kaderini üzerine almak zorundadır. Şu ya da bu şekilde yaşamamız ve seçimimizin sonuçlarıyla birlikte yaşamamız gerektiği için seçim yapmak dışında bir seçimimiz olamaz. Zaten seçimde bulunmamanın kendisi de daha az bilinçli bir seçim olsa bile, her şeye rağmen bir seçimdir.”⁵²

Belirsizliklerle dolu bir dünyaya atılmış olan insan, geleceğin ona ne getireceğini bilemez. Ne ile karşılaşacağını bilmediği için tedirginliklerle dolu bir hayat sürer. İçinde bulunduğu bu tedirgin ortamı aşabilmesinin tek yolu seçim yapmaktır. Çünkü gerçekleştirdiği seçimler onun hayatına yön vermesine olanak sağlayan seçimlerdir ve bu seçimler sayesinde belirsiz olan dünyayı kısmen de olsa kendi seçimleriyle oluşturduğu dünya haline getirmeye uğraşır. Seçimlerinin neticesini öngöremez ama seçimde bulunurken bile hayatın ona ne katacağını bilemeyen kişi, seçim yapmayarak karanlık bir dünyanın ortasına kendini bırakmak istemez. Onun için yeteri kadar zorluklarla dolu olan bu dünyayı daha da zorlaştırmak istemez. Tüm seçimlerini bu yüzden gerçekleştirir.

Birey, içinde yaşadığı dünyada 'öteki'ni fark edinceye dek tamamen özgürdür. Fakat kendi dışında birisinin, bir başkasının düşüncesiyle oluşturulan sınırlar kişinin özgürlüğü karşısında engeldir. Tasarılarını gerçekleştiren varlık özgürdür fakat bu özgürlüğün sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir.⁵³ Özgürlüğün sınırı diğer insanlar tarafından çizilir. Kişi, zamanla içinde yer aldığı dünyanın yalnızca kendisine ait olmadığını idrak etmeye başlar. Salt kendi dünyası gibi düşündüğü dünyanın, bir başkası içinde aynı şekilde gerçekleştiğinin aynı anlama geldiğinin farkına varır. Bu durumda da seçimlerini gerçekleştirirken kendisini diğer insanlardan soyutlayamaz ve hem kendini hem de 'öteki'leri düşünmek zorunda kalır. Kendinden olduğu kadar 'öteki'lerden de sorumludur. Çünkü ortak bir yaşam alanı içinde var olma mücadelesi sürdürürler. Özne, 'öteki'leri fark etmeye başlamasıyla birlikte önce kendi bilincine, daha sonra da kendi bedenine yabancılaşmaya başlar. Salt kendisine ait olduğunu düşündüğü dünyayı başkalarıyla paylaşmak zorunda olduğu düşüncesi özne için sıkıntı

⁵² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 938.

⁵³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 542.

verici bir durumdur. Bu durum öznenin bakışlarını dış dünyaya çevirmesine ve dünyasının salt kendine ait olmadığını görmesine olanak sağlar. Kendi sorumluluğunun ağırlığı altından kalkmaya çalışan birey diğerlerinin sorumluluğunu da üstlendiğinde içinde bulunduğu durum ona endişe vermeye başlar. İçinden çıkılmaz bir kabusu yaşamasına neden olur.

Salt kendine ait olduğunu sandığı dünyada 'öteki'lerinde yer aldığına farkına varan özne, seçimlerini yaparken artık eskisi kadar özgür değildir. Kendi dışında kalan bireyleri de düşünerek hareket etmek zorundadır. Sorumluluğu artmıştır ve bu bağlamda özgürlük ve sorumluluk birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Özgürlük ancak ve ancak sorumluluk yüklendiğinde olanaklı bir hal alır.⁵⁴

Kişinin sorumluluğu kendi üzerindedir. Her birey kendinden sorumludur. Attığı her adımda sorumluluğu da yanında taşır. Tüm edimlerinden kendisinin mesul olması daha önce dayatılan bir öze sahip olmadığından kaynaklanır. Belirlenmişlikler olmadığı için tüm eylemlerinin sonuçlarını göze almak ve bu doğrultuda seçmek zorundadır. Çünkü birey seçtiği hayatı ve eylemlerinin getirilerini yaşayacaktır. Belirlenmiş bir özün yaşanması fikri Sartre için anlamsız olduğundan kişi, yaptığı tüm eylemlerden sorumludur. Önceden belirlenen bir öz olsaydı bu durumda bireyin işi daha kolay olurdu ve sorumluluğundan bahsedilemezdi. Çünkü bu takdirde birey ona dayatılan seçimleri yaşadığından ve karar vermekten muaf olduğundan hareketlerinden mesul olmazdı. Fakat birey belirlenmiş bir öze sahip olmadığı için sorumluluk da kendisinden başkasına ait değildir.

Öznenin içinde bulunduğu bu sorumluluk duygusu da tıpkı özgürlük duygusu gibidir. Özgürlük beraberinde sorumluluğu getirir. Nasıl birey özgürlüğünden vazgeçemiyorsa sorumluluğundan da vazgeçemez.

“ Dünyanın içine bırakılmış durumdayım; ama bu, suyun üstünde yüzen tahta parçası gibi düşman bir evrenin içinde terk edilmiş ve edilgen olarak kalacağım anlamına gelmez.... ne yaparsam yapayım bir an için bile olsa, kendimi bu sorumluluktan kurtaramam. Çünkü sorumluluktan kaçma arzumdan bile sorumluyum.”⁵⁵

Ne yaparsa yapsın sorumluluk duygusundan kurtulamayan birey bu duyguyla yaşamaya alışmak zorunda kalır. Sorumluluğunun getirisi bireyde korku ve endişe

⁵⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 687- 691.

⁵⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 690.

uyandırmaya başlar. Korku duyar, çünkü seçimlerinin neticesini tam olarak kestiremez, ona ne getireceğini bilmeden seçim yapar. Endişe hissine kapılır; çünkü aldığı her karardan attığı her adımdan başkaları da en az onun kadar etkilenecektir. Bu yüzden karar verirken pür dikkat davranmaya çabalar. Yaptığı seçimlerin hem kendisini hem de başkalarını etkileyeceğini düşünerek en iyisini seçmeye çalışır. Neticelerinin ne olacağını tam olarak kestiremeye de karar vermek zorunda olduğunu bilir.

“...kendi bilincinin temellerine doğru inildikçe, korktu bu özgürlükten. Bunun insanı, zorunlu olarak mutlak yalnızlığa ve en geniş kapsamlı sorumluluğa götürdüğünü gördü.”⁵⁶

Gerçekleştirdiği ya da yaşamak üzere seçtiği bütün eylemlerin, attığı her adımın başkalarının hayatını da etkileyeceği fikrini Sartre '*bireysel edimler bütün insanlığı bağlar.*' ifadesiyle dile getirir. Birey yalnız başına yaşayan bir varlık değildir, onunla birlikte çevresinde birçok kişi yer alır. Topluluk içinde yaşamayı sürdürmeye devam eder. Domino taşları gibi atılan her adım, en ufak bir hareket bir diğeri üzerinde etki oluşturur. Salt bireysel gibi görünen tüm eylemler toplumla birlikte yaşayan ve kendisini toplumdan soyutlayamayan bireylerin tümü için ve dolayısıyla toplum için geçerli eylemlerdir. '*Bireysel edimler bütün insanlığı bağlar*' ifadesinin esin kaynağı belki de Dostoyevski'dir. Dostoyevski de 'her insan herkes karşısında her şeyden sorumludur.' diyerek, eylemlerin salt bireysel olmadığını herkesi ilgilendiren kolektif edimler olduğunu dile getirmiştir. Sartre'ın da özenle vurguladığı gibi insan kendisini seçerken bütün insanları da seçer. Egzistansiyalist filozoflardan Karl Jaspers ve Gabriel Marcel da bireyin varoluşunun başkalarıyla gerçekleştiğini savunurlar. Jaspers için özne, tek başına bir şey değildir; ancak başkalarıyla birlikte var olur ve böylece kişi kimliğini elde eder. Marcel da insanların başkalarıyla ilişki içine girdiğinde varoluşunun gerçekleşebileceğini ifade eder. Kişi, ancak diğerleriyle iletişim halinde olduğu zaman başkalarıyla ilintileri sayesinde var olur, kendini yaratır.⁵⁷

Birey, fırlatıldığı bu dünyada kendini oldukça yalnız ve çaresiz hisseder. Ontolojik olarak yalnız kalmasa da ruhani açıdan yalnızdır. Terk edildiği dünyada kendisini gerçekleştirmek ve yaratmak için seçimler yapmak zorunda kalır. Yaptığı seçimlerin tüm sorumluluğu kendi omuzlarında yüküdür ve birey bu yükü taşımak zorundadır. Bu durumun yanı sıra kendi sorumluluğu yetmezmiş gibi başkalarının

⁵⁶ Sartre, *Baudelaire*, 56.

⁵⁷ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 57- 75.

sorumluluğu da bireyin sırtındadır. İçinde bulunduğu durum özne için yeterince bunaltıcı bir hal alır. Özgür olarak var olan insan kendinden, toplumdan ve yaşadığı çağdan sorumludur. Yapayalnız bırakıldığı bu dünyada kendisinden başka hiçbir dayanağı olmayan birey için bu kadar mesuliyet fazladır. İnsan hiçbir dayanağı ve hiçbir yaratıcı olmaksızın her an kendisini yeniden icat etmeye mahkumdur.⁵⁸

Özgürlük mahkum olunandır. Birey istese de kaçamaz, kurtulamaz bu özgürlükten. İnsanın özüdür özgürlük, öz'ünün gür'leşmesidir.

“ “ ... bu özgürlüğü çok uzaklarda aradım; o kadar yakındı ki onu göremiyordum, ona dokunamıyordum, bu özgürlük benden başkası değildi. Ben özgürlüğümün ta kendisiydi.” ”⁵⁹

İnsanın özünün özgürlük olmasının yanı sıra, diğer yandan özgürlük ve beraberinde getirdiği sorumluluk koca bir hiçliktir. Sartre, özgürlük bir varlık gibi değildir der. Özgürlük insan ve varlığın yokluğu demektir. İnsanın kalbindeki yoklukla oluşur özgürlük. Başka bir deyişle özgürlük yokluğun olabirliğidir. İnsanın varoluşunu belirleyen hiç bir şeyin olmaması insanın özgürlüğüdür.⁶⁰ Hiçlik duygusu nesne dünyasına öznenin varoluşuyla birlikte girmiştir ve bu tarz bir kaygıyı kuran da öznenin ta kendisidir. Hiçlik aynı zamanda özgürlüktür. Sartre hiçlikle ilgili düşüncelerini ben kendim için hiçliğim diyerek ifade eder.⁶¹ Özne içinde yer aldığı hiçlikten kurtulabilmek için bu hissi anlamlandırmaya, seçimleriyle hiçliği doldurmaya çalışır.

“ ...insanın doğasındaki içsel boşluğu seçtiği eylem tarzıyla doldurmak bakımından bütünüyle özgür olduğunu ifade edecektir. İnsan, hiçlik sayesinde kendisi ve dünya arasındaki farklılığı görür.”⁶²

Özgür olan birey seçimleriyle kendini yaratma yoluna girer ve hiçlik duygusunu yok etmeye çalışır. Ama seçimleri saçma ve anlamsız olan, fırlatılıp atıldığı bu dünyada ona her zaman mutluluk sağlamaz. Kişi özgürlük ve sorumluluğun kendisine sunduğu şeylere alışmak durumundadır.

⁵⁸ Kenan Gürsoy, (1991), *Jean-Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Ankara, Akçağ Yayınları, 96.

⁵⁹ Mehmet Emin Özcan, (2000), *Jean- Paul Sartre 'ın Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 49.

⁶⁰ Karakaya, Varoluşçu Felsefede “Başkası ve Özgürlüğün Sınırı” Problemi, *1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 83.

⁶¹ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 137.

⁶² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1159.

1.2.2. Özgürlük Ve Sorumluluğun Beraberinde Getirdiği Saçma Ve Bulantı Duygusu

Özgürlük her ne kadar kulağa hoş bir kavram olarak gelse de detaylarında mutsuzluğu ve acıyı barındırır. Seçimleri aracılığıyla kendisini inşa etme yoluna giren birey içinde bulunduğu hiçlik duygusunu aşmaya çabalar. İçinde yer aldığı dünyaya seçtikleriyle form kazandırmak için uğraşır. Ama bu çabası bireye her zaman mutluluk sağlamaz. Her seçimi ona dilediği hayatı sunmaz ya da istediklerini getirmez. Neticesi bilinmeden gerçekleştirilen seçimler, kişinin istediği sonuca ulaşmasında etken rol üstlenmeyebilir. Özgürlüğüyle beraber gelen sorumluluk duygusu başta güzel gelse de zaman içinde başkalarının sorumluluğunu hissetmeyle birlikte kişiyi sıkıntıya sürükler salt bireysel değildir yaşadığı dünyada ve bu yüzden kendi dışındakileri de düşünmek ve ona uygun yaşamak zorundadır. Seçimlerini ve edimlerini gerçekleştirirken yalnız olmadığını hatırlamak mecburiyetindedir. İliklerine kadar hissettiği bu ağır sorumluluk duygusu birey üzerinde baskı yaratır ve bunalmasına yol açar. Kişi, seçimleriyle kendini yaratacak ve

“...kendi yok oluşunu kendi seçecekti: O özgürdü, her şeyi yapmakta özgürdü, bir hayvan ya da ruhsuz bir makine olup çıkmakta, boyun eğmekte özgürdü, isyan etmekte özgürdü, kararsız olmakta özgürdü...”⁶³

Fakat bu özgürlük bireye adeta bir armağan gibi sunulan bir özgürlük değildir. Kişi, çaba harcayarak, kendini gerçekleştirebilmek için özgürlüğü elde etmek zorundadır.

“Ayrıca özgürlük, seçme özgürlüğüdür ama seçmeme özgürlüğü değildir. Gerçekten de, seçmemek, seçmemeyi seçmektir. Buradan şu sonuç çıkar: Seçim seçilmiş varlığın temelidir. Ama seçmenin temeli değildir. Özgürlüğün saçmalığı da buradan gelir.”⁶⁴

⁶³ Sartre, *Akıl Çağı- Özgürlüğün Yolları- 1*, 245.

⁶⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 636.

Sartre'in özenle altını çizdiği gibi özgürlük mahkum olunan bir duygu olmasıyla saçmadır. Özgürlük zorunluluğun olmamasıdır. Ama aynı zamanda zorunlu olunandır. Kişinin mahkum bırakıldığı bir hissiyattır. Zorunluluk duygusu özgürlüğün özüne aykırı olduğundan saçmadır. Unutulduğu ve yok sayıldığı dünyada özneye verilen tek şey özgürlüğüdür. Ama özgürlük de saçma dünyada önemli bir anlam içermemektedir. Ona zorunlu kılınan özgürlüğü vesilesiyle anlamsız dünyayı anlamlandırmaya çalışan birey üstlendiği sorumluluk duygusuyla birlikte ezilir, bıkar ve bulantı duymaya başlar.

Sartre içinde bulunduğu çaresizliği anlatmak için biz dünyada yapayalnızız der.⁶⁵ Birey her ne kadar başkalarıyla birlikte aynı ortamı paylaşırsa da, kalabalık arasında kalsa da 'öteki'ler arasında hep yalnız hisseder kendisini. Etrafında insanlar olsa da birey hep tek başmadır. Sartre bu durum için 'yalnızlık denen uğraşıya yeni atılmış bir çırağım' der.⁶⁶

Çırak olan birey içinde bulunduğu saçma ve anlamsız evreni anlamlandırmaya çalışır. Seçimler yaparak evrene şekil vermeye ve kendisini gerçekleştirmeye çalışır. Sorumluluk, özgürlük, anlamsızlık ve terk edilmişlik duyguları bireyi umutsuzluğa sürükler ve bulantı duygusunu açığa çıkarır. '*Bulantı*' Sartre'in en önemli ve en çok duyulan eserlerinden bir tanesinin adı olmakla birlikte onun varoluşçu felsefesinin anlaşılmasına ışık tutan bir terimdir. Sartre'ı anlayabilmek için bulantı duygusunu tatmak ve tanımak gerekir.

Sartre '*Bulantı*' eserine Roquentin'in deniz kenarındaki bir taşla başlayan hikayesi ile giriş yapar. Eserin başkahramanı olan Roquentin, deniz kenarında eline aldığı ıslak taşla baktığında onu fark etmeye başlar ve şu cümleleri kullanır.

“Hiç kuşku yok, bir şeyler oldu bana. Ve olanlar hani o alışagelmış kesinlikle, açıklıkla değil, hastalık biçiminde oldu. Sinsi sinsi, yavaş yavaş yerleşti. Biraz saçma biraz rahatsız bir insan gibi duymaya başladım kendimi hepsi bu kadar işte. Bir kez gelip yerleşince de bir daha kıılmıdamadı, kalakaldı öylece, ve ben, hiçbir şeyim yok sandım, yanıldığımı sandım. Oysa şimdi, işte bak, varlığını duyurmaya başladı.”⁶⁷

Bulantı duygusunu hissetmeye başlayan birey aslında kendisinin farkına varmaya başlayan bireydir. Özünü fark etmeye başlamıştır. Bulantı, vazgeçmişlik gibi bir duygu uyandırır kişide. Tıpkı içinde yaşadığı dünya gibi bulantı duygusu da

⁶⁵ Jean-Paul Sartre, (2008), *İş İşten Geçti*, Çev: Zübeyir Benson, İstanbul, Varlık Yayınları, 125.

⁶⁶ Jean-Paul Sartre, (2005-Mayıs), *Bulantı*, Çev: Erdoğan Alkan, İstanbul, Oda Yayınları, 15.

⁶⁷ Sartre, *Bulantı*, 9.

anlamsız ve saçma gelir insana. Sartre Roquentin'in ağzından bulantıya dair şu cümleleri aktarır:

“ Şimdi kimse için hiçbir şey düşündüğüm yok; sözcük aramak gibi kaygım bile kalmadı. Sözcükleri şöyle ya da böyle saptadığım yok, bırakıveriyorum ağzımdan, az çok çabuk, kendiliklerinden çıkıyorlar. Çok zaman sözcüklerden yoksun oldukları için, düşüncelerim de sisli. Garip ve eğlenceli biçimlere bürünüp yitip gidiyorlar: Hemen unutuyorum bu düşünceleri.”⁶⁸

Bulantı hissi gitgide insan bedenini sarmaya başlar. Kişi, yalnız başına bırakıldığı ve tüm değer yargılarından yoksun olduğu dünyayı saçma olarak tanımlar. Çevresinde insanlar olsa da aslında hep yalnızdır. Sartre yalnızlığını dile getirirken; yapayalnızım, ama kentin üzerine yürüyen bir ordu gibiyim der.⁶⁹ Yalnızlık duygusuyla birlikte bulantı duygusu da bırakmaz insanı. Kurtulmaya ve sıyrılmaya çalıştıkça tüm bedenine bulaşır. Sarmaşık gibi sarar bireyin tüm benliğini. Zaman geçtikçe tiksinti duymaya başlar kendinden ve bedeninden.⁷⁰ Kurtuluşunun olmadığını farkına varan birey olanı olduğu gibi kabullenir ve bu duygudan kendisini soyutlamak için direnmeyi bir kenara bırakır.

“ “ ...bir hastalık, benim yapabileceğim de bunu başa gelen bir hastalık gibi çekmek. Karşılığında bir şey var diye değil. Olan oldu, diye cesur bir hasta olacağım işte o kadar.” ”⁷¹

Birey bir süre sonra kaçış yolu bulamayacağının farkına varır ve durumu olduğu gibi kabullenir. Adeta bir hastalığa tutulmuş gibi boyun eğer bu duruma. Zaman içinde bulantı duygusunu yitirmez ama birey bu şekilde yaşamaya devam etmek zorunda olduğunun bilincine vararak duyarsızlaşır. Daimi olarak hissettiği bu duyguya tepki vermemeye başlar.

Saçma, korku, bulantı ve endişe gibi duygular özgürlük idesinin ayrılmaz parçalarıdır. Birey, özgürlüğünü kabullendiği gibi bu duyguları da kabul etmek zorundadır. Aslında birey her konuda özgür olduğu gibi, özgürlüğüne karşı gelmek konusunda da özgürdür. Özgürlüğünün var olmadığını ya da reel olmadığını iddia edebilir. Birey için özgürlüğünü yadsımak kabul etmekten çok daha kolaydır. Özgürlüğün kabulü beraberinde birçok duyguyu ve sorumluluğu da getirir ve birey

⁶⁸ Sartre, *Bulantı*, 13.

⁶⁹ Sartre, *Bulantı*, 77.

⁷⁰ Sartre, *Bulantı*, 28.

⁷¹ Özcan, *Jean- Paul Sartre'ın Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, 46.

özgürlüğüyle birlikte gelen tüm duyguları da kabul etmek mecburiyetindedir. Ama özgürlüğü yadsımak tüm bu duygulardan kaçıştır.

“ Özgürlüğün varoluşunu inkar etmenin, Sartre'a göre, hepsi de kendini aldatmanın farklı türleri olan üç yolu vardır. Bunlardan birincisi karar verememek, seçimde bulunmamaktadır. Bununla birlikte Sartre açısından seçmemenin kendisi de bir seçim olup seçimsizlik kişinin özgürlük ve sorumluluktan kaçmasına imkan vermez.

İkinci yol ise 'ciddiyet ruhu' nun, sözde sorumlu bireyin bir takım nesnel değerlerin kendisine yapılması gereken doğru seçimi göstereceğine inanmasından oluşur. Ama Sartre, bu değerleri kendimize mal etmediğimiz, onları kendi seçilmiş değerlerimiz haline getirmedığımız sürece onların bize hiçbir yardımı olmayacağını söyler...

...özgürlüğü inkar etmenin üçüncü ve en önemli yolu, sahici olmamaklığın Sartre'daki muadili olan, kötü niyettir.”⁷²

Birey için özgürlükten kaçış girişimleri de tam anlamıyla gerçekleşmez ve başarısızlıkla sonuçlanır. Kaçtığını düşünür insan, inkar eder özgür olduğunu ama yalnızca kendini kandırılmış olur. Özgürlüğün aldaticılığının farkında olan özne hiçbir seçimi gerçekleştiremez.”⁷³

İlk etapta karar vermez, seçimde bulunmayarak kendini özgürlükten soyutlayabileceğini düşünür. Ama seçmemeyi seçmekte bir seçimdir esasında ve birey er ya da geç bunun farkına varır. Seçmeyerek seçmemeyi seçmiş olduğunu idrak eder. Sartre'ın önemle dediği gibi garip bir duygudur özgürlük. İnsanın başını döndürür.⁷⁴ Seçim yapmaya yöneltir insanı. Seçmek durumunda kalan birey ise kendisiyle birlikte tüm insanların yükünü de omuzlarına alır ve bunun üstesinden gelmek için çabalar.

“ Yazı mı tura mı değil. Ne olacaksa olsun, ama mutlaka benim elimde olacak.”⁷⁵

Sartre bu bakış açısıyla hareket eder. Kendini yaratmaya ve olmak istediği 'ben'i şekillendirmeye başlar. *'İnsan kendisini seçer'* der Sartre. Ama acaba bu seçimi gerçekten bireyin kendisi mi gerçekleştirir yoksa başkalarının seçimleriyle mi yola devam eder? En nihayetinde özneyle birlikte tüm diğer 'öteki' ler de seçim yapar. Ve bireyin kendi seçimi gibi görünen seçimler belki de bir başkasının seçimleridir.

⁷² Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1164- 1165.

⁷³ Özcan, *Jean- Paul Sartre'ın Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*,52.

⁷⁴ Sartre, *Toplu Oyunlar- Kirli Eller*, 289.

⁷⁵ Sartre, *Akıl Çağı- Özgürlüğün Yolları- 1*, 245.

Yapılan seçimlerinin neticeleri öngörülemediği için genellikle acı verir insana. Sartre için acı soyluluktur ve insan doyumsuz olduğu için acı çekmektedir.⁷⁶ Elindekiyle yetinmek istemez ve hep dahasını ister. Kendinden öteye geçmek, bulunduğu konumu aşmak ister. Olduğu şeyin ötesinde var olmaya çabalar ve tüm bunlar için seçim yapar. Bilmediği bir dünyada sonucunu bilmediği eylemleri seçmek zorunda kalır. Seçtiği eylemlerden hareketle yaşamını ve kaderini belirlemeye çalışır. Belirsizlikler içinde bir hayat inşa etme girişiminde bulunur. Birey için yaşamak adeta düşünüş gibidir.⁷⁷ Bulantı duygusuyla yaşamaya alışır birey. Ve özgürlük, ellerinden tuttuğu ve yanından ayırmadığı sorumluluk ve bulantı gibi birçok duyguyla birlikte insanın özünü oluşturmaya devam eder.

⁷⁶ Sartre, *Baudelaire*, 80.

⁷⁷ Sartre, *Baudelaire*, 144.

İKİNCİ BÖLÜM

KIERKEGAARD

2.1. KIERKEGAARD'IN VAROLUŞÇU FELSEFİNİN ODAĞINI OLUŞTURAN TEMEL KAVRAMLAR

1813- 1855 yılları arasında yaşamış olan Kierkegaard için egzistansiyalist felsefenin teist kanadının kalesi ifadesini kullanmanın yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Kierkegaard öncülüğündeki teist kanat, egzistansiyalizmin temel düşüncesi olması bakımından öz-varoluş arasındaki aktı ele alınır. Egzistin realitesi bakımından ateist kesimle aynı safta yer alan teist kesim, bu varoluşun meydana gelmesi hususunda farklılık göstererek ayrı yola sapar. Birlikte yola çıkarak, öz-varoluş ilişkisini mercek altına aldığı ateist kanatla yollarını ayırır. Öz-varoluş bağlantısını ele alış biçimleri konusunda fikir ayrılığına düşer.

Ateist kanadın önemli isimlerinden Sartre açısından egzistansiyalizmin anlamına bir önceki bölümde değinmiştik. Çalışmamızın ikinci temel başlığı olan bu bölümde de varoluşun önemine Kierkegaard cephesinden bakarak ışık tutmaya çalışacağız. Kierkegaard'ın da aralarında bulunduğu teist egzistansiyalistler için insanlara Tanrı

tarafından verilmiş bir öz mevcut değildir. Tıpkı ateistler gibi teistler de insanın önce varoluşunun olduğunu kabul ederler. Birey, önce var olur daha sonra özünü oluşturur. Özünü oluşturmak için harekete geçen birey bilinç sahibi bir varlıktır ve bu bilinçle hareket ederek eylemlerini gerçekleştirir. Bu noktaya kadar ateist egzistansiyalistler de kanıya destek verir, fakat bundan sonra ayrı görüşler ortaya çıkar. Teist egzistansiyalistler için bilinç sahibi olan insan, Tanrı tarafından yaratılmıştır. Kişi, ilahi varlığa yönelerek bilincinin ve varoluşunun farkına varır. Kişinin varlığa gelmesi Tanrı'nın var olduğuna dair bir imgedir ve birey, yaratıcı Tanrı'nın kanıtıdır. Varoluştaki farkındalık Tanrıyla ilintilidir, bu yüzden de gerçek varoluş akli olarak değil, içsel yolla keşfedilir.

Egzistansiyalist felsefenin geneline bakıldığında özgürlük, sorumluluk, seçim gibi kavramları hem teist, hem de ateist kanatta görmek mümkündür. Bu kavramlar varoluş felsefesinde adeta ortak payda görevindedir. Kaygı ve korku kavramları ise Kierkegaard'ın felsefesine aittir. Kierkegaard için kaygı ve korku ideleri arasında bir paralellik mevcuttur.

Kierkegaard, aydınlama filozoflarına karşı bir tutum sergiler. Aydınlanmacılara göre insan akıl sahibidir. Salt aklını kullanarak hareket eder, hayatını sürdürür. Kierkegaard ise rasyonalizme karşı çıkar. Aydınlanma filozoflarının yaptığı gibi her şeyin akla indirgenmesi düşüncesini kabul etmez. Aydınlanma filozoflarından Hegel akıl ve inancı uzlaştırmaya çalışır. Hegel'in düşünce sisteminde nesnelik ve evrensellik hâkimdir. Ona göre tam ve hakiki tek bir gerçeklik vardır, o da Geist'tir. Hegel için Geist, Mutlak Tin veya idea muadili bir güçtür. Tüm gerçeklik de Geist sayesinde var olur.⁷⁸ Kierkegaard, Hegel'in yolundan giderek akıl ve inancı uzlaştırmak yerine, aklın ve inancın bir arada bulunamayacağını savunarak fideizm akımını destekler. İnsanın adeta bir nesne gibi ele alınmasına ve bireysel yöntemlerle analiz edilmesine karşı çıkar. Bireyin akıl sahibi olduğu doğrudur fakat akıl sahibi olan bireyin aklının yanı sıra değerleri, inançları ve Tanrısı vardır. Kierkegaard, bunların da göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur. Aydınlanma filozofları dini anlayışa karşı çıkarak bireyi salt akla indirgemeye çalışırlar. Deist düşünürler Tanrının sadece yaratıcı konumunda olduğuna ve yaratma fiilinden sonra Tanrının hiçbir edim gerçekleştirilmeyerek kenara çekildiğini savunurlar. Kierkegaard ise inancı ve dini öznel bir gereklilik olarak görür ve rasyonel

⁷⁸ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 482.

halde açıklığa kavuşturulamayacağını benimser. Ona göre akıl ve inanç arasında bir ayrım mevcuttur.

“ ... Kierkegaard’a göre, inanç, kişi için doğru, kendisi için yaşamaya hazırlandığı ve kendisine akılcı olmayan bir bağlılık geliştirdi bir şey olarak kabul edilmelidir.”⁷⁹

Akıl yoluyla ‘öznel gerçeklik’ ortaya konamaz. Kierkegaard’ın ‘öznel gerçeklik’ olarak tasvir ettiği şey, öznenin hayata bakışı ve deneyimleridir. Kierkegaard için ahlak ‘öznel hakikat’ alanıdır.

Hegel’in nesnellik ve evrensellik iddiaları karşısında Kierkegaard öznelliği ve bireyselliği ön planda tutar. Genele ve nesnelliğe karşı varoluşu öne çıkarır. Kierkegaard açısından gerçek felsefe ancak varoluş felsefesi olabilir. Felsefe özele yönelmeli ve geneli bir kenara itmeli. Çünkü Kierkegaard için en önemli hakikat özneliktir, insan her şeyi soyutlayıp bir kenara bıraksa bile kendisini soyutlayamaz. İnsan kendisini uykuda bile unutamaz.⁸⁰

Kierkegaard felsefeyi, insanın öznel varoluşuna duyarsız kalması konusunda eleştirmiştir. Nesnel bilginin yaşama dünyasındaki yerini kritik eder. Nesnel dünyasında özdeşlik ilkesi hüküm sürer. Özdeşliğin hakim olduğu böyle bir dünyada bir şey ne ise o dur, A A’dır. Peki bu ilke yaşama dünyasını anlatmak için yeterliliğe sahip midir? Kierkegaard için nesnel gerçekliğin insanlara söylediği şey yalnızca kendi varoluşudur. Dini bilgi alanı ise kişiyle ilgilidir ve öznel hakikatlerden oluşur. Her birey kendi öznel gerçekliğini deneyimler. Özünü oluşturarak kendinden mesul olur. Kierkegaard egzistansiyalist süreçte tek başına varoluşu, özü ve sorumluluğu benimser. Sartre’in ‘bireysel edimler bütün insanlığı bağlar’ düşüncesine karşın, öznelliği, tekilliği ve biricikliği öne çıkarır. Yaptığı ve gerçekleştirdiği seçimlerden yalnızca kişinin kendisi sorumludur ve seçimini tek başına yaşar. Kendi sorumluluklarından kaçmak isteyen birey topluma yönelir.

“ Ona göre, insanın hayatının en önemli anları, bireyin bir özne olarak kendisinin bilincine vardığı kişisel anlardır... her kişinin biricik varoluşunu meydana getiren bu özneliktir. Tanınmaya ve açıklanmaya muhtaç olan budur.”⁸¹

Kierkegaard felsefesinde umutsuzluk ve hüznün ön plandadır. Babasından aldığı katı Hıristiyanlık eğitimi, Kierkegaard’ın melankolik halinin temelini oluşturur.

⁷⁹ Kamuran Gödelek, (2010), *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, İstanbul, Say Yayınları, 50.

⁸⁰ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 482.

⁸¹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 933- 934.

Yalnızlığı ve trajikliğiyle felsefe dünyasında öne çıkar. Geçmiş yaşantısının Kierkegaard'ın kişiliğinin ve düşüncelerinin oluşmasında büyük bir etkisi vardır. Yaşamı felsefesine yön vermiştir. Babasıyla arasındaki soğuk ilişki Kierkegaard'ın tüm yaşamı üzerine tesir etmiştir. Kierkegaard'ın iyi bir yazar olmasının ardında çocukluğunun olduğu kadar nişanlısının da payı büyüktür. Kierkegaard Regine adlı sevdiği kızla nişanlanmasının ardından attığı adımın yanlış olduğunu düşünmeye başlar, pişmanlık duyar fakat bir o kadar da âşıktır nişanlısına. Dilemma yaşayan Kierkegaard bir süre gelgitler içinde yaşar ve nihayetinde melankolik hali baskın gelir. Nişanlanmak için uğraştığı kişiden ayrılmak adına türlü çabalar sarf eder ve nişanın bozulmasını sağlar. Ama bu netice de Kierkegaard'ın mutlu olmasını sağlamaz. Bu durumdan tam olarak memnun sayılmadığını ve çektiği acıları sık sık günlüğüne yansıtır. İçinde bulunduğu önemli eserlerinden biri olan '*Ya/ Ya da*' eserini kaleme alır. Hissettiği yalnızlığı dile getirirken şu ifadeye yer verir.

“ Egoist bir biçimde ayrı duran ve göğe yükselen yalnız bir köknar ağacı gibi ayaktayım, gölgem yok yalnızca orman kumrusu koruyor dallarıma yuvasını”⁸²

Kierkegaard, felsefesinin temelinde Tanrının varlığı ya da yokluğu fikrini tartışmak ve Tanrının varlığıyla ilgilenmek yerine insan-Tanrı ilişkisine ve nasıl iyi bir Hıristiyan olunur düşüncesine yer verir. Kierkegaard, bu ide neticesinde Hıristiyanlığı, bulunduğu konumdan daha iyi bir yere getirebilmek için dine karşı eleştirel bir tavır takınır. Üniversite yıllarında Hegel'ci sistemle tanışır ve bu sisteme karşı benimsenerek sistem kurulmuştur. Her şey akıl aracılığıyla kavranmaya ve açıklanmaya çalışılmış ve bireysel tecrübeler bir kenara atılmıştır.⁸³ Nesnel ve evrensel doğrular elde etme çabasına girilmiş ve topluma yönelinmiştir. Evrensel değerler edinme uğraşı sebebiyle toplum ön plana çıkmış ve birey arka plana atılmıştır. Kierkegaard ise felsefenin genel olanla değil, özel olanla ilgilenmesi gerektiğini savunur. Hegel'in aksine bireyi öne alma çabasıdadır.

Kierkegaard için insan yaşamında öz'den varoluşa doğru bir hareketlilik vardır. İnsanın özü, yaratıcı Tanrıyla ilişkisini gerektirir. İnsanın var oluş hali özünden uzaklaşmasının yani Tanrıya yabancılaşmasının sonucudur. Hıristiyanlık inancında günahkarlığın Hz. Adem'le birlikte başladığına inanılır. Hz. Adem'in yasak meyveyi yemesiyle Tanrı karşısında ilk günah işlenmiş oldu ve günahkarlık böylelikle başladı.

⁸² Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 9.

⁸³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 482.

Daha sonra hayata gelen Adem oğulları da bu günahı taşımaya mahkum edildi. Kierkegaard'a göre Tanrının cennetinden kovulan insan sonlu varlıklara yönelir ve mutlu olabilmenin yollarını sonlu varlıklarda arar. Yaratılmış ve eksik varlıklara yönelen birey mutluluğu bulma ümidiyle hareket eder. Giderek dünyevi olana alışır ve bu da Tanrıya yabancılaşmasına yol açar. Bireyin Tanrıdan uzaklaşması korku ve umutsuzluğun başlangıcı olur. Tanrı idesinden uzaklaşan birey ilk etapta özgürlüğü tatmanın hazzını yaşar. İçinde bulunduğu ortamı değiştirme, kendini baştan yaratabilme inancı oluşur ve bunun için çaba harcar. Fakat zamanla kişiyi saran bu özgürlük duygusu kaygının ortaya çıkmasına sebep olur. Tanrıdan kopan birey umutsuzluğu deneyimler. Kierkegaard için umutsuzluk Tanrı ve insan arasındaki bağlantının kesilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. İnsan sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunlunun bir sentezidir.⁸⁴ Bu bağlantının temassızlığı bireydeki umutsuzluğun ortaya çıkmasındaki en büyük etkidir. Günahkarlık beraberinde inancı da getirir. Günah işlediğinin bilincinde olan ya da günahkarlığının farkına varan birey, günahlarından kurtulmanın yolunu inançta bulur. İnancı sayesinde içinde bulunduğu durumun üstesinden gelebileceğine ve günahlarından arınabileceğine inanır. İnançlı kişi, insan olarak kaybını görür ve duyumsar; ama inanır. Bu da onu mahvolmaktan korur.⁸⁵

Varoluşun gerçekliği konusunda mutlak değerlerden, kesin yargılardan bahsetmek mümkündür. Egzist bir realitedir; fakat bunun yanında hayatın her aşaması kesinsizliklerle doludur. Gelecekle ilintili olarak netlikten söz etmek mümkün değildir; çünkü birey, hayatın ona ne getireceğini ya da ondan ne götüreceğini bilmeden yaşar. Kesinsizliğin yoğunluğundaki hayatını netleştirmek için çalışır. Bu sırada da seçimleri ona eşlik eder. Birey, yaptığı seçimler sayesinde kesinliğe ulaşmaya çalışır. Bu süre zarfında her seçim kişide kaygı oluşmasına sebep olur. Çünkü seçimlerinin onu yalnızla sürüklemesini engelleyen bir şey yoktur. Bu yüzden kaygılanır. Kierkegaard'ın egzistansiyalist felsefesinde kaygı kavramı daha ön plandadır. Kaygı idesi korku ve umutsuzluğu yanında taşır.

İnsan dünyasındaki özgürlük seçim yapma özgürlüğüdür. Seçim konusunda özgür olan insan, seçimlerinin sonucunu kati olarak öngöremediği için korku ve endişeyle doludur. Seçtiklerinin getirisini bilemediği için tedirgin olur. Bu aşamada

⁸⁴ Søren Kierkegaard, (2004), *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, Çev: Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Ankara, Doğu- Batı Yayınları, 8.

⁸⁵ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 50.

kişinin inancı ve Tanrıya olan bağlılığı önem kazanır. Tanrıyla olan münasebeti kişinin endişelerini alt etmesinde etkilidir. Tanrı inancı olan ve yaratıcı Tanrının gücüne inanarak yaşayan kişi korkularının üstesinden gelme hususunda bir adım önde yer alır. Tanrının inayetiyle birlikte, yaptığı seçimin kendisi için iyi ve hayırlı olacağına inanarak yaşar.

“...Tanrı için hiçbir şey olanaksız olmadığı için, Tanrının insan zihni için imkansız, dolayısıyla da saçma olanı gerçekleştirebilecek kudrete sahip olduğuna inanarak, kişi dünya ile olumlu bir ilişkiyi yeniden kazanabilir.”⁸⁶

Tanrı, yarattığı her şeyin bilgisine sahip olan varlıktır. Bu yüzden tüm diğer varlıklar gibi insanı da yaratmadan önce nasıl bir varlık olacağını bilerek yaratmıştır. Bu düşünce özgürlük konusunda sıkıntıların doğmasına sebep olabilecek bir düşüncedir. Çünkü her şeyi önceden bilen bir Tanrının var olması, insanın özgürlüğü karşısında bir engel teşkil edebilir. Fakat Tanrının her şeyi önceden bilmesi düşüncesi Augustinus için irade özgürlüğü konusunda bir engel değildir; çünkü Tanrının bilmesi farklıdır. İnsanın bilgisi zamanla sınırlıdır, fakat Tanrının bilgisi geçmiş ve gelecek olarak belirli bir zamana yönelik değildir. Tanrı için zaman kavramı yoktur ve bu yüzden insan edimlerinin tüm bilgisine sahiptir. Augustinus Tanrının insana müdahale etmediğini savunur; çünkü Tanrı elçileri ve kutsal kitapları aracılığıyla hakikati insana bildirmiştir. İnsanın iyiye yönelmesini ister.⁸⁷ Tanrının buyruklarına uyan birey bu sayede korkularını aşar; fakat Tanrının isteklerini göz ardı edip bedeninin isteklerine yönelen, dünyevi zevke önem veren insan, Tanrının maneviyatına ulaşamaz. Tanrıya uzak olan insanın işi çok daha zordur. Seçimlerinin getirisi için medet umacağı bir kapı ya da bir dayanağı mevcut değildir. Seçimlerinin neticesinin iyi olacağına, iyiyi seçeceğine dair hiçbir kanıt yoktur. Bu yüzden seçme zorunluluğunun kendisi üzerinde yaratmış olduğu olumsuz duyguları aşamaz. Fakat Tanrı'ya yakın olan kişi bu duyguları Tanrının ona verdiği manevi güç sayesinde aşar; çünkü Tanrı için her şey mümkün ve olanaklıdır.

Birey, seçim yapma konusunda özgürlükten muaf tutulmuştur. Tıpkı Sartre gibi Kierkegaard da seçimin zorunluluğunu benimser. Kişilerin yaşamları boyunca edindikleri tecrübeler ve gerçekleştirdikleri seçimler özü oluşturmada etkilidir. Birey, özünü seçimlerle oluşturur. Seçtikleriyle kendi özünü meydana getirir. Bu yüzden seçim yapmak bir opsiyon değil, zorunluluktur. Birey seçim yapma zorunluluğunun yükünü

⁸⁶ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 26.

⁸⁷ Akgül, *Üç Özgürlük Paradigması, 1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi*, 113- 114.

kaygı duyarak yaşar. Umutsuzluk duygusuyla mücadele vererek hisseder. Kierkegaard için umutsuzluk ‘ölümcül bir hastalık’ gibidir ve aynı zamanda evrenseldir.⁸⁸ Var olan, varlığa gelmiş olan her birey bu umutsuzluğu az ya da çok, yoğun ya da hafif bir şekilde yaşar. Seçmek kişinin kendi elindedir. Seçmemeyi de seçebilir birey; ama seçmemeyi seçmek de bir seçim yapmaktır ve bu yüzden seçim yapmaktan kaçış yoktur. Bunun yanı sıra birey içinde yaşadığı dünyada yalnız değildir. Onunla birlikte birçok bireyin ortak yaşam alanıdır ve her birey seçimleriyle hayatını idame ettirmeye çalışır. Kişi seçmese bile diğer bireyler seçmeye devam eder. Bu bağlamda seçmemeyi seçmek başkalarının seçimini kesinlik haline getirmek demektir. Kişi seçimlerini ve dolayısıyla hayatını başkalarının eline bırakmamak adına seçmeyi seçer.

“ Kierkegaard’a göre, hayat karşılıklı olarak birbirlerini dışlayan alternatifler arasında bir seçim yapmayı gerektirir, bunlardan en önemlisi de kişinin bütün hayat yolunu ve hayatının anlamını belirleyen nasıl bir hayat yaşamak istediğine ilişkin seçimdir.”⁸⁹

Geleceğin ona ne getireceğini bilmeden yaşar kişi. Gelecek zamanki kesinsizliği kesinlik haline getirmek aynı zamanda kişinin kendisini seçmesi anlamına gelir. Bu da varoluşun öze yöneldiğinin göstergesidir. Kendinin farkında olan birey seçimlerine de bu farkındalığı yansıtır. Seçtikleriyle kişiliğini oluşturarak özünü meydana getirir. Kierkegaard için var olmak belirli bir türden birey, alternatifleri hesaba katan, çabalayan, seçimde bulunan, karar veren bir fert olmayı gerektirir.⁹⁰

Kierkegaard için ‘hakikat özneliktir.’ Ancak çaba sarf eden kişi hakikate ulaşmayı başarır. Bireyin önünde önceden hazırlanmış hakikatler mevcut değildir. Kişi, ancak isteyerek ve çaba göstererek hakikati elde edebilir. Aklı sayesinde Tanrının ona sunduklarını kavrayabilir. Kendi seçimlerini kararlaştırarak o ölçüde davranır ve seçimleriyle birlikte oluşturduğu dünyasına yönelir. Başkalarını değil, kendisini düşünerek yaşar. Nesnel ve genele değil, öznel ve özel olana yönelerek hakikate ulaşır ve onu kavrar.

“ ... Kierkegaard, mutlu bir yaşamın başkalarının onaylamasından ziyade bireyin kendisini ne derece tanıdığına bağlı olduğunu, dolayısıyla kendini tanımaya çalışmanın bireyin mutluluğu için gerekli olduğunu biliyordu.

Kişi, her şeyden önce kendini bilmek zorundadır. Yalnızca kişi kendisini böylece içsel olarak anladığında ve böylece kendi yolunu gördüğünde yaşamı anlam ve

⁸⁸ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 32- 38.

⁸⁹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 21.

⁹⁰ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 937.

mutluluk kazanır[...] manevi âlemde nihayet aydınlık gelmeden ve güneş bütün haşmetiyle parlamadan önce bir süre onun için çalışmak gerekir.”⁹¹

2.1.1. Benlik Ve Varoluş

Kierkegaard, insanı tanımlarken sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir,⁹² ifadesini kullanır. Felsefesinin her anında bireyi ön planda tutan Kierkegaard için, bireyin gerçekleştirmesi gereken bir varoluş görevi vardır. Her birey, özünü ancak bu şekilde yaşayabilir. Benliğini oluşturmak için çaba sarf eden birey varoluş görevini de yerine getirmek zorundadır.

Kierkegaard varoluş terimini insan için kullanmayı uygun bulur, çünkü kendi varoluşunun gerçekleştirilmesi gerektiğinin farkında olan, bunun bilincine sahip olan tek varlık insandır. İnsan dışında kalan varlıkların varoluşundan bahsetmek gereksizdir. Kierkegaard için var olmak demek seçen ve karar veren birey anlamındadır. Benliğini kazanmış olmak demektir. Bu bağlamda da Kierkegaard, felsefenin nesnel olana yönelmesine karşı çıkar ve felsefenin, insanın öznel varoluşuna duyarsız kalmasını eleştirir. Kierkegaard’a göre felsefe genel ve nesnel olanla değil, özel ve öznel olana yönelmelidir.⁹³ Ancak subjektiflik sayesinde her birey özüne yönelir, kendi varoluşunu gerçekleştirir ve bu vesileyle benliğine kavuşur.

Benliği oluşturma aşaması uzun ve meşakkatli bir süreçtir. Birey için ‘ben’ olma süreci bilinçli bir seçimi gerektirir. Karar veren, isteyen birey ‘ben’liğini oluşturmak için adım atar. ‘Ben’in ‘ben’ olabilmesi sancılı bir evredir. ‘Ben’liğin oluşması zaman alır, çünkü benlik olmuş bitmişliği değil, daimiliği ifade eder. Devinimsel bir süreçtir. Kişi, hayatı boyunca ‘ben’liğini oluşturmaya devam eder. Her geçen saniye ‘ben’in kendini oluşturması, keşfedilmesi ve aynı zamanda mevcut olanın üzerine bir şeyler eklemesi için bir fırsattır. Karşısına çıkan fırsatları, ona sunulan alternatifleri değerlendirirken birey, bu seçenekler arasından dilediğini seçme şansına sahiptir ve seçimleriyle kendi benliğini oluşturur.

⁹¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 17.

⁹² Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 8.

⁹³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 608.

Benlik apriori bir kavram değildir. Kişi, kendi isteğiyle bilerek ve isteyerek oluşturur kendi benliğini. Ben olmak, en üst seviyeye ulaşmayı gerektirir ve ancak kendini bilen ve kendisini tanıyan insan ben olmayı başarır. Yaşamın en önemli anları, bireyin kendi bilincine vardığı anlardır. Ve özgürlüğe sahip olan her birey, benliğini gerçekleştirmek adına seçim yapar. Yaptığı seçimler aracılığıyla ‘ben’ini inşa eder.⁹⁴

Kierkegaard için insanın özü tek başına oluşturduğu bir şey değildir; Tanrıyla ilişki içinde olmayı gerektirir. Tanrıyla irtibat halinde olmayan birey özüne yabancılaşır ve kendisini unuttur. Kierkegaard için varoluş hali, insan yaratıcısı olan Tanrıya yabancılaşması sonucunda başlar. Varoluş serüveni ‘ben’in kendi olma, kendini bulma serüvenidir. Bu da bir ‘ben’ olarak Tanrının karşısına çıkma, yaratıcısının karşısında kendi varlığıyla boy gösterme cesaretidir.⁹⁵ Varoluşunu gerçekleştirmek isteyen birey ‘ben’ler arasından kendine bir ‘ben’ seçer ve onu oluşturmaya gayret eder. ‘Ben’ini meydana getirmek için etrafına yönelir. Bilinçli seçimler gerçekleştirerek ‘ben’liğini oluşturur. Tercihinde bulduklarıyla benliğini ortaya çıkarır. Kierkegaard, bu durumu şöyle bir örnekle dile getirir; at arabası kullanan iki kişi var. Bu iki kişiden ilki sürekli gittiği yolları öğrendiği için uykulu gözlerle atın dizginlerini tutar. Diğeri ise bilinçli bir şekilde etrafına bakarak yoluna devam eder. Kierkegaard için varoluşunu gerçekleştirmeyi başaran kişi ikinci kişidir, çünkü at arabasını kullanırken bilinçli bir şekilde davranır ve bilinçli olarak varoluşun içindedir. Karar vererek, isteyerek atına yön verir. Varoluşunu gerçekleştirmeyi başaran birey de karar vererek, isteyerek tercihlerde bulunur ve hayatına yön verir.

Benlik bilinci her bireyde farklılık gösterir. Öznel bir sürecin ürünü olduğu için herkeste başka gösterir kendini. Kierkegaard benlik bilinci için yelpaze benzetmesi yapar. Benlik bilincini yelpaze gibi tasarlar. Bir uçta yüzeysel olarak yaşayan, düşünmeden, irdelemeden yaşamına devam eden kişi vardır. Benlik bilincine sahip olmayan kişidir, yüzeysel yaşar, düşünmeden hareket eder. Yelpazenin diğer ucunda ise benliğinin farkında olan, yoğun olarak yaşayan kişi vardır. Benliğini gerçekleştirmiştir ve seçimlerini bilinçli olarak yaşar. Yelpazenin ortasında ise farklı benlikler ve farklı yaşam stilleri yer alır. Aslında herkes iyi ya da kötü, yoğun ya da yüzeysel bir benliğe sahiptir ve yelpazenin bir yerinde yer alır. Asıl önemli olan benliğin bilincine vararak

⁹⁴ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 309- 311.

⁹⁵ Kierkegaard, *Ölümçül Hastalık Umutsuzluk*, 9.

yaşamak ve ideal bir benliğe sahip olmaktır. İdeal benlik ise özgür ve bilinçli olan benliktir.

‘Ben’ olmak Kierkegaard’ın felsefesinin temelinde yer alır. Kierkegaard için ben ve varoluş arasında sıkı bir ilişki vardır. ‘Ben’ kaygısını var olma sanatı olarak görür⁹⁶ Kierkegaard’a göre ‘ben’ olabilmek de ancak inançla mümkündür. Birey, yaptığı seçimlerle var olmayı başarır ve yaşayarak, seçim yaparak benliğini oluşturur. Tanrı ise özgürlük için zorunluluktur. Çünkü; ben özgürlüktür.⁹⁷

Kierkegaard üç aşamalı bir varoluş anlayışı geliştirir. Bu üç aşama sırasıyla; estetik, etik ve dinsel aşamadır. Kierkegaard için varoluş aşamalarından ilki estetik yaşam biçimidir. Kierkegaard estetik yaşam biçimini varoluş sürecini gerçekleştirmede ilk basamak olarak görür. Kişi bu aşamada iyi veya kötüyle ilgilenmek yerine sadece haz almaya yönelir. Her şey haz çevresinde toplanmıştır ve kişi kendi için yaşar. Temel değer hazdır, her türlü sıkıntı haz sayesinde giderilir. Fakat bu tarz bir yaşam ‘baltalayıcı bir hayat tarzıdır.’ Varoluşun devamlılığını kısıtlayarak anlık hale getirir. Estetik aşamada birey öznellik ve özgürlükten uzaklaşır, alelade bir yaşam sürmeye devam eder. Kendi seçimlerini gerçekleştirmek yerine tıpkı bir girdaba kapılmış gibi başkalarının seçimleriyle yaşar. Düşünsel olandan uzaklaşır. Gündelik yaşamın sıradanlığına ve kalabalığa kendini kaptıran birey ümitsizliğini ilk başta fark etmez. Dünyevi tutkular varoluşu anlık olana dönüştürür ve var olmayı engeller.⁹⁸

Zaman içinde bulunduğu bu durumu ve yaşam biçimini sorgulamaya başlar. Birey bu şekilde daimi bir hayat süremeyeceğinin bilincine vararak endişe duygusuyla birlikte bir üst aşamaya geçmeye yönelebilir. Ama bu geçiş zorunlu bir geçiş değildir. Kişi, isterse sıçrama gerçekleştirerek bir üst basamak olan etiğe geçebilir ya da estetik aşamada hayatını sıradan şekilde sürdürmeye devam edebilir.

İkinci aşama ahlaksal yaşam biçimidir. Kendi bilincinin farkına varmaya başlayan insan sığ yaşamdan sıyrılarak, sıçramayla etik basamağa yükselir. İçinde bulunduğu endişe duygusunu aşmaya çalışır.

⁹⁶ Özcan, *Jean- Paul Sartre’ın Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, 126.

⁹⁷ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 39.

⁹⁸ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 251.

“ ... kişi bu umutsuzluk durumundan, özgür bir seçimle kendisi olmayı isteyerek ahlaksal yaşam biçimine geçiş yaparak kurtulabilir.”⁹⁹

Kierkegaard burada bilinçli bir seçimi dile getirir. Bir üst basamağa geçmek isteyen birey kendisinin farkına varan bireydir. Karar veren, seçim yapan birey bu aşamada yer alır. Ahlaksal yaşam biçimi esnasında kişi ahlaksal olanı, iyi ve kötüyü seçmeye başlar. Kendisine yönelerek özüne döner.¹⁰⁰ Etik aşama için sorumluluklar alanı demek yanlış olmaz. Benliğin farkına varan birey topluma yönelerek sorumluluk almaya başlar. Etik aşamaya geçen birey estetik aşamadaki umutsuzluk ve endişe duygusundan kendisini kurtararak yaşamına devam eder. Kierkegaard ahlaksal olanın her zaman geçerli olduğunu savunur.

Kierkegaard estetik ve ahlaksal farkına şu şekilde yaklaşır;

“ ... estetik aşamadaki insan dolaysız olarak ne ise odur; ahlaksal aşamadaki insan bunun aracılığıyla kendisini ne yaparsa odur... Bununla estetik aşamada yaşayan insanın gelişmediğini kastetmiyorum ama onun özgürlük yoluyla değil zorunluluk yoluyla geliştiğini söylemek istiyorum... Yalnızca mutlak olarak kendimi seçtiğimde kendimi mutlak olarak sonsuzlaştırırım çünkü ben kendim mutlağım, yalnızca kendim için mutlak olanı seçebilirim ve bu kendimi mutlak olarak seçtiğimde mutlak bir farklılığı, yani iyi ve kötü arasındaki farkı ortaya koyabilirim.”¹⁰¹

Kierkegaard, kişinin estetik ya da ahlaksal yaşam biçimini seçme konusundaki fikrini öğrenmek için evliliğe karar verme örneğini kullanır. Kierkegaard için ahlaksal yaşam biçiminin sembolü evliliktir. Evlenen birey estetik aşamada olduğu gibi salt haz almaya yönelmez. Kendi dışındaki aile bireylerini de düşünmek zorunda olduğu için anlık hazlar yerine ahlaki hazlara yönelir.

“ Evlenmenin tam anlamıyla ne demek olduğunu anlayabilmek için kişinin artık yalnızca kendisini düşünmeyi geride bırakması gerekir. Evlilik iki kişiden – ve eğer çocuklar da olursa daha fazla kişiden- oluşmuş bir topluluktur ve bu topluluk içindeki her birey, karar verirken topluluk içindeki diğer bireylerin de yararını gözetmek zorundadır. Dolayısıyla, Kierkegaard’a göre, evlenme kararı estetik yaşam biçimine karşıt olarak ahlaksal bir yaşam biçimini seçmek demektir.”¹⁰²

Kierkegaard için varoluş basamaklarının üçüncüsü ve en sonuncusu dinsel yaşam biçimidir. Estetik yaşam biçiminin rahatlığından rahatsızlık duymaya başlayan bireyin sıçrama gerçekleştirerek etik basamağa geçtiğini söylemiştik. Etik aşamada

⁹⁹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20,61.

¹⁰⁰ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 60- 65.

¹⁰¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 63.

¹⁰² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 63.

karar veren, seçim yapan birey sorumluluk duygusuyla hareket eder. Kendisine yönelir, bilincinin farkına varır. Üçüncü basamak olan dinsel yaşam biçimiyle karşılaşmak için bireyin etik varoluşu tamamlaması gerekir.

Dinsel aşama, bireyin inanç ve bilgi arasındaki farkı fark ettiği aşamadır. Bu aşamada kişi bireyselliğini, bencilliğini bir kenara bırakarak Tanrıya yönelir. Tanrının isteğine göre yaşamaya devam eder. Tanrısal buyruklara uyarak hayatını idame ettirir. Tanrıyı her şeyden üstün tutar ve onun emirlerine itaat eder. Tanrıyı sonsuz sevgi olarak görür. Kierkegaard için aşkın varlıkla kurulan her bağ, insanı bir basamak yukarı çıkarır. Dini inanca sahip olmayan birey kendisini yapayalnız ve umutsuz hisseder. Aşkın olan Tanrıyı ise rasyonel bağlamda ele almak mümkün değildir. Tanrıyla ancak irrasyonel bir bağ kurulabilir.

“ ... Tanrı'nın var olduğunu bilseydik, onun var olduğunu dair elimizde kesin kanıt olsaydı, o zaman imana gerek olmazdı. Tanrının varlığına ilişkin bir kanıtımız olmadığı için iman olanaklıdır. Çünkü kanıt nesnel açıdan kesin olan bir şeyi göstermek demektir. Oysa “kesinlik ile tutku bir araya gelemez” ... imanın olanaklı olması için nesnel olarak kesinlik bulunmadığı halde, kişinin bu belirsizliğe rağmen Tanrıya tutkuyla bağlanması gerekir.”¹⁰³

Kierkegaard'ın bu düşünceleri bize Kant'ın 'inanmaya yer hazırlamak için bilgiyi kaldırmak zorunda kaldım' sözünü hatırlatır. Her iki düşünürün ifadelerinden hareketle akıl ve inancın bir arada olmayacağını ve inancın akılla temellendirilemeyeceği sonucunu tespit etmek mümkündür.¹⁰⁴ Aklı kullanarak Tanrı'ya ulaşmak mümkün değildir.

Gerek estetik aşamada, gerekse etik aşamada kişi umutsuzluğa düşebilir. Yaşamının anlamını sorgulama yoluna girerek endişe duygusuyla dolabilir. İçinde bulunduğu hayatın anlamsızlığı karşısında kaygı ve korku yaşayabilir. Estetik aşamada bu kaygı ve korku gizil olarak mevcuttur. Çünkü birey, kendini hayatın hazlarına yönlendirmiştir. Geçici zevklerin peşinde koştuğu için kendi umutsuzluğunun farkında değildir. Zaman zaman bu boşluğa düşer. Etik aşamadaki birey ise kendinin ve benliğinin farkına varmaya başlayan birey olduğundan dolayı umutsuzluk ve korku duygularını daha üst düzeyde yaşar. Seçimlerinin neticeleri umudunun yok olmasına sebep olabilir. Fakat dinsel aşamaya geçiş yapabilen birey için tüm bu olumsuz duygular artık bir anlam ifade etmez. Acı, günah, suç, sorumluluk gibi değerleri sonuna

¹⁰³ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 66- 67.

¹⁰⁴ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 586.

kadar yaşamış, bunların farkına vararak ders almış olan birey dinsel aşamaya geçer ve Tanrıya yönelir. Tanrıyla ilişki kurmayı başaran insan bilinçlidir ve benliğinin tam anlamıyla farkına varmış insandır.

Dinsel yaşam biçimi her bireyin ulaşacağı bir yaşam biçimi değildir. İnsanların çoğu estetik ve dinsel yaşam biçimi arasında kalan etik aşamada hayatlarını ve varoluşlarını sürdürürler. Kierkegaard, üçüncü aşamaya geçerek Tanrıya teslim olmayı başaran, kendisini ve benliğini Tanrıyla özdeşleştiren, var oluşunu anlamlandıran insan için '*iman şövalyesi*' ifadesini kullanır. '*İman şövalyesi*' sıradan bireylerden farklıdır, yüce Tanrıya ulaşmak gailindedir. Dünyevilikten vazgeçmiştir ve çektiği acılara direnç göstermeyi başarmıştır. Kierkegaard '*iman şövalyesi*'ni bu şekilde tanımlamasına rağmen onunla hiç karşılaşmadığını da dile getirir.¹⁰⁵

Kierkegaard'ın ortaya koyduğu varoluşsal ayrımın bir benzeri Heidegger'de karşımıza çıkar. Heidegger de insan yaşamını iki aşamalı olarak görür. İlk olarak günlük yaşam evresinden söz eder. Heidegger'deki günlük yaşamın karşılığı Kierkegaard'da estetik yaşam biçimine denk gelir. İnsan gündelik hayatın sıradanlığı içinde kendisini kaybeder insan. Heidegger bu durumu 'düşmüşlük' kavramıyla dile getirir. Sorumluluk almaktan kaçan, varoluşunu umursamayan birey günlük yaşam biçimindedir. Yalnızca anlık zevkler peşindedir. İkinci aşama ise kararlı yaşam biçimidir. Kararlı yaşam biçimi Kierkegaard'ın varoluş basamaklarından dini evreye benzer. Birey, bu evrede daha bilinçlidir ve bu bilinç dâhilinde karar verir. Kendi varoluşunu gerçekleştirmek adına kararlar alır ve aldığı bu kararları uygular.

Kierkegaard için dini bilgi alanı öznel hakikatlerin alanıdır. Kierkegaard nesnel hakikatin yaşama dünyasındaki yerini sorgular. A, A'dır. Bunda bir kesinlik vardır fakat bu, bize yaşam dünyasını anlatmak için yeterli midir? Nesnel gerçekliğin söylediği şey kendi varoluşudur, öznenin dışında kalan varoluştur. Dinsel bilgi ise öznel hakikatlerin olduğu alandır. Kierkegaard, nesnel hakikati reddetmez; ama dinsel varoluş alanında uygulanamayacağını düşünür.

“ Benim için önemli olan şey benim için hakikat olan hakikati bulmak, kendisi için yaşayacağım ya da öleceğim düşünceyi bulmaktır. Ve nesnel hakikat denen hakikati

¹⁰⁵ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 60- 65.

bulmanın benim için faydası ne! [...] eğer kendim ve hayatım için daha derin bir anlamı yoksa... eğer bir fikir için yaşamak değilse, nedir hakikat?"¹⁰⁶

Kierkegaard için 'hakikat özneliktir.' Aklı ve inanç arasına net bir sınır koyan Kierkegaard için birey akıl yoluyla öznel gerçekliği deneyimler ve hayata bakış açısını kendisi belirler. Her birey kendi eylemlerinin öznesidir. Hayatını kuran ve yaşayan kendisidir. Bu yüzden öznel hakikatin akılla açıklanmasına gerek yoktur.¹⁰⁷

Kierkegaard perspektifinden bakıldığında varoluşun tanımının net bir şekilde yapılmadığını söylemek mümkündür. Çünkü varoluş denilen şey bir olmuş bitmişliği dile getirmekten ziyade, bir sürecin ifadesi olarak karşımıza çıkar. Tanımlanamaz oluşunun sebebi durağan olmamasından kaynaklanır. Daimi bir değişime sahip olan varoluşun tanımının yapılamaması da doğal bir şeydir. Çünkü tanımlanmaya başlandığı an itibariyle değişimde olduğu için tanımı yapılamaz. Tanımlanan şey tanımı yapılan kadar farklılık göstererek bambaşka bir şey olur.

İnsanlar yaptığı seçimlerle varolur ve yaşayarak, deneyimleyerek benliklerini oluştururlar. Benlik inşa etme sürecinde birçoğu benliğin ideal seviyesi olan dinsel evreye ulaşmasa da kendileri için oluşturdukları benlikleriyle varoluşun basamaklarından birine yerleşirler. Gerçekleştirmeleri gereken bir varoluş görevleri vardır ve iyi veya kötü, doğru veya yanlış bir benlik sahibi olarak özlerni yaşamaya devam ederler.

İnsan için özgürlük tercih edilebilecek bir duygu değildir, kişi zorunlu olarak, özü gereği özgürdür ve özgür olan birey aynı zamanda sorumluluğa da sahiptir. Seçimler yaparak, seçimleri neticesiyle özünü oluşturur ve yaşamını şekillendirir. Kendi seçimlerini kendisi yaşar. Kierkegaard, Sartre'ın 'bireysel edimler bütün insanlığı bağlar' düşüncesine karşı çıkar. Bireysel düşünerek hareket eder. Bu perspektiften bakıldığında Kierkegaard için katı bireyselci bir tutum sergilediğini söylemek doğru olur.

Varoluşunun bütün sorumluluğunu üstlenen birey, sahip olduğu bu sorumluluk duygusuyla zaman zaman korku ve kaygı duyar. Seçimlerini gerçekleştirirken tüm mesuliyet kişinin kendisine aittir. Bu yüzden kendi hayatı için iyi seçimlerde ve doğru kararlarda bulunmak ister. Seçimlerinin neticesini öngöremediği için kaygılanır.

¹⁰⁶ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 129.

¹⁰⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 60- 65.

Gerçekleştirdiği seçimin doğruluğundan korkar. Birey için var olmak demek hem en yüksek değere ulaşmak hem de günahkar olmak demektir. Hıristiyanlık inancına göre bütün insanlar doğuştan günahkar olarak doğar.¹⁰⁸ Tüm insanlar eşit olarak yaratılmıştır ve Hz. Adem'in işlediği ilk günah yüzünden tüm ademoğulları günahkardır. Tanrı, insanları günahkar bir şekilde yeryüzüne yerleştirmiştir. Her birey zorunlu olarak az ya da çok Tanrıyla ilişki içindedir. Tanrıya uzak olan, ondan uzaklaşan birey için varoluş süreci daha sıkıntılı ve zordur. Tanrıya yakın ve onunla ilişki içinde olan birey için ise bu süreç daha az sancılı geçer. Birey, Tanrıyla bağlantı kurarak varoluşunun anlamsızlığını anlamlandırmaya çalışır. Tanrıyla ilişki kurarak sıkıntılarından kurtulmaya ve içsel huzura ulaşmaya çabalar. Kierkegaard, felsefesinde Tanrısal öğeleri ve Tanrısal yönü bu kadar ön planda tutmasına rağmen fatanizme karşıdır. Tanrının zorunlu yasalarına boyun eğmek, kaderi benimsemek yerine bireylerin dilediğini seçmek ve benliklerini yaratmak konusunda tamamen özgür olduklarını kabul eder. Kierkegaard'ın bu düşüncesinden hareketle insanın özgür olduğu için günahkar olduğu tespit edilebilir. Çünkü Hz. Adem'in günahkar olma sebebi özgürlüğüyle ilintilidir. Özgür iradesiyle seçim yapan Hz. Adem yasak olduğunu bildiği halde meyveyi yemiş ve cennetten kovulmuştur. Seçiminin getirilerini üstlenmek zorunda kalmıştır oysa Hz. Adem özgür bir iradeye sahip olmasaydı, Tanrının isteğiyle hareket ediyor olsaydı, günahkarlığından söz etmek mümkün olmayacaktı. Fakat özgür olan Hz. Adem özgürlüğü sebebiyle günah işlemiştir. Özgür iradesiyle seçim yaparak kendi varoluşunu ve benliğini oluşturmuştur.

2.1.2. Kaygı, Korku Ve Umutsuzluk

2.1.2.1. Kaygı ve korku

Egzistans sürecinin bütününe bir kesinlik hakimdir. Egzistansın realitisinden ve mutlaklığından söz etmek mümkündür. Fakat bunun aksine hayatın her aşaması kesinsizliklerle doludur. Sürekli değişim gösteren ve hep oluş halinde olan bir evrende yer alan bireyin hayatı da değişim içindedir ve bu yüzden kesinliklerden ziyade olasılıklardan söz edilebilir. Olasılıklar evreninde hayatını sürdürmeye çalışan bireyin

¹⁰⁸ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 134- 137.

varoluşunun kesinliği mevcuttur fakat ne tarz bir varoluş yaşayacağı ve geleceğin ona ne getireceği muammadır. Kesin olarak bilebileceği bir geleceğe sahip değildir. Kesinsizliklerle dolu olan hayata kesinlik kazandırmak isteyen birey için yapılabilecek tek şey seçim yapmaktır. Belirsizlikle çevrelenmiş hayatı düzene sokmak isteyen kişi, bunu ancak seçimleriyle başarabilir. Hayatın özündeki kesinsizliği seçimleri aracılığıyla kesinliğe dönüştürebilir.

Özü gereği özgürlüğe ve iradeye sahip olan birey, seçtikleriyle hayatına dilediği şekli verir. Yaşamına adeta bir oyun hamuru gibi form kazandırır. Dilediğini seçmek ve uygulamakta özgürdür, fakat insan dünyasındaki bu özgürlük ki bu seçim yapma özgürlüğüdür, aslında mutlu bir olay değildir. Kesinsizliği kesinliliğe dönüştürme aşamasında gerçekleştirilen her seçim kişide kaygı oluşturur. Çünkü birey seçiminin ona ne getireceğini, hayatına ne atacağını ya da hayatından ne alacağını bilmeden seçim yapar. Gelecek zamandaki kesinsizliği kesinlik haline getirmek, aynı zamanda kişinin kendini seçmesi ve benliğini oluşturması anlamına gelir. Özünü oluşturmak isteyen birey, sonucunu tahmin edemediği seçimleri gerçekleştirerek tercihte bulunur. Neticesi kestirilemeyen seçimler kişiyi tedirgin eder. Seçim denilen özgürlük hali aslında kaygı ve korku arasındadır. Birey sürekli bu çatışma halinde yaşamak durumundadır.

Egzistansiyalist felsefenin geneline bakıldığında özgürlük, sorumluluk, seçim gibi kavramların tüm varoluş felsefesine yayıldığını görmek mümkündür. Bu kavramlar gerek ateist egzistansiyalistler, gerekse teist egzistansiyalistler için ortak kavramlardır. Kaygı ve korku kavramları ise Kierkegaard'ın egzistansiyalizmine ait kavramlar olarak karşımıza çıkar. Özgürlüğün mümkünlük hali Kierkegaard'da kendini kaygıyla ifade eder. Özgür olan birey bu özgürlüğün getirisiyle seçim yapmaya başlar. Fakat gerçekleştirdiği seçimin neticesini önceden bilmesi ya da öngörmesi mümkün değildir. Bu yüzden seçiminin getirisini bilmeden hareket eder. Attığı adımda önünü göremediği için endişe duymaya başlar. Duyulan kaygı önce benliği tuzağa düşürür, daha sonra da benliğin seçimini etkiler. Gerçekleştirilen her seçim kişide bunalıma sebep olur, kaygı duymasına yol açar, ama bu duygunun üstesinden gelebilmek yine seçimle mümkündür. Hissedilen kaygıyı aşabilmek için kişi seçim yapmak zorundadır. Hayat bu şekilde kaygı ve korku dizisinden ibarettir. Bu duygulardan kurtuluş yoktur. Kierkegaard için

kaygı, korku, umut ve umutsuzluk gibi hisler hep bir aradadır ama umudun varlığı umutsuzluğu ortadan kaldırmak için yeterli değildir.¹⁰⁹

Egzistansın varlığının farkına varan insan özünün de farkına varır ve kendi benliğini oluşturmak üzere seçmeye yönelir. Benliğini oluşturmak ise daimi bir oluş gerektirir.

“... var oluşun her anında ‘ben’ oluşum halindedir, çünkü ben (güç olarak) gerçekten var değildir ve yalnızca olması gerektirir. O halde kendi haline gelmeyi başaramadığı sürece ben kendi değildir; ama kendi olmamak umutsuzluktur”¹¹⁰

Nihai sonun olmadığı benlik sürecinde birey tamamıyla özgürdür. Kierkegaard’ın ifadesiyle kendilik özgürlüktür.¹¹¹ Kendi seçimleriyle ve tercihleriyle benliğini oluşturur. Kendisini olmak istediği konuma taşır ve bu konuma ulaşabilmek için sürekli seçimler gerçekleştirir.

“İnsanın doğası kendisine olmuş bitmiş ve tamamlanmış bir öz olarak verilmediğine, insan tıpkı bir kimyasal bileşik gibi, sadece bir takım unsurların bir toplamı olmadığına göre, söz konusu unsurların doğru bir sentezi için çaba göstermeye, ölümüne çalışmaya mahkumdur. Bu mahkumiyet her koşul altında, doğru ve hakiki bir sentezi gerçekleştirilmeme ihtimali de ihtiva ettiği dikkate alınır, buradan Kierkegaard’ın insandaki farklı öğelerin yanlış bir ilişki içine sokulması diye evrensel bir hal alarak tanımladığı “kaygı” ve “umutsuzluk” çıkar.”¹¹²

Kendi özünü ve benliğini oluşturmaya çalışan bireyi büyük bir sorumluluk bekler. Varoluşunu gerçekleştirme aşamasında özgür olan birey için her ihtimal mevcuttur. Seçimleri onu bir yerden başka bir yere taşır. Bununla birlikte seçmediği sürece her şey mümkün kalır. Ne olmak ve nasıl olmak istediğine kendisi karar verir. Kişi, varoluş sürecini şekillendirirken köle olmayı da seçebilir, kral olmayı da. Hayat tarzı çok mükemmel de olabilir, alelade bir yaşam da sürebilir. Ama netice ne olursa olsun hayatını şekle sokan, ona bir form kazandıran yine kişinin kendisidir. İşte bu varoluş sorunu ve beraberinde getirdiği ağır sorumluluk duygusu insanı kaygıya düşürür.

Kierkegaard’ın kaygı düşüncesinden etkilenen önemli bir isim Martin Heidegger’dir. ‘*Varlık ve Zaman*’ adlı eserinde düşünen insana yönelen Heidegger ‘özneyi bilen ve düşünen özne olmaktan çok dünyadaki kullanılmaya hazır şeyleri

¹⁰⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 338- 339.

¹¹⁰ Kierkegaard, *Ölümçül Hastalık Umutsuzluk*, 40.

¹¹¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarıları Dizisi -20*, 267.

¹¹² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarıları Dizisi -20*, 938.

aletler olarak kullanan varlık' olarak tanımlar. Varoluş için kullanılan Almanca bir terim olan *Dasein*, Heidegger için tüm diğer varlıklardan farklıdır. Kendisini seyirci gözüyle izlemez, dışarıdan gözlemler, kendisini yalın olarak göremez. *Dasein* kendisini düşünür, kendisiyle ilgili sorular sorar. Dünyadaki varoluşuyla ilgilenir. *Dasein*'i en çok ilgilendiren şey kendi kimliğidir.¹¹³

Günlük rutin içinde kaybolma eğilimine Heidegger 'düşmüşlük' adını verir. Kişi, bu durumda gündelik kaygılarla meşguldür, sıradan şeylerle ilgilenir. Heidegger için iç sıkıntısı, bunalım ya da boğuntu içinde bütün şeylerin hiçliğinin ortaya çıktığı bir var olma tarzıdır.¹¹⁴

Kierkegaard kaygıyı içinde özgürlüğün bayıldığı kadınsı bir zayıflık¹¹⁵ şekilde tanımlar. Kadınlarda kaygı ve korku duygusunun daha yoğun şekilde yaşadığını iddia eder. Çünkü Kierkegaard'a göre kadınların bilinç seviyeleri daha düşüktür. Bu yüzden seçimlerinde kaygı ve korku, erkeklere oranla daha baskındır.

Kierkegaard, kaygıyı kişinin benliğini yaşamamasından duyduğu kaygı ve kişinin kendi özgürlüğünü seçiyor olmasından duyduğu kaygı olmak üzere iki yönlü olarak ele alır. Kierkegaard'a göre kişi, benliğini kazanma sürecinde sürekli kaygıyı hisseder. Özünün farkına varan insan benliğinin de farkına varmaya başlar. Benliğini oluşturmak üzere harekete geçer ve seçimler yapar.

Ben, sonsuz ve sonlunun birleşiminden oluşur.¹¹⁶ İnsan, sonlu olan hayatın ve sonsuz olan Tanrının bir sentezidir. Salt Tanrısal olmayan insan sahip olduğu hayvani yön yüzünden zaman zaman geçici olana ve haz verene yönelebilir. Fani şeyler bir süre kişiyi oyalamaya yarasa da gerçek egzistansın farkına varan birey zaman içinde dünyevi düzenden, aslında düzensizlikten sıkılır ve çıkış yolu arar. Kierkegaard da bu aşamada kurtuluşun varoluş evreleriyle mümkün olduğunu düşünür. Kişi gerçek egzistansa inancı sayesinde ulaşır ve kendisini saran kaygılı sürecin üstesinden gelmeyi başarır. İnancı sağlam olmayan ve Tanrısal gerçeğe ulaşamayan birey ise kaygı ve korku

¹¹³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 484- 486.

¹¹⁴ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 485- 486.

¹¹⁵ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 433.

¹¹⁶ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 39.

duygularıyla yaşamaya mahkumdur. Kierkegaard, insanın öznel benliğini Tanrıda gerçekleştirinceye kadar kaygı içinde yaşamaya mahkum olduğunu söyler.¹¹⁷

2.1.2.2. Umutsuzluk

Varoluşunu gerçekleştirmeye başlayan her birey kaygı duygusuyla karşılaşmaya mahkumdur.

“ Her insanın içinde derinlerde dünyada yapayalnız olmanın, Tanrı tarafından unutulmuş olmanın, bu devasa evde milyonlarca insanın arasında gözden kaçmış olmanın olanağının kaygısı bulunur.”¹¹⁸

Kaygıyla yaşamaya alışmaya ve bu duygunun üstesinden gelmeye çalışan birey aynı zamanda yalnızlığını da hisseder. Korku ve kaygı duyguları umutsuzluğunu da beraberinde getirmeye başlar. Yaşamaya ve var olmaya devam ettikçe umudunu kaybetmeye devam eder. İçinde kaygıyı hisseden ve inatla duygusal alandaki varoluşunu sürdürmeye devam eden kişi umutsuzluğa düşecektir.¹¹⁹

Kierkegaard için umutsuzluk üç farklı biçimde kendini gösterir.

- 1) Kendilik olduğunun farkında olmamanın umutsuzluğu
- 2) Kendi olmak istememenin umutsuzluğu
- 3) Kendi olmak istemenin umutsuzluğu¹²⁰

Kendilik olduğunun farkında olmamanın umutsuzluğu aslında bilinçsiz bir umutsuzluktur, çünkü birey bir ‘ben’e sahip olduğunun farkında bile değildir. Benliğinin farkına varamayan kişi bilinçsiz kişidir. Bilinç sahibi olamayan kişi de kendi benliğinin bilincinde olamadığı için umutsuzluğun içindedir. Kendi olmak istemeyen birey benliğinin bilincine varmış bireydir. Kendiliğinin ve benliğinin farkındadır. Umutsuzluğunun sebebi ise içinde bulunduğu durumdan kaynaklanır. Mevcut konumunu ve yer aldığı pozisyonu sevmez ve benimsemek istemez. Bu sebeple, çevresinden hoşnut olmadığı için umutsuzluğu yaşar. İçinde yer aldığı konumdan kurtulamayacağını düşünerek kaygı duygusuyla umutsuzluğa sürüklenir. Kierkegaard için umutsuzluğun kendini gösterdiği üçüncü biçim kendi olmak istemenin

¹¹⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 941.

¹¹⁸ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 445.

¹¹⁹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 22.

¹²⁰ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 21.

umutsuzluğudur ki birey için bu tür umutsuzluk en çetrefilli olanıdır. Kendisini oluşturmaya ‘ben’inin yaratmaya çalışan kişi, varoluşunun getirdiği ağır sorumluluk duygusuyla birlikte olumsuzluklar yaşamaya başlar. Umutsuz kişinin sahip olmak istediği ‘ben’, aslında sahip olamadığı ‘ben’dir. İsteddiği ‘ben’liğe ulaşmak için uğraşan ve seçim yapan birey umutsuzluk duygusundan kurtulmaya çalıştıkça daha da umutsuzluğa gömülür. Tüm bu negatif duygulardan kurtulmanın çözümü, tıpkı umutsuzluk duygusu gibi, yine bireyin kendi içindedir. Umutsuzluk bireyi sarıp sarmalayan zehirli bir sarmaşık gibidir. Birey ancak kendine yönelerek umutsuzluğu yenebilir. Ben ancak kendine yönelerek, kendi olmak isteyerek, kendi saydamlığı içinde onu ortaya koyan gücün içine dalar.¹²¹

“...umutsuzluk kendiliğin bir hastalığıdır ve en kötü fiziksel hastalıktan daha kötüdür, çünkü “en son çare, ölüm bile, çare değildir.” Umutsuz insan ölemez çünkü umutsuzluk “ezeli ve ebedi olanı, umutsuzluğun temeli olan kendiliğini tüketemez.” Çözüm “kişinin gerçekten kendisi olmayı istemesi” kendisinde ezeli ve ebedi olanı ve kendinin yaratıcısı olan Tanrı’yı kabul etmesi”dir.”¹²²

Kişinin karşısına en çok çıkan umutsuzluk türü dünyevi olan bir şeye karşı beslenen umutsuzluktur. Kendisini geçici olana kaptıran birey sık sık umutsuzluk hissiyle karşılaşmak zorunda kalır. Bu tür umutsuzluk geçici sürelidir. Her ne kadar sıklıkla karşılaşılsa da aşılması kolaydır. Tanrı karşısında yaşanan umutsuzluk ise umutsuzlukların en kötüsüdür. Aşılması çok güçtür ve bireyin çaresizliği çok daha fazladır.

“Bütün varoluş [Tilværelse], hayata gelmenin gizlerine en ufak bir uçuştan bile, beni kaygılı yapar; kendime en çok olayın tamamının benim için açıklanamaz olduğunu söylerim; benim için bütün varoluş, en çok da kendim olmak üzere hastalıktır. Sıkıntım çok büyüktür, sınırsızdır; Tanrıdan başka kimse bilmez ve o da beni avutmayacaktır ve bana acımayacaktır.”¹²³

Umutsuzluk kendi olmayan, gelişimini gerçekleştiremeyen ‘ben’in hastalığıdır. Umutsuz olmak birey için mahvolmaktır. Kierkegaard için umutsuzluk ölümcül bir hastalık gibidir. Ölümcül bir hastalık olmakla beraber ölememektir. Kierkegaard, umutsuzlukla ilgili şu ifadeyi kullanır;

“... umutsuzluk “ölümcül hastalık”tır... bu hastalıktan ölüncesinden veya bu hastalığın bedensel ölümle sona ermesinden çok, bu hastalığın işkencesi, tersine, can

¹²¹ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 23.

¹²² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarı Dizisi -20*, 37.

¹²³ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarı Dizisi -20*, 444.

çekişmede olduğu gibi ölümle savaşmasına rağmen kişinin gene de ölememesinden kaynaklanır. Bundan dolayı ölesiye hasta olmak, ölememektir.”¹²⁴

Umutsuzluğundan kurtulmak adına çaba sarf eder birey, ölüme yönelir, ama: umutsuz olan ölemez; umutsuzluk hiçbir zaman kendi dayanağı olan ben'in sonsuzluğunu yok edemez.¹²⁵ Etrafını saran umutsuzluktan kurtulmak için ölüme yönelen birey başarıya ulaşamaz çünkü umutsuzluğun böyle bir hastalık olduğu bu durumda ölüm, ölememektir.¹²⁶

“ ...ölüm kişinin son umudu haline gelecek kadar büyük bir tehlike olduğunda, umutsuzluk ölemiyor olmanın avutulmazlığıdır.”¹²⁷

Bireyin yaşadığı bu umutsuzluk duygusu bireysel olmakla birlikte aynı zamanda evrensel özelliğe de sahiptir. Bireyseldir, çünkü her bireyin hissettiği umutsuzluk duygusu farklıdır ve her birey umutsuzluğu farklı yaşar. Bununla birlikte umutsuzluğun üstesinden gelme süreci de öznedir. Kimi insan çok uzun süre umutsuzluğu aşmak için mücadele verir, kimi insan kısa sürede umutsuzluk duygusunu yener. Fakat aynı zamanda umutsuzluk evrenseldir. Sıradan insanların, umutsuzluğu istisna olarak görmesi büyük bir hatadır, aksine umutsuzluk kuraldır.¹²⁸

Her birey kendi bireysel umutsuzluğuna bir şekilde düşer. Bu duygudan kurtuluş olmadığı için bireyselliğinin yanında evrensel bir nitelik de taşır.

“ ... başın ister tacın pırlıltısını taşıyın ister basit insanların arasında kaybolsun, ister yalnızca günlerin sıkıntılarına ve alın terlerine sahip ol; ister dünya durduğu sürece ünün yüceltilsin, ister isimsiz ve unutulmuş olarak sayısız kalabalıkların içinde kaybol, ister seni kaplayan bu görkem tüm insansal betimlemelerini aşsın, ister insanlar, ne olursan ol seni yargıların en acısı, en alçaltıcısı ile vursunlar... yaşamın yalnızca umutsuzluğu taşıyorsa gerisinin hiçbir önemi yoktur! İster zaferler isterse yenilgiler söz konusu olsun, senin için her şey kaybedilmiştir, sonsuzluk seni artık hiç içine almaz, seni hiç tanımamıştır veya daha da kötüsü seni tanırken seni kendi 'ben'ine, umutsuzluğun 'ben'ine çiviler!”¹²⁹

Umutsuzluk hissinden kendisini soyutlayamayacağının farkına varan birey için tek çare bu duyguyu kabullenmektir. Kierkegaard da hayat benim için acı bir içecek

¹²⁴ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 26.

¹²⁵ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 26.

¹²⁶ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 29.

¹²⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 262.

¹²⁸ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 36.

¹²⁹ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 37- 38.

oldu, ama yine de onu ilaç gibi içmeliyim, yavaşça, yudum yudum ¹³⁰, diyerek umutsuzluğunu kabullenir.

“ Sanki insanın kaderini değiştirecekmiş gibi dünyada ağlayıp bağırmamanın işe yarayacağına inanmak için insan çok saf olmalı. En iyisi olanları olduğu gibi kabul etmek ve şikayet etmemek... Şimdi artık hiç bağırmıyorum.” ¹³¹

Umutsuzluk duygusunu aşabilmenin yolu, benliğin Tanrı'ya inanmasıyla mümkün hale gelebilir. Her birey hem kendiyle hem de Tanrıyla, iyi ya da kötü, münasebet halindedir. Tanrıyla ilişkisi kötü olan ve Tanrıya uzak olan birey umutsuzluk evresini daha zor atlatır. Benliğinden uzaklaşarak daha fazla sıkıntıya düşer. Tanrıyla ilişki içinde olan birey ise benliğini yitirmez ve Tanrıya olan inancı sayesinde güç durumdan kurtulabileceğine inanır. Umutsuzluğa düşse bile,

“ ...Tanrı için hiçbir şey olanaksız olmadığı için, Tanrı'nın insan zihni için imkansız, dolayısıyla da saçma olanı gerçekleştirebilecek kudrete sahip olduğuna inanarak, kişi bu dünya ile olumlu bir ilişkiyi yeniden kazanabilir.” ¹³²

Birey varoluşunu gerçekleştirme sürecinde zaman zaman Tanrıya yabancılaşabilir. Yabancılaşan ve Tanrısal alandan uzaklaşan birey korku ve sıkıntı duygularıyla yaşamaya başlar. Tanrıdan uzaklaşmasıyla birlikte doğru orantılı olarak umutsuzluğu da artar. Yabancılaşma konusuna Camus de felsefesinde yer vermiştir. Camus' göre insan üç şeye yabancıdır; kendisine, başkalarına ve dünyaya. Kişi ilk olarak kendisine yabancılaşır. Kendisini benimsememesi ve uzaklaşmasının akabinde başkalarına da yabancılaşır ve saçma duygusunun ortaya çıkmasına sebep olur. İçinde bulunduğu dünyayı saçma ve gereksiz olarak görür. Kierkegaard, bu duygudan uzaklaşmak adına '*Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*' kitabında, Tanrım, işe yaramaz şeyleri görmemize engel ol, senin tam gerçekliğini görmek için her şeyi gören gözler ver ¹³³, diyerek yakarıшта bulunur.

Tanrıya yakın olan, onunla ilişki içinde olan birey sezgi gücü sayesinde doğru olanı seçebilir. Negatif olan hislerini pozitive döndürebilir. Bunu başarabilmesi için de inancını sürekli yenilemesi gereklidir. İnancından kopmadığı ve yenilediği ölçüde birey olumsuzlukları ortadan kaldırabilir. Fakat bunu başaramayan kişi bu savaştan galip ayrılamaz ve mağlubiyetini umutsuzlukla yaşar. İyi olanı, doğru olanı seçeceğine dair

¹³⁰ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 370.

¹³¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 377.

¹³² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 26.

¹³³ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 15.

kanıt bulamaz ve evrende kendisini yapayalnız hissetmeye mahkum kalır. Tanrıya yakın olan birey için işler daha kolaydır, çünkü Tanrının verdiği manevi güç sayesinde umutsuzluğu aşabilir. Ama Tanrıya uzak olan birey yalnızlığının da esiridir.

“ Umutsuzluk ben bilincinin oranı ölçüsünde yoğunlaşır; ama ben, kendi ölçüsü oranında ve ölçü Tanrı olduğunda sınırsız bir biçimde yoğunlaşır.”¹³⁴

Kierkegaard için umutsuzluğu yenebilmenin yegane yolu Tanrıya duyulan inançtır ve iyi bir Hıristiyan olmak ön koşuldur. Hıristiyanlık inancına göre insan, günahkar bir varlık olarak dünyaya gelir. Günahkar olmasının sebebi ise Hz. Adem'e dayanır. Hz. Adem'in işlediği ilk günah sebebiyle adam oğulları da günahkar olmaya mahkum bırakılmıştır. Kişi, günahkarlığından kurtulmak için iyi bir Hıristiyan olmak zorundadır. Aksi takdirde günahkarlığı ve umutsuzluğu aşmak imkansızdır. Kierkegaard tam olarak Hıristiyan olunmadıkça insanın içinde her zaman bir umutsuzluk tohumu kalacağına inanır.¹³⁵

2.2. Etik Varoluş Alanında Özgürlük Ve Seçim

Aydınlatma filozoflarının idelerinin temelinde bireyi salt akıl sahibi bir varlık olarak görme fikri yatar. Aydınlanmacı düşünürler için birey akıl sahibidir ve akıyla hareket ederek eylemlerini icra eder. Akıl ve bilimin öncülüğüne dikkat çeken aydınlanmacılar için akıl, her alanda ön plandadır. Batıl inançları, dini ve özellikle Hıristiyanlığı insanlığın ilerlemesinin önündeki bir engel olarak görürler. Bu evrede din bile akıl süzgecinden geçirilir ve her şey akla indirgenir. Kierkegaard ise aydınlanma filozoflarına ve rasyonalizme karşı takındığı tavırla düşüncelerine yön vermiş bir düşünürdür. Kierkegaard için bireyin akıl sahibi olduğu doğrudur, buna karşı çıkılmaz; fakat bireyin salt akıl sahibi bir varlık olarak görülmesine itiraz eder. Kierkegaard'a göre birey akla sahip olduğu kadar değerler ve inançlara da sahiptir. Bunlarında göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Hegel'in akıl ve inancı uzlaştırma fikrine karşı çıkan

¹³⁴ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 91.

¹³⁵ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, 31.

Kierkegaard akıl ve inancın bir arada bulunamayacağını ve uzlaştırılamayacağını dile getirir. Aydınlanma filozofları dini öğeleri yok saymıştır; ama Kierkegaard için bireyin akli olduğu gibi bunun yanı sıra Tanrısı ve inançları da vardır. Bu açıdan bakıldığında inanç, kendisi için yaşamaya hazırlandığı ve kendisine akılcı olmayan bir bağlılık geliştirdiği bir şey olarak kabul edilmelidir.¹³⁶

“ Kierkegaard, bireyin yaşam içindeki tercihlerle yüz yüze kaldıklarını dolayısıyla farklı değerleri seçme olanağına sahip olduklarını savunduğu için bireyci bir düşündürür ve kolektivizmi reddeder.”¹³⁷

Bireye ve bireyselliğe büyük önem atfeden Kierkegaard için kolektivizmin bir önemi yoktur. Kolektivizme karşı çıkararak bireyselliğin gerekliliğini vurgular. Kierkegaard için birey gerek ahlaki değerler karşısında gerekse gündelik yaşamda hep kendi başına hareket eder, eylemlerini ve edimlerini bireysel olarak gerçekleştirir. Seçimleriyle de kendi benliğini ve özünü oluşturur. Bireysel fikirleri doğrultusunda özünü meydana getirir.

Özellikle ilgili düşünceleri bağlamında Kant ve Kierkegaard arasında farklar bulmak mümkündür. Ahlak konusunda Kant tüm insanlar için geçerli olan evrensel ahlaki değerlerin varlığından söz eder. Evrensel olarak tanımladığı ahlaki yasalara bütün bireylerin uymak zorunda olduğunu dile getirir ve bu kurallara '*kategorik imperatif*' adını verir. Tüm bireyler '*kategorik imperatif*' e uygun hareket etmek ve eylemlerini bu ölçüde gerçekleştirmek zorundadır. Kant açısından bunlar bütün insanlar için uyulması gereken nesnel ahlaki ölçütlerdir. Kierkegaard ise Kant'ın bu kolektif yaşamına karşı çıkararak nesnel hakikatin varlığını kabul etmez. Kierkegaard nesnel hakikat fikrini tam olarak reddetmez fakat ahlaksal varoluş alanında nesnel hakikatin uygulanamayacağını savunur. Kierkegaard'a göre dünyadaki nesnel olgular bireyi yönlendirmede etkili unsurlar değildir. Kant'ın savunduğu gibi ahlaki boyutta izlenmesi gereken tek bir akılsal ilke olsa bile tüm zorunluluğa karşı çıkan Kierkegaard, bireylerin kendi kararları olduğunu savunur.¹³⁸

Nesnel hakikate karşı çıkan Kierkegaard için 'öznellik hakikattir'. 'Öznellik hakikattir' ya da 'hakikat öznelliktir' ifadesi Kierkegaard'ın egzistansiyalist felsefesinde

¹³⁶ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 50.

¹³⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 72.

¹³⁸ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 74- 75.

önemli bir ifadedir.¹³⁹ Kierkegaard'a göre her birey kendi öznel varoluşunu deneyimler ve özünü, benliğini kendi başına oluşturur. Kierkegaard'ın 'öznellik hakikattir' ifadesiyle anlatmak istediği şey şudur; kişi için geçerli olan şeyler hakikati bireye verir. Önemli olan bireydir. Bireyin karar vermek için hiçbir nesnel ölçüte ihtiyacı yoktur ve her birey kendi yaşamına nasıl bir anlam katmak isterse ona göre davranır, kendi değerlerini ve aslında kendini seçer. Kendini gerçekleştirirken, biçimlendirirken, kendini de seçmiş olur. Varoluşunu da böylelikle gerçekleştirmeye başlar. Kierkegaard için tek anlamlı varlık var olan bireydir. Her birey kendi hayat yolunu kendisi seçmeli ve bu yolu takip etmelidir.¹⁴⁰

“ Nesnel vurgu **neyin** söylendiğindedir; öznel vurgu **nasıl** söylendiğindedir.”¹⁴¹

Kierkegaard için öznel hakikat kişinin nasıl yaşadığıyla ilgilidir, nesnel hakikat ise ne bildiği ve neye inandığıyla ilgilidir.¹⁴² Kierkegaard bireyin 'ne'ye inandığından çok 'nasıl' inandığıyla ilgilenir. Bu yüzden nesnel hakikatten ziyade öznel hakikate yönelir. Kierkegaard'ın Hıristiyanlık eleştirisinde de bu düşünce yer alır. Kierkegaard, kilisenin dogmalarına karşı çıkar ve Tanrıyla insan arasına hiçbir şeyin giremeyeceğini savunur. Hıristiyanlık inancının Tanrıyı nesneleştirmesine itiraz ederek inancın öznel temelli olduğunu ve bununla birlikte objektif olarak kavranamayacağını dile getirir. Aynı zamanda İsa'nın Tanrı ya da Tanrının oğlu olduğuna inanmaz. Tanrı'nın İsa'da vücut bulmasının hiçbir zaman akıl yoluyla kavranılmayacak ya da kabul edilemeyecek bir ikilem olduğunu düşünür.¹⁴³

Kierkegaard insanın salt rasyonel yönünü kabul etmekten çok inancına yönelir. İnanç, insanın Tanrıya karşı günah işlemiş olduğunun farkına varmasıyla başlar;

“ ... çünkü her günah Tanrı'nın önündedir veya daha doğrusu, insansal bir yanlışlığı günah yapan şey, suçlunun Tanrı karşısında olduğunun bilincidir.”¹⁴⁴

İnsan ve Tanrı arasına girecek hiçbir şey yoktur ve birey ancak inancını gerçekleştirdiği ölçüde kendisini yaşayabilir. Kişi, saçma ve umutsuzluklarla dolu olan bu evrede ancak Tanrıya olan inancı sayesinde doğru kararlar verebilir. İnanarak

¹³⁹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 85.

¹⁴⁰ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 71.

¹⁴¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 76.

¹⁴² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 91.

¹⁴³ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 12.

¹⁴⁴ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 77.

hayatını düzene sokar ve umutsuzluğundan bir nebze uzaklaşabilir. İnanç aynı zamanda yaşamın umududur ama insanın aklından dolayı değil sadece saçmadan dolayı.¹⁴⁵

Varoluşunu gerçekleştirmek isteyen insan seçim yapmaya mahkumdur. Seçimleri sayesinde benliğini oluşturur ve olmak istediği şey olur. Seçtikleri aracılığıyla rotasını belirler ve o doğrultuda hareket eder. Seçim konusunda ise birey tamamen özgür bırakılmıştır. Seçimleri için herhangi bir dayatma söz konusu değildir. Hatta seçmeme hakkına dahi sahiptir; fakat temelde seçmemek de bir seçimdir aslında. Birey seçim yapmayarak seçmemeyi seçer. Özgürlük beraberinde sorumluluğu da getirir. birey seçmek ya da seçmemeyi seçmekle birlikte ortaya çıkabilecek tüm sorumlulukları kabul ettiği ölçüde özgürdür. Kişinin eylemlerine anlam katan şey sorumluluğun üstlenilmesiyle doğru orantılıdır. İnsan dünyasındaki bu özgürlük ki bu seçim yapma özgürlüğüdür, mutlu bir olay değildir. Çünkü seçim yapan ya da yapmak zorunda kalan bire korku duyar. Seçimlerinin neticesini kestiremediği için endişeyle hareket eder. Kaygı hissiyle eylemlerini gerçekleştirir. Tabi ki kendisi için iyi olanı seçmeyi ister ama önünü net olarak göremez. Bu durumda da kendisi için en iyi olduğunu düşündüğü şeyi seçmeye çalışır. İnanç bu durumda devreye girer. Her insan az ya da çok Tanrıyla ilişki içindedir. Eğer kişi Tanrıya yakınsa, onun buyruklarına itaat ederek yaşıyorsa, Tanrının kendisine vereceği sezgi gücü sayesinde doğru olanı seçme olasılığı vardır. Böylelikle seçim yapmadan önce hissettiği olumsuz duygular olumluya dönüşür. İnancı sayesinde negatif duygulardan uzaklaşır. Fakat kişinin inancı sağlam değilse ve Tanrıya uzaksa, bu durumda iyi olanı seçeceğine dair hiçbir kanıt kalmaz ortada. Kaygı duygusuyla kendi başına başa çıkmaya çalışır. Birey, inancıyla korku ve kaygıyı aşabilir ama inancı olmayan bireyi kaygı duygusu iyiden iyiye sarar.

Kierkegaard için seçim yapmak kadar önemli olan bir şey daha vardır, o da seçimin yapıldığı andır. Her tercih bir an içerisinde gerçekleşir. Her birey seçimini bir an içerisinde yapar. An içinde verilen kararların neticesi ise tüm yaşam üzerinde etkilidir. Anda gerçekleştirilen seçimler hayatın geri kalanı için yol gösterici niteliktedir.

“ An hakkında doğru karar vermek kolay bir iş değildir ve elbette yanlış karara varan birinin tüm yaşamı boyunca düşeceği durum can sıkıntısıdır ancak.”¹⁴⁶

¹⁴⁵ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 24.

¹⁴⁶ Søren Kierkegaard, (1997), *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, Çev: Süha Sertabiboğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 134.

Bu can sıkıntısına kapılmak istemeyen birey, olasılıklar arasından kendisi için en iyi olduğunu düşündüğüne, en uygun olanına yönelmeli ve seçimini gerçekleştirmelidir. Bu da ancak inançla mümkündür.

Birey altı üstü bir seçim diyerek geçiştirmemelidir çünkü; kişiler yalnızca belirli eylemleri değil, aynı zamanda yaşam yollarını seçerler.¹⁴⁷ Yapılan eylemlerin, seçilen yolların tüm hayatı etkileyeceğini düşünerek adım atmalıdır birey. Verdiği kararların neticesini yaşamak zorunda olduğunu unutmamalıdır. Sorumluluklarını göz ardı etmeden yaşmalıdır. Fakat bu sorumluluk duygusundan kaçmak adına seçim yapmamak bir çözüm değildir. Birey, seçimlerinin neticesinden pişmanlık duyabilir ya da doğru olduğunu düşündüğü şeyin aslında yanlış olduğunun farkına varabilir. Tüm bunlar olasılıklardır ve birey bunları göze alarak hareket etmelidir. Seçimlerin sonucunda pişmanlıklar vardır, Kierkegaard bu durum için; yap ya da yapma; her ikisinden de pişman olacaksın, der.¹⁴⁸ Pişman olmaktan korkarak seçim yapmayan birey başkalarının seçimlerine boyun eğmek zorunda kalır. Seçim yapmanın kaçınılmazlığını ve zorunluluğunu farklı bir şekilde vurgulamıştır.

“ Kierkegaard onlara şöyle seslenir: “ Sen gerçekten de bir hiçsin; başkaları için sadece bir ilişiksin”... Herkesin maskesini çıkarmak zorunda olduğu bir gece yarısının geleceğini bilmiyor musun? Hayatın hep onu kandırmana izin vereceğine inanıyor musun? Bundan kaçınmak için gece yarısından önce sıvışabileceğini mi düşünüyorsun?”¹⁴⁹

Sorumluluk almaktan korkan birey seçim yapma sürecinde zor anlar geçirir. Seçimi esnasında doğru anı yakalayamayan birey için birçok fırsat anla birlikte yok olup gidebilir. Bu sebeple seçim yapma aşamasında anın önemi büyüktür ve doğru seçimlerin doğru anlarda yapılması gerekmektedir. Kierkegaard’a göre seçim yapmak ve zamanında seçim yapmak önemlidir.¹⁵⁰ Doğru zamanda seçimi gerçekleştirmediikten ya da fırsatı kaçırdıktan sonra seçim yapmak kişi için önemini yitirir. Ya da eline daha iyi bir fırsat geçebileceği umuduyla seçim yapmayan birey, seçimini gerçekleştirmeye karar verdiğinde geç kalmış olabilir. Sylvia Platen adlı şair *Sırça Fanus* isimli romanında seçim ve zamanın önemine dair şu ifadelere yer verir:

¹⁴⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 80.

¹⁴⁸ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 80.

¹⁴⁹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 81.

¹⁵⁰ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi* -20, 82.

“ Hayatımın hikayedeki gibi yeşil incir ağacı gibi önümde dallanıp budaklandığımı gördüm. Her dalın ucunda sanki olgun mor bir incir gibi mükemmel bir gelecek asılıydı ve beni çağırıyordu. Bir incir bir koca ve çocuklar, diğer bir incir başarılı bir profesör ve bir başka incir muhteşem bir editör, [...] ve bir başkası Avrupa ve Afrika ve Güney Amerika ve bir diğeri Constantin ve Sokrates ve Atilla ve garip isimler ve enteresan işleri olan başka bir sürü sevgili ve bir başka incir Olimpiyat bayanlar takımı şampiyonu ve bu incirlerin ötesinde tam olarak çözemediğim bir sürü başka incir daha. Kendimi ağacın altında oturup sırf hangi inciri seçmeye karar veremediğim için açlıktan ölüirken gördüm. İncirlerin her birini istiyordum ama birini seçmek geri kalanının tamamını kaybetmek anlamına geliyordu ve ben orada karar vermeden oturdukça, incirler birer birer buruşmaya ve kararmaya başladı ve tek tek her biri ayaklarımın dibine düştü”¹⁵¹

Kişi için kaçan fırsatların ya da başka bir deyişle gerçekleştirilmeyen seçimlerin daha iyi olmadığını bir garantisi yoktur. Yok olup giden fırsatlar kişi için çok iyi sonuçlar da getirebilir, çok daha kötü sonuçlar da taşıyor olabilir. Bunu teyit edecek ya da kişinin öngöründe bulunmasını sağlayacak nesnel ölçütleri bulmak imkansızdır. Bu yüzden seçimin kişi için iyi ya da kötü olduğunu bilmeye imkan yoktur. Kişi, yaptığı seçimin sonucundan memnun kalmasa bile yeni gerçekleştireceği seçim sayesinde olumsuzluğu olumlu hale getirebilir.

“ Hayatımızı nasıl yaşayacağımızı yönlendirecek mutlak doğrular, mutlak değerler yoktur. Aksine her birey neyin uğruna yaşamaya ve ölmeye değer olduğuna kendisi karar vermelidir.”¹⁵²

İyi bir seçimi gerçekleştirmek için nesnel bir ölçüt olmadığından dolayı inanç ve ahlak, yine bireyin karşısındadır. Seçimlerinde özgür olan birey inancı aracılığıyla doğru olanı seçmeye yönelir ve bu sayede ahlaklı bir yaşam sürer. Tanrının inayetiyle birlikte kendisi için en iyi olanı seçen birey umutsuzluk, kaygı ve korku gibi olumsuz duygularından arınarak özünü dilediği gibi oluşturur ve mutlu bir yaşam sürer.

¹⁵¹ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 81- 82.

¹⁵² Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARTRE VE KIERKEGAARD'IN ÖZGÜRLÜK SORUNUNA ETİK VE ONTOLOJİK YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Sartre ve Kierkegaard, bireyin özgür olması konusunda hem fikir olup aynı yolda yürümelerine rağmen, bu özgürlüğü elde etmeleri hususunda yol ayrımına girerler.

Sartre için özgürlük insanla eşdeğerdir. Sartre'ın özenle vurguladığı gibi özgürlük insanın özünü oluşturur. Var olan tüm varlıklar arasında özgür olan ve özgürlüğünün farkında olan tek varlık insandır. İnsan, özgür iradesi aracılığıyla kendi doğasını belirler. Olmak istediği kişi olur. Özü itibariye özgür olan birey, bu özgürlüğü sayesinde bulunmak istediği konuma ulaşır. Özgürlük, kişi için sonradan kazanılan ya da ona verilen bir değer değildir. Kişi zaten özü itibariyle özgürlüğe sahiptir. Hatta bu özgürlük bireyin isteği dışında mevcudiyetini sürdürür, kişi özgürlüğe mahkumdur. Mahkum olduğu bu özgürlük sayesinde kendisini yaratır ve forma sokar. Sartre'ın bu konuyla ilgili düşünceleri *Toplu Oyunlar* adlı eserinin '*Sinekler*' oyununda, Tanrı Jüpiter ve Orestes arasındaki diyalogda şu şekilde aktarılır;

“ ORESTES: ... Ama beni özgür yaratmamalıydın.

JÜPİTER: bana hizmet edesin diye verdim özgürlüğünü.

ORESTES: Olabilir, ama senin aleyhine döndü ve biz buna karşı hiçbir şey yapamayız, ne sen, ne de ben.

ORESTES: Ne Efendi, ne de köleyim Jüpiter. Ben kendimin özgürlüyüm. Sen beni yaratır yaratmaz, sana ait olmaktan çıktım.”¹⁵³

Sartre için birey Tanrıdan bağımsız olarak varoluşa sahiptir. Sartre, bireyi Tanrı dışında tasarlar. Çünkü Sartre için Tanrı ve özgürlük ideleri aynı yerde bulunamaz. Tanrı, özgürlüğün önünde bir engel gibidir. Tanrının var olduğu fikri Sartre için sorun teşkil etmektedir. Çünkü sonsuz seviyede kudret sahibi olan Tanrı, insanı yaratma sürecinde ona dilediği kadar yazabilir ve insan hayatına müdahale edebilir. Tanrı kendi istek ve arzusu doğrultusunda yaratmış olduğu insana bir hayat verebilir ve vermiş olduğu, kendi yarattığı bu öze dilediği gibi müdahale edebilir. Böyle bir durum söz konusu olduğu takdirde, yani Tanrının daimi müdahalesi olduğu müddetçe, kişi dilediğini gerçekleştiremez ve özgür olamaz. Özgürlük idesinin boy gösterebilmesi için Tanrısal müdahalenin tamamıyla göz ardı edilmesi gerekmektedir. Kişi ancak ve ancak bu şartla özgür olabilir. Bu açıdan Sartre, Tanrının varlığına ve yol göstericiliğine inanmaz. Sartre perspektifinden bakıldığında Tanrı, kişinin özgürlüğüne müdahale eden, onu kendi arzuları doğrultusunda yönlendiren, adeta bir kukla gibi oynatan bir varlıktan başka bir şey değildir. Fakat Sartre, tüm bu müdahalelere karşı çıkar. Bireyin tamamen özü itibarıyla özgür olduğunu savunarak tanrı idesini reddeder ve ateizme yönelir.

Sartre için birey özgürdür, kendisine dışarıdan komutlar vererek yönlendirecek tüm değerlerden bağımsızdır.

“ ... Tanrılar ve kralların acı sırrı. İnsanların özgür olmaları. İnsanlar özgürdürler Episte. Bunu biliyorsun, ama kendileri bilmiyor.”¹⁵⁴

Özgür olan ve bunun farkında olan insan seçimler yapmaya yönelir. Seçtikçe özünü oluşturmaya başlar. Özgürlüğünün getirdiği sorumluluk duygusuyla seçmek zorunda kalır. Sartre Tanrı idesinden bağımsız olarak tasavvur ettiği bireyi salt akıl sahibi olarak görür. Sartre için aklını kullanan insan özgürlüğü sayesinde seçime yönelerek hayatına yön vermeye başlar. Olmak istediği konuma ulaşmak adına birçok

¹⁵³ Sartre, *Toplu Oyunlar- Sinekler*, 268.

¹⁵⁴ Sartre, *Toplu Oyunlar- Sinekler*, 242.

tercihte bulunur. İnsanın kendi üzerinde yaptığı özgür seçim, alın yazısı dediğimiz şeyle tümüyle özdeştir.¹⁵⁵

Birey kendi alın yazısını kendi yazar. Seçtikleriyle kendine bir öz inşa eder ve ona uygun yaşar. Kendisine verilen belirli kalıplar yoktur ortada, bu yüzden her şeye kendi çabasıyla sahip olmaya çalışır. Önceden verilmiş bir öz olmadığından dolayı kendi özünü inşa eder. Sartre'ın 'olduğum şey değil, olmuş olduğum şey'¹⁵⁶ ifadesiyle anlatmak istediği de budur. Varoluşunu özünden önce gerçekleştiren insan önce varolur, sonra seçimleri ve özgür iradesiyle özünü belirler. Birey için *varoluş özden önce gelir*. Ontolojik olarak ortaya çıkan birey, özünü kendi isteği doğrultusunda kendi seçimleriyle belirler. Varoluşunu anlamlandırma sürecinde özüne dilediği formu verir.

Belirli bir öze sahip olmayan birey yalnızlığı hissetmeye başlar. Sartre, ben kendimin şahidiyim diyerek tek başınalığı dile getirir. Özgürlüğü bireye verilen bir armağandır, fakat özünü oluşturma aşamasında özgürlük hissi bireyi rahatsız etmeye başlar.

“ ORESTES: ... birdenbire, özgürlüğüm üzerime abandı ve donduruverdi beni... senin küçük ve zararsız dünyanın ortasında yapayalnız buldum kendimi, gölgesini yitirmiş bir insan gibi: hiçbir şey yoktu artık gökyüzünde, ne iyilik, ne de kötülük, ne de bana emir verecek biri.

JUPİTER: ... Unutma Orestes: benim sürümdeydin, benim koyunlarımın arasında, benim tarlalarımında otluyordun. Özgürlüğün seni kemiren bir uyuzdan başka bir şey değil, bir sürüngenden başka bir şey değil.”¹⁵⁷

Birey için özgürlük mahkumiyettir. Bir kez özgürlüğe temas etmiş birey için artık kurtuluş yoktur. Zorunluluğu olan bu özgürlükle yaşamak zorundadır. Sahip olduğu bu özgürlük bireyi seçim yapmaya yöneltir. Özüne ulaşmak isteyen birey seçtikleriyle bu özü meydana getirir. Bireyin, dilediğini seçmek ya da seçmemek konusunda hiçbir sınırı yoktur. Fakat gerçekleştirilen seçimler imkanlar dahilinde olduğu için kısmi de olsa sınırlamaya maruz kalır. Seçimini gerçekleştirme aşamasında dayanacağı hiçbir ilahi güç olmadığından dolayı kişi kendini yalnız hisseder. Yaşadığı ve içinde bulunduğu dünyaya fırlatılıp atıldığı düşüncesi yerleşir bireyin aklına. Var olduğu bu dünyada tamamen başıboştur ve davranışlarını sınırlayıcı hiçbir gücün

¹⁵⁵ Sartre, *Baudelaire*, 163.

¹⁵⁶ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 116.

¹⁵⁷ Sartre, *Toplu Oyunlar- Sinekler*, 269.

denetimi altında değildir. Özgürlüğü aracılığıyla seçim yapan birey, seçtikleriyle yaşamaya devam eder.

Seçimlerin neticelerinin öngörüsü mümkün değildir. Birey tercih ettiği şeyin kendisi için iyi ya da kötü olduğunu önceden bilemez. Sadece iyi olanı ya da iyi olduğunu düşündüğü şeyi seçer. Seçmediği sürece her olasılık mümkünlüğünü korur ama özü gereği seçim yapmak zorundadır.

“ Ben yaptıklarımın hepsini, hiç uğruna yapıyorum; sanki birileri hareketlerimin devamını, sonucunu benden alıyor; yaşamımda her şey, sanki ben onları yeniden, bir daha yapabilirmişim gibi gelip geçiyor. Çaresiz geri dönülmez bir şey yapabilmek için neleri feda etmem gerek, bilmiyorum.”¹⁵⁸

Birey seçimlerinin sonuçlarını bilemediği için bazı zamanlarda bu seçimler hüsrarla sonuçlanır. Olmasını istediği konumda olmaz ya da bireyin seçimini beklentileri karşılamaz. İnsanın başına dilediği şey değil de, bambaşka bir şey gelir. Bunun sebebi de diğer insanlardır. Çünkü hayatta kişinin kendisinin dışında başkaları da vardır. Yaşadığı dünya salt bireyin kendisine ait bir dünya değildir. Tıpkı kişinin kendisi gibi başkaları da kendi hayatını kazanmak adına seçimler gerçekleştirir. Bu seçimler de kişinin kendi seçimi üzerinde etki yaratabileceğinden dolayı, bireyin tüm seçimlerinin sonuçları istediği doğrultuda neticelenmez. Bireyin kendisi dışında başkalarının, Sartre’ın deyimiyile ‘öteki’lerin olduğunun farkına varması sıkıntı verici bir durumdur. Kendisini, kendi dünyasının merkezine yerleştiren özne her şeyin kendi etrafında döndüğünü ve kendisi için var olduğunu düşünür. ‘Öteki’leri fark etmeye başladığında ise dünyasının aslında o kadar da geniş olmadığını hisseder. Her bir ‘öteki’nin aslında birer ‘ben’ olduklarını idrak eder. Her ‘ben’, kendi ‘ben’inin yaratmak için uğraş gösterir ve her ‘ben’, ‘öteki’ler için aslında birer ‘öteki’dir.

‘Öteki’lerden kaçanın ya da ayrı bir hayat sürmenin mümkün olmadığını anlayan bireyin durumu kabullenmekten başka çaresi yoktur. Kendini ‘öteki’lerden soyutlayamayan birey, diğerleriyle birlikte yaşamına devam eder. Artık tek başına olmadığının farkında olduğu için seçimlerini gerçekleştirme aşamasında salt kendini değil, başkalarını da düşünür. Çünkü bireyin aslında kendisi için yaptığı her seçim başkalarını da etkiler. Toplum içinde yer alan birey her seçimini yine toplum içinde

¹⁵⁸ Özcan, *Jean- Paul Sartre’in Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, 38.

gerçekleştirir. Bu sebeple başkaları da bu seçimlere müdahil olmak zorunda kalır. Sartre bu durumu 'bireysel edimler bütün insanlığı bağlar' cümlesiyle ifade eder. Bireysel gibi görünen tüm davranışlar temelde herkesle ilgilidir. Şahsi gibi görünen en basit ve ufak eylemler bile diğerlerini etkiler. Bu yüzden seçim yaparken bu durum göz önünde tutulmalı ve buna göre hareket edilmelidir. Atılan her adımın başkaları için de önem taşıdığı göz ardı edilmemelidir.¹⁵⁹

Attığı her adımda başkalarını da düşünmek zorunda kalan birey için işler daha da zorlaşır. Kendi sorumluluğunun üstesinden gelmek için uğraşan birey, başkalarının varlığının farkına vardığı an itibariyle onların sorumluluklarını da üstlenmiş olur. Bu ağır sorumluluk duygusu altında ezilir. Özgürlüğünden dolayı sahip olduğu sorumluluk hissi kişinin bunalmasına yol açar ve onda bulantı duygusunu uyandırır. Bu duyguyla birlikte birey umutsuzlaşır ve içine kapanır. Bu tarz bir umutsuzluğu yenmek ise yine seçimle mümkündür.

Sartre'ın insan ve özgürlüğü bir görmesi ve eşdeğer tutması fikri Kierkegaard için geçerli değildir. Kierkegaard, Sartre'ın aksine Tanrıdan bağımsız bir insan tasarlamaz. Kierkegaard'da birey Tanrıyla ilintilidir. Aslında her iki düşünür için de birey önem taşır ve ön plandadır. Sartre bireyi salt akıl sahibi olarak tanımlar. Akıl aracılığıyla seçen bireyin özünü oluşturduğunu ve benliğini elde ettiğini savunur. Kierkegaard ise bireyin akıl sahibi olduğunu yok saymamakla birlikte bireyin salt akıl sahibi olduğu fikrine karşı çıkar. Kierkegaard için birey akıl sahibi olmasının yanı sıra Tanrıya da sahiptir, Tanrıyla ilişki halindedir. Kierkegaard'a göre insan özgürlüğün ve zorunluluğun bir sentezidir.

Özgürlük idesi Sartre gibi Kierkegaard'da da ön plandadır. Kierkegaard'da tıpkı Sartre gibi bireyin özgür olduğunu savunur. Fakat bireyin özgürlüğü Sartre'ın savunduğu gibi Tanrıyı yok saymayla, onun değerlerine karşı gelmeyle gerçekleşmez. Özgürlük denilen şey seçim özgürlüğüdür. Varlık sebebi Tanrı olan birey özgür iradesiyle seçim yapar. Ama bu seçimini gerçekleştirme esnasında Tanrıdan kopmaz ya da ondan uzaklaşmaz. Aksine Tanrıya yakın olan birey seçimlerini gerçekleştirirken Tanrıya yönelmesiyle ve onun yol göstericiliğiyle daha doğru kararlar verir.

¹⁵⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 312- 314.

Kierkegaard için doğumuyla birlikte günahkar olarak dünyaya gelen insan, günahkarlığından kurtulmak için seçim yapar. Kendisini yaratan Tanrıya dönmek için uğraşır. Tıpkı Sartre gibi Kierkegaard da seçimlerin sonuçlarının önceden tahmin edilemeyeceğini düşünür. Seçimlerin yapıldığı esnada sonuç muammadır. Sonucunu bilmediği şeyi seçmek durumunda kalan birey bunalır. Sartre için bu bunalımdan kurtulmanın yolu yine seçim yapmaktan geçer. Sonucunu ön göremediği seçenekler arasından sürekli tercihte bulunmak zorunda kalır insan. Kierkegaard için de sonucun tahlili mümkün değildir, fakat Kierkegaard bu durumda Tanrıya yönelmek gerektiğini savunur. Kişi Tanrıyla arasındaki bağ sayesinde iyi olana yönelebilir. Umutsuzluk hissine kapıldığı an Tanrıya yönelerek, Tanrı sayesinde bu duyguyu aşabilir. Tanrıya ve Tanrısal olana yönelerek korku ve kaygı duygularının üstesinden gelebilir.

Kierkegaard için özgürlük hem ontolojik hem de teolojik temele dayanır. Birey, hem varoluşu ve varlığa gelişi bakımından özgürdür; hem de bu özgürlüğü Tanrıyla ilintili olmayı gerektirir. Özgürlük bireye Tanrı tarafından verilmiştir. Sartre ise özgürlüğü insanla eşdeğer tutar ve salt ontolojik temele dayandırır. Sartre için birey ontolojik açıdan tamamen özgürlüğe sahiptir. Bu özgürlüğü dilediğince kullanabilir. Bağlı olduğu hiçbir ulvi ve transendental güç mevcut değildir.

Sartre'daki Tanrı yoksa insan özgürdür idesi Kierkegaard'da insan özgürse Tanrı vardır olarak karşımıza çıkar. Kierkegaard, Sartre'ın Tanrıyı insanın önündeki bir engel gibi görmesine karşı çıkar. Kierkegaard için insan özgürlüğünü Tanrıya borçludur. Tanrı, insanı yaratırken özgür yaratmıştı ve seçimleri için ona özgürlüğünü vermiştir. Bu sebeple özgür olan insanın Tanrıdan kopması değil, ona daha çok bağlanması gerekir. Özgürlüğünün sebebi olan Tanrıya yaklaşması gerekir.

Özgürlüğünün beraberinde getirdiği sorumluluğu da üstlenmek durumunda kalan birey seçim yaparken korku ve kaygı duygusuna kapılır. Daha iyi olanı seçmeye çalışması ve sorumluluk hissi kişiyi baskı altına alır. Sartre'ın iddia ettiği 'bireysel edimler bütün insanlığı bağlar' fikrine itiraz eden Kierkegaard için her birey kendi başına vardır. Tamamen öznelliği savunan Kierkegaard için kendi sorumluluklarından kaçmak isteyen birey topluma yönelir. Kierkegaard perspektifinden bakıldığında varoluş bireysel olarak gerçekleşir ve seçimler de bu ölçüde bireyseldir. Her birey kendi seçimini yapar ve kendi seçimini yaşar. Umutsuzluk hissini kendi içine ve Tanrıya yönelerek sıkıntılarını atlatır.

Özgürlüğün yoldaşı olan sorumluluk Sartre için kişide bulantı duygusunun açığa çıkmasına sebep olur. Tek başınalığın vermiş olduğu duyguyla hem kendi sorumluluğunu hem de başkalarının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalan birey bulantı duymaya başlar. Varoluşu onu bunaltır. Varoluşu anlamsız olarak gören ve bu dünyaya fırlatılıp terk edildiğini düşünen birey ne yapacağını ve nasıl kurtulacağını bilmeden bu duyguyla mücadele eder. Sartre; bana bir hiç uğruna verilmiş hayat karşısında şaşırılmış durumdayım, ¹⁶⁰ diyerek içinde bulunduğu durumu aktarır. Seçimleri yüzünden bulaştığı bu durumdan yine seçim yaparak kurtulmaya çalışır. Kierkegaard ise sorumluluk duygusunu tanımlarken korku ve kaygı ifadelerini kullanmayı uygun bulur. ¹⁶¹ Kierkegaard için seçim yapma fikri özgürlüğü ve beraberinde sorumluluğu da ifade ettiği için birey korku duyar. Hissettiği kaygı onda umutsuzluğun oluşmasına sebep olur. Fakat Kierkegaard'ın bireyi Sartre'm bireyi gibi kendisini yapayalnız hissetmez. Kierkegaard'ın bireyinin sığınacağı bir Tanrısı vardır. Birey kendini yalnız hissettiğinde içinden çıkamadığı zor durumlarda Tanrıya sığınarak, Tanrının inayetiyle umutsuzluğu aşabilir.

Netice itibariyle çıkış noktaları açısından aynı başlık altında yer alan Sartre ve Kierkegaard, egzistansa yaklaşım biçimleri açısından birbirlerinden ayrılarak farklı kullarlarda yollarına devam ederler. Öz- varoluş arasındaki ilişkiyi ele alarak egzistansiyalizmde ön saflara çıkan iki düşünür, özellikle özgürlüğün elde edilmesi ve kullanılması konusunda ayrılır. Sartre özgürlüğü ontolojik olarak ele alarak, kişinin özü olarak görüp, bireyden ayrı düşünmezken; Kierkegaard özgürlüğün teolojik boyuttan sınırlamayacağını ve özgürlüğün Tanrı tarafından kişiye verildiğini iddia eder. Sartre bireyin özgürlüğünü savunmak adına Tanrıyı yok sayarken, Kierkegaard özgürlüğün kişiyi Tanrıya yakınlaştırdığını savunur. Bir diğer egzistansiyalist düşünür Gabriel Marcel da tıpkı Kierkegaard gibi özgürlüğün Tanrıdan kopuşla değil, Tanrıya yönelmeyle kavrandığını dile getirir. ¹⁶²

Farklı yolları takip etseler de gerek ateist gerekse teist filozoflar bireyin özünün kendilerine bağlı olduğunu kabul ederler. Varoluş özden önce gelir idesini benimseyerek bu doğrultuda hareket ederler. Egzistansiyalist düşünürler için kişiye önceden verilmiş bir öz yoktur. Birey özü yaratıldıktan veya belirlendikten sonra varlığa

¹⁶⁰ Sartre, *Bulantı*, 202.

¹⁶¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 608- 609.

¹⁶² Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 683- 684.

getirilmez, varoluğu gerçekleşmez. Tam aksine kişi önce var olur, daha sonra seçimleriyle kendi özünü oluşturur. Bulunmak istediği konumda ve olmak istediği kişi olur. Seçimleri aracılığıyla özüne yöne çizer ve forma sokar.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan özgürlük problemi hakkında yıllar boyu tartışılmış, bir kalıba sokulmaya çalışılmış, insan zihnini meşgul eden ve etmeye devam eden kavram. Özgürlüğe dair konuşulmuş veya konuşulacak birçok şey var. Biz, bu geniş yelpaze arasından egzistansiyalist filozoflar içinde kendini en çok duyurmuş olan Søren Kierkegaard ve Jean-Paul Sartre'ın bakış açılarıyla özgürlüğü tartışmaya çalıştık.

17. yüzyılda boy göstermeye başlayan ve 1800'lü yıllarda sanayi devrimiyle birlikte ön plana çıkan egzistansiyalizm akımı sanayi devriminde oluşumunu tamamlayan topluma yönelmiştir. Sanayileşmeyle birlikte toplumda meydana gelen deformasyon, toplumsal yapının alt üst olmasına ve bireylerin birbirlerine yabancılaşmasına sebebiyet vermiştir. Hayat algısının değişmesi bireyi tüketime zorlamış ve bunun neticesinde tüketim toplumu haline gelen birey varoluşunun anlamını unutmaya başlamıştır. Egzistansiyalizm akımı tam da bu noktada bireye yönelerek var olan değerler bunalımını yıkma gayreti göstermiştir.

Egzistansiyalist filozoflar, bireyi ele alış biçimi ve insana verdikleri değer bakımından diğer felsefi akımlardan sıyrılarak farklılıklarını göstermişlerdir. Bireyi nesneleştirme düşüncesinden uzak durarak insan doğasını anlamaya çalışmışlardır. Öznellik ve bireysellik idelerini öne çıkararak bireye yönelmişlerdir. Öz- varoluş ilişkisini çıkış noktası olarak benimseyen varoluşçular, varoluşun gerçekliği konusunda hem fikir olsalar da gerçekleşen bu varoluşun oluşumu konusunda fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Teist ve ateist kanat olarak ayrılan egzistansiyalistlerden Gabriel Marcel,

Karl Jaspers ve Søren Kierkegaard'ın da içinde yer aldığı düşünürler teist kanatta yer alırken; Nietzsche, Albert Camus, Heidegger, Sartre gibi düşünürler ateist kesimde adlarını duyurmuşlardır.

Varoluşçuluğun mimarı olan Kierkegaard'ın içinde yer aldığı teist kanat için insanlar Tanrı tarafından belirlenmiş ve önceden atfedilmiş bir öz yaşamazlar. Birey, bilinç sahibidir ve bu bilinci sayesinde eylemlerini gerçekleştirir. Bilinç sahibi olan birey Tanrının varlığına dair bir işaretir. Bireyin Tanrıya yönelmesiyle varoluş gerçekleşmeye başlar. Varoluşunu gerçekleştiren birey seçimleri aracılığıyla özünü oluşturmaya yönelir. Akıl sahibi olan birey akli aracılığıyla özünü meydana getirir. Aklını kullanarak gerçekleştirdiği seçimler doğrultusunda özünü oluşturur. Fakat bireyin salt akıl sahibi olması düşüncesi Kierkegaard için eleştiri konusu teşkil eder. Kierkegaard bireyi ön plana çıkararak akıl sahibi olmasını doğru bulur fakat aydınlanmacı düşünürlerin yaptığı gibi salt akıl sahibi olarak görülmesine karşıdır. Kierkegaard için kişinin aklının yanında inançları da vardır. Birey, Tanrı sayesinde aklını kullanma fırsatı bulmuştur. Bu sebeple gerçek varoluş süreci akli olarak değil, içsel olarak keşfedilen bir süreçtir.

Ateist kanatta yer alan filozoflar ise bireyin varoluş sürecinde Tanrıya yer vermezler. Bu filozoflar arasında en önemlilerinden biri olan Sartre'ın bireyi, bu dünyaya fırlatılmış ve terk edilmiştir. Tamamen bir başına kalmış olan bireyin sığınacağı hiçbir liman yoktur. Kendi özünü nasıl yaparsa, kendisini nasıl gerçekleştirirse öyle olacaktır. Ne olmak ve ne yapmak istediğine karar veren birey istek ve arzuları doğrultusunda seçim yapmaya yönelir. Seçimleriyle kendi özünü şekillendirir. Varlık olarak dünyaya atılan insan geleceği hakkında projeler tasarlar. Varoluşuna ulaştıktan sonra özünü inşa etme aşamasına girer.

Sartre ve Kierkegaard aynı noktadan yola çıkan ama farklı yolları takip eden iki filozoftur. Her ikisi de varoluşu bir süreç olarak tanımlar. Her an gerçekleştirilen yeni seçimlerle, bireyin kendi varoluşunun devamını sağladığına inanırlar. Varoluş bireye olmuş bitmişliği değil, aralıksız olarak devam eden devinimi anlatır. Özgürlüğe yaklaşım biçimleri hususunda ayırım yaşamaya başlar Sartre ve Kierkegaard.

Sartre özgürlüğü ve insanı eş değer olarak görür. Bireyin özünün özgürlük olduğunu savunur. Özgürlüğün birey için bir zorunluluk olduğunu dile getirirken, bireyin özgürlüğe sahip olmama özgürlüğüne sahip olmadığını iddia eder.

“ Her zaman özümün ötesinde, eyleminin nedenlerini ve dürtülerinin ötesinde var olmaya mahkumum; özgür olmaya mahkumum. Bu, özgürlüğüme kendisinden başka sınırlar bulunamayacağını veya özgür olmaktan vazgeçmekte özgür olmadığımız anlamına gelir.”¹⁶³

Sartre için özgürlüğün kabulü öncelikle inançtan uzaklaşmayı gerektirir. Sartre’ın düşüncesi bu bağlamda Tanrıyı reddederken, insanı reddetmeyen bir ateizm düşüncesidir. Bireyin özgürlüğünü yaşatmak adına Tanrı ve inançtan uzaklaşan Sartre, tamamıyla bireye ve bireyselliğe yönelmiştir. Kişi, olanaklara doğru yönelmek ve kurduğu tasarıları gerçekleştirmek adına eylemlerde bulunmak durumundadır. Sürekli kendini meydana getirme ve kendini oluşturma çabasında olan birey seçimlerinde özgürdür ve bu özgürlüğe mahkumdur. Daimi olarak projeler kurarak olduğu şeyin ötesinde var olmaya çalışır. Çünkü birey olduğundan başka türlü de olabileceğinin bilincindedir. Kendisinin belirlediği bir amacı, önceden tasarladığı bir seçimi gerçekleştirerek kendi varoluşunu gerçekleştirir. Birey yaşadığı dünyaya gelmiş olmayı kendi seçmemiş olabilir ama asıl özgürlük nasıl bir dünyada yaşarsa yaşasın, bireyin yaşadığı dünyada kendisini seçmesidir. Gerçek birey varoluşunu tamamlamayı başarabilen bireydir.

“ Sahici birey, şu halde, kendisine ne yapmakta olduğunu veya ne tür bir varlık haline geldiğini açık seçik olarak görme fırsatı tanıyan, kendini hiçbir şekilde aldatmayan, toplumun şöyle ya da böyle empoze ettiği yabancılaşma türlerine karşı koymaya çalışan, özgürlüğünü ve insani durumunun kendisine getirdiği sınırlamaları kabul ederek kendisine yabancılaşmayan, kısacası “gerçek bir insan haline gelebilen” bireydir.”¹⁶⁴

Farkındalaşan birey için varoluş süreci başlamış demektir. Kendisinin ve çevresinin farkına varmasıyla birlikte bakış açısı da farklılık gösterir. Daha derinlemesine ve irdeleyerek yaşamaya başlar. Sartre bu sürecin başlangıcını *Bulantı* eserinde şu cümlelerle dile getirir; kitabın başkahramanı olan Roquentin değişen bir şeyler olduğunun farkındadır, bu değişimi aramaya yönelir ve bu doğrultuda sorgulamaya başlar. Önce kendinde, sonra da çevresinde arar farkındalığı ve şu sonuca varır;

¹⁶³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 128.

¹⁶⁴ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1169.

“ Sanırım değişen benim: Bunu anlamak güç değil, hoş da değil elbette. Başka çıkar yolu yok, bu değişmelerin benden olduğunu kabul etmem gerekiyor.”¹⁶⁵

Bilinçli bir şekilde hareket ederek varoluşunu gerçekleştiren birey bulantı duygusuyla yüzleşir. Izdırıp verici bilinçten daha beter olan bulantı ¹⁶⁶ hissine yakalanır. Özgürlüğünden dolayı duyduğu sorumluluk hissi kişiyi buna sürükler. Özgür olmaya mahkum olan insanın omuzları üzerinde tüm dünyanın sorumluluğunu taşıması söz konusudur. Kendi varlığının farkına varan ve bunu bulantı duygusuyla hisseden birey sorumluluğunu da üstlenmeye başlar. Başta yalnızca kendisinden sorumlu olduğunu düşünse de zaman içinde bu sorumluluğun salt kendisiyle sınırlı olmadığını idrak eder. Kendisini merkezine yerleştirdiği dünyanın aslında ‘öteki’lerin de dünyası olduğunu anlamaya başlar. Bu durumda bulantı duygusu daha da fazla sarar bireyin benliğini. Kendi sorumluluğuyla birlikte ‘öteki’lerin de sorumluluğunu zaruri olarak kabul etmek durumunda kalır. Özgürlüğünün sınırı olduğunu kavramanın, daha doğrusu ‘öteki’lerle paylaşmak durumunda kaldığı dünyada yeterince özgür olmadığını ve her istediğine kavuşamamanın verdiği sıkıntıyla yaşamına devam eder. Aslında özgür olmak kişinin istediği şeyin elde edilmesi değil, kişinin istediği şeyi tanımlaması anlamına gelir. ¹⁶⁷ Birey her istediğini elbette ki elde edemez. Elindekilerle yetinmeyen birey hep daha fazlasını istediği için daha çok seçer. Daimi olarak seçimlerini gerçekleştirerek kendini ve özünü oluşturmaya çalışır.

“ İnsan ne kadar saçma! Onlar hiçbir zaman sahip oldukları özgürlükleri kullanmazlar, sahip olmadıklarını isterler. Düşünme özgürlükleri var, ama konuşma özgürlüğü isterler.” ¹⁶⁸

Seçim sürecinde Kierkegaard’da Sartre’in aksine Tanrı idesi ön plandadır, ama Kierkegaard kaderciliğe karşıdır. Kierkegaard için insanların belirlenmiş kaderleri yoktur, yalnızca yaratıcı Tanrıya yönelen birey iyi olanı seçebilir. Seçim süreci başlı başına sıkıntılı ve umutsuz bir süreç olduğu için kişiyi bunalmaya yöneltir ve karamsar hale getirir. Neyi seçeceğini, kendisi için en iyisinin hangisi olduğunu tam olarak tahlil edemeyen birey ikilemde kalarak güç duruma düşer. Seçim süresi boyunca yaşanan ve Sartre’in bulantı olarak tasvir ettiği duygudan Kierkegaard umutsuzluk olarak bahseder. Seçim aşamasındaki umutsuzluk duygusunun üstesinden gelebilmenin yolu Tanrıya yönelmektir.

¹⁶⁵ Sartre, *Bulantı*, 10.

¹⁶⁶ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 123.

¹⁶⁷ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 364.

¹⁶⁸ Gödelek, *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi -20*, 364.

“ Hiçbir şey amaçsız var olamaz. Demek benim varoluşumun da bir amacı var. Hangi amaç? Bilmiyorum bunu. Demek bunu belirleyen ben değilim. Demek benden daha bilgili birisi belirlemiş bunu. Öyleyse bu *birisi*'ne beni aydınlatması için yakarmam gerek. Benimsenecek en bilgece yol bu.”¹⁶⁹

Tanrıya yönelen ve ona sığınan birey umutsuzluğu aşabilir. Varoluşunun getirdiği sorumluluk ve umutsuzluk hissinden Tanrının inayetiyle kurtulabilir. Sartre bu noktada bireyi yalnız bırakır. Tanrı düşüncesini felsefesinden soyutladığı için, birey seçim sürecindeki zorluğu kendi başına aşmak durumundadır. Sonucunu bilmediği seçimleri gerçekleştirmek mecburiyetinde kalır. Sartre'ın bireyi bu aşamada kendi başınadır ve sığınacağı bir liman yoktur. Kierkegaard'da bireyin yöneleceği bir Tanrısı vardır. Özünü oluşturmak adına seçim yapmak zorunda kalan birey hem Sartre'da hem de Kierkegaard'da seçim yapmak ya da yapmamak konusunda özgürlüğe sahiptir. Seçim yapmaktan kaçabilir, seçmemeyi de seçebilir. Mehmet Emin Özcan'ın deyimiyle kaçmak, bilincin varlık karşısında bir önlemdir.¹⁷⁰ Bilinç sahibi olan birey kaçarak uzaklaşmayı deneyebilir fakat dünyada olmak, dünyadan kaçarak kendine yönelmek değil, dünyanın geleceği olan bir ileriye yönelmektir.¹⁷¹

Kaçmak bir çözüm değildir birey için, çünkü bireyin kaçarak seçim yapmadığı dönemde başkaları seçim yapmaya devam eder. Bu durumda da birey, başkalarının seçimleriyle hayatını devam ettirir. Sartre için var olmak sahnede olmaktır. Bu sebeple kaçıp, saklanıp oynanan oyunu izlemek yerine sahneye çıkıp oyuna dahil olmak gerekir. Hiçbir özür, hiçbir bahane insanların özgürlükten kaçması için yeterli değildir.

Varoluşun durmaksızın yenilenen yeniliği altındaki birey seçer ve varoluşuna seçimleriyle yön verir. Seçim, o seçimin yapıldığı ana kadar yaşanılan hayatın sonucudur. Getirisi iyi de olsa, kötü de olsa tek seferde gerçekleşir seçimler ve geri dönüşü yoktur. İnsan bitmiş bir oyunu tekrarlayamaz.¹⁷²

Geri dönüş olmadığı için seçimler büyük önem taşır ve bilinçli olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Birey bir sonraki tercihini yapıp, seçimin gerçekleştirene kadar yaptığı seçimi kabullenip arkasında durmak zorundadır. Kendisi için daha iyi olacağına inandığı seçimini gerçekleştirene kadar, seçimini ve getirisini yaşamak

¹⁶⁹ Sartre, *Baudelaire*, 49.

¹⁷⁰ Özcan, *Jean- Paul Sartre'in Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, 75.

¹⁷¹ Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, 119.

¹⁷² Sartre, *İş İştten Geçti*, 141.

mecburiyetindedir. Benliğini ve özünü kendi başına kazanan birey karar verip, seçiminin arkasında durmak zorunda olan bireydir.

Kierkegaard felsefesindeki adeta bir kurtuluş kapısı olan Tanrı düşüncesinin Sartre'da olmayışı Sartre felsefesini karamsar bir felsefe olarak gösteriyor diye düşünülebilir. Fakat Sartre'ın felsefesi sanılanın aksine karamsar değil, insanları hem kendi yaşamlarına hem de başkalarının yaşamlarına karşı sorumlu olmaya çağıran iyimser, bireye yönelen ve bireyi ön planda tutan bir felsefedir.

“ İnsan kendini bulmalı özünü elde etmeli ve şuna inanmalıdır, hiçbir şey tanrının varlığını gösteren en değerli kanıt dahil kişiyi kendinden, benliğinden kurtaramaz.”¹⁷³

Zaman ve mekana tabi olan bu evrende kişiye düşen görev seçimleri aracılığıyla özünü en iyi şekilde inşa etmek ve yaşamaktır. Hayattan zevk alarak, en iyi şekilde yaşamaya çalışmaktır. Özgürlüğü zorunluluk ve mahkum olunan bir olgu olarak görmek yerine, önüne sunulan fırsatları değerlendirme aşamasında etkili bir araç olarak gören birey, hayatını dilediği gibi yaşayan ve özgür olan bireydir.

¹⁷³ Jean- Paul Sartre, (2009), *Varoluşçuluk*, Çev: Asım Bezirci, İstanbul, Say Yayınları, 52.

KAYNAKLAR

- Akderin, Furkan,(2012), *Platon- Sokrates 'in Savunması*, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Akgül, Elif/ Aslan Hasan, (Ekim 2010), *Üç Özgürlük Paradigması*, 1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi, Bursa
- Bieri, Peter,(Ekim 2009),*Özgürlük Zanaati*, Çev: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, 1.Basım, İstanbul
- Blackham, H.Jeremy, (1998) *Altı Varoluşçu Düşümür*, Çev: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul
- Camus, Albert, (1999) *Yabancı*, Çev: Vedat Günyol, Can Yayınları, 9. Basım, İstanbul
- Cevizci, Ahmet, (Ekim 2002) *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, Gözden Geçirilmiş İlaveli Beşinci Baskı, İstanbul
- Cevizci, Ahmet, (2009) *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul
- Gödelek, Kamuran, (2010) *Kierkegaard Fikir Mimarları Dizisi- 20*, Say Yayınları, İstanbul
- Gökberk, Macit, (2000) *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Gül, Fikri, (Ekim 2010) *Özgürlük Sorununa Etik- Politik Bir Yaklaşım*, 1. Uluslar Arası Felsefe Kongresi, Bursa
- Gürsoy, Kenan,(1991) *Jean-Paul Sartre Ateizminin Doğurduğu Problemler*, Akçağ Yayınları, Ankara
- Hançerlioğlu, Orhan, (1993) *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, Geliştirilmiş 7. Basım, Ankara
- Karakaya, Talip, (Ekim 2010) *Varoluşçu Felsefede "Başkası ve Özgürlüğün Sınırı Problemi*, . Uluslar arası Felsefe Kongresi, Bursa
- Kierkegaard, Sören, (1997) *Baştan Çıkarıcının Günlüğü*, Çev; Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Kierkegaard, Sören, (Ekim 2009) *Etik-Estetik Dengesi*, Çev; İbrahim Kapaklıkaya, Ağaç Kitapevi Yayınları, İstanbul
- Kierkegaard, Sören, *Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe*, Çev; Doğan Şahiner, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Basım İstanbul, 2005
- Kierkegaard, Sören, (2009) *Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler*, Çev; İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul
- Kierkegaard, Sören,(2004) *Kayı Kavramı*, Çev; Vefa Taşdelen, Hece Yayınları, Ankara

- Kierkegaard, Søren, (Mayıs 2008) *Korku ve Titreme*, Çev; İbrahim Kapaklıkaya, Ağaç Yayınları, 4.baskı İstanbul
- Kierkegaard, Søren, (2004) *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, Çev; Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Doğu-Batı Yayınları, Ankara
- Özcan, Mehmet Emin(Doç. Dr.), (2004) *Jean Paul Sartre 'ın Özgürlüğün Yollarında Anlatı Kişisi Ve Toplumsal Özne Olarak Birey*, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, 1. Baskı, Ankara
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Akıl Çağı - Özgürlüğün Yolları 1*, Çev; Gülseren Devrim, Can Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2005) *Altona Mahpusları*, Çev; Işık M. Noyan, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Aydınlar Üzerine*, Çev; Aysel Bora, Can Yayınları, 3.baskı, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2003) *Baudelaire*, Çev; Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (Mayıs 2005) *Bulantı*, Çev; Erdoğan Alkan, Oda Yayınları, İstanbul 4.Basım
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Çark*, Çev; Ela Güntekin, Telos Yayıncılık, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Duvar*, Çev; Eray Canberk, Can Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (1999) *Hepimiz Katiliz*, Çev; Süheyla Kaya, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2006) *İmgelem*, Çev; Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2008) *İş İşten Geçti*, Çev; Zübeyir Benson, Varlık Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Sözcükler*, Çev; Selahattin Hilav, Can Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (Nisan 2010) *Tarihin Sorumluluğunu Almak*, Çev; Gaye Çetinkaya/Zeynep Direk, Metis Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2007) *Toplu Oyunlar/Gizli Oturum-Mezarsız Ölümler-Sinekler-Kirli Eller-Şeytan ve Yüce Tanrı*, Çev; Işık M. Noyan, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Tükeniş*, Çev; Nazan-Haluk Dedehayı, Altınkitaplar Yayınevi, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2010) *Uyanış*, Çev; Engin Sunar/Necmettin Arıkan, Altınkitaplar Yayınevi, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (Haziran 2009) *Varlık ve Hiçlik*, Çev; Turhan Ilgaz/Gaye Çankaya Eksen, İthaki Yayınları, İstanbul
- Sartre, Jean Paul, (2009) *Varoluşçuluk*, Çev; Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul

Sartre, Jean Paul, (2010) *Yaşanmayan Zaman - Özgürlüğün Yolları 2*, Çev; Gülseren Devrim, Can Yayınları, İstanbul

Sartre, Jean Paul, (1998) *Yıkılış - Özgürlüğün Yolları 3*, Çev; Gülseren Devrim, Can Yayınları, İstanbul

Taşdelen, Vefa, (Ağustos 2004) *Kierkegaard'ta Benlik ve Varoluş*, Hece Yayınları, Ankara

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: YILDIZ, Duygu

Uyruğu: T.C.

Doğum tarihi ve yeri: 17.04.1986 Erzurum

Medeni Hali: Bekar

Telefon: 05068485645

e-mail: duygu.yildiz.86@hotmail.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans Pamukkale Üniversitesi/ Felsefe Bölümü 2008-2012

Lisans Pamukkale Üniversitesi/ Felsefe Bölümü 2004-2008

Lise 60. Yıl Anadolu Lisesi 2000-2004